TSHIVENDA FIRST ADDITIONAL LANGUAGE

National Curriculum Statement (NCS)

Curriculum and Assessment Policy Statement

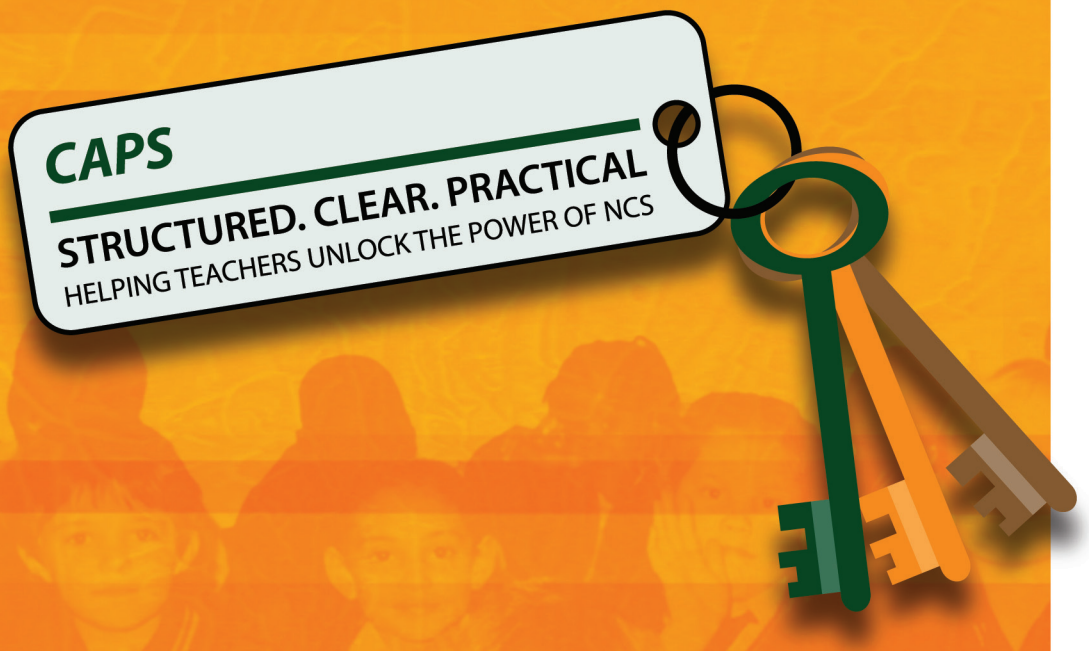

Foundation Phase
Grades 1-3

basic education
Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

TSHITATAMENNDE TSHA PHOḽISI TSHA KHARIKHUḽAMU NA U LINGA
GIREIDI YA 1-3

TSHIVENḒA LUAMBO LWA U ENGEDZEDZA LWA U THOMA

Department of Basic Education

222 Struben Street
Private Bag X895
Pretoria 0001
South Africa
Tel: +27 12 357 3000
Fax: +27 12 323 0601

120 Plein Street Private Bag X9023
Cape Town 8000
South Africa
Tel: +27 21 465 1701
Fax: +27 21 461 8110
Website: http://www.education.gov.za

© 2011 Department of Basic Education

ISBN: 978-1-4315-0417-6

Design and Layout by: Ndabase Printing Solution

Printed by: Government Printing Works

FOREWORD BY THE MINISTER

Our national curriculum is the culmination of our efforts over a period of seventeen years to transform the curriculum bequeathed to us by apartheid. From the start of democracy we have built our curriculum on the values that inspired our Constitution (Act 108 of 1996). The Preamble to the Constitution states that the aims of the Constitution are to:

- heal the divisions of the past and establish a society based on democratic values, social justice and fundamental human rights;
- improve the quality of life of all citizens and free the potential of each person;
- lay the foundations for a democratic and open society in which government is based on the will of the people and every citizen is equally protected by law; and
- build a united and democratic South Africa able to take its rightful place as a sovereign state in the family of nations.

Education and the curriculum have an important role to play in realising these aims.

In 1997 we introduced outcomes-based education to overcome the curricular divisions of the past, but the experience of implementation prompted a review in 2000. This led to the first curriculum revision: the *Revised National Curriculum Statement Grades R-9* and the *National Curriculum Statement Grades 10-12* (2002).

Ongoing implementation challenges resulted in another review in 2009 and we revised the *Revised National Curriculum Statement* (2002) and the *National Curriculum Statement Grades 10-12* to produce this document.

From 2012 the two National Curriculum Statements, for *Grades R-9* and *Grades 10-12* respectively, are combined in a single document and will simply be known as the *National Curriculum Statement Grades R-12.* The *National Curriculum Statement for Grades R-12* builds on the previous curriculum but also updates it and aims to provide clearer specification of what is to be taught and learnt on a term-by-term basis.

The *National Curriculum Statement Grades R-12* represents a policy statement for learning and teaching in South African schools and comprises of the following:

(a) Curriculum and Assessment Policy Statements (CAPS) for all approved subjects listed in this document;

(b) *National policy pertaining to the programme and promotion requirements of the National Curriculum Statement Grades R-12*; and

(c) *National Protocol for Assessment Grades R-12.*

MRS ANGIE MOTSHEKGA, MP
MINISTER OF BASIC EDUCATION

ZWI RE NGOMU

KHETHEKANYO YA 1: U ḐIVHADZA TSHITATAMENNDE TSHA PHOḽISI TSHA KHARIKHUḽAMU NA U LINGA 3

1.1 Siangane 3

1.2 Nyangaredzo 3

1.3 Ndivhonyangaredzi ya Kharikhuḽamu ya Afrika Tshipembe 4

1.4 U avhela tshifhinga 6

1.4.1 Vhuimo ha Mutheo 6

1.4.2 Vhuimo ha Vhukati 6

1.4.3 Vhuimo ha Nṱha 7

1.4.4 Gireidi ya 10-12 7

KHETHEKANYO YA 2: U ḐIVHADZA NYAMBO 8

2.1 Marangaphanḓa 8

2.2 Nyengedzedzo ya ḓivhanyambombili 8

2.3 Nyimele dza u guda luambo dzo fhambanaho 9

2. 4 Kuavhele kwa tshifhinga 9

2.5 U linga 10

2.6 U ḓivhadza Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma 10

2.7 U thetshelesa na u amba 10

2.8 U vhala na u ṅwala 13

2.9 NYANGAREDZO YA ZWIKILI ZWA LUAMBO ZWINE ZWA TEA UFUNZWA KHA LUAMBO LWA NYENGEDZEDZO LWA U THOMAGIREIDI YA 1-3 (FAL) 20

KHETHEKANYO YA 3: PULANE DZA MAGUDISWA NA U FUNZA U ITELWA ZWIKILI ZWA LUAMBO 30

kHETHEKANYO 4: MAIPFI ANE A SHUMISESWA 91

KHETHEKANYO 5: TSHAKA DZA ZWIBVELEDZWA ZWO SHUMISWAHO KHA VHUIMO HA FHASI 96

GUḽOZARI 99

KHETHEKANYO YA 1: U ḒIVHADZA TSHITATAMENNDE TSHA PHOḽISI TSHA KHARIKHUḽAMU NA U LINGA

1.1 Siangane

Tshitatamennde tsha Kharikhuḽamu ya Lushaka tsha Gireidi ya Ṱ-12 (TKL) NCS)) tshi ṱalutshedza phoḽisi nga ha kharikhuḽamu na u linga kha miṅwaha ya u dzhena tshikolo. Gireidi ya Ṱ nga Tshivenḓa ndi Gireidi ya u Ṱanganedza (Gireidi ya Ṱ).

U itela u khwinisa kufunzele kwa kharikhuḽamu iyi, ho shandukiswa Tshitatamennde tsha Kharikhuḽamu ya Lushaka hune tshanduko dza ḓo thoma u shuma nga ṅwedzi wa Phando 2012. Ho bveledzwa ḽiṅwalwa ḽa Tshitatamennde tsha Phoḽisi tsha Kharikhuḽamu na u Linga tsha Lushaka ḽithihi ḽi pfeseseaho hu u itela uri thero iṅwe na iṅwe i vhe na ḽiṅwalwa ḽayo. Ḽiṅwalo iḽi ḽi khou ya u shuma vhuimoni ha maṅwalwa a kale ane a nga sa zwitatamennde zwa thero dzoṱhe, Tsumbamaitele a Mbekanyamushumo ya u Guda na Tsumbamalingele a Thero u bva kha Gireidi ya Ṱ-12.

1.2 Nyangaredzo

(a) *Tshitatamennde tsha Kharikhuḽamu tsha Lushaka tsha Gireidi ya Ṱ-12 (Phando 2012)* tsho imela mulayo wa u guda na u funza kha zwikolo zwa Afrika Tshipembe nahone tsho imela zwi tevhelaho:

(i) Tshitatamennde tsha Kharikhuḽamu na u Linga tsha Lushaka tsha thero iṅwe na iṅwe yo randelwaho;

(ii) Ḽiṅwalo ḽa phoḽisi, Pholisi ya Lushaka malugana na ṱhoḓea dza mbekanyamushumo na u aluswa ya Tshitatamennde tsha Kharikhuḽamu ya Lushaka Gireidi ya Ṱ-12; na

(iii) Ḽiṅwalo ḽa phoḽisi, Phurothokhoḽo ya Lushaka ya u Linga ya Gireidi Ṱ-12 (Phando 2012).

(b) *Tshitatamennde tsha Kharikhuḽamu ya Lushaka tsha Gireidi ya Ṱ-12 (Phando 2012)* tshi ima vhudzuloni ha zwitatamennde zwa kharikhulamu ya lushaka zwivhili zwine zwa khou shumiswa zwa zwino, zwine zwa vha

(i) *Tshitatamennde tsha Kharikhuḽamu tsha Lushaka tsho Khwinifhadzwaho tsha Gireidi ya Ṱ-9, Gazethe ya Muvhuso ya Nomboro 23406 ya 31 Shundunthule 2002,* na

(ii) *Tshitatamennde tsha Kharikhuḽamu tsha Lushaka tsho Khwinifhadzwaho tsha Gireidi ya 10-12, Gazethe ya Muvhuso ya Nomboro 25545 ya 6 Tshimedzi 2003 na Nomboro 27594 ya 17 Shundunthule 2005.*

(c) Zwitatamennde zwa kharikhuḽamu zwa lushaka sa zwe zwa dzudzanyiswa zwone kha pharaṱhukhu ya b(i) na (ii) zwo faredza maṅwalwa a phoḽisi a tevhelaho ane a ḓo shandukiswa nga zwiṱuku nga zwiṱuku, vhudzuloni hazwo ha shumiswa *Tshitatamennde tsha Kharikhuḽamu tsha Lushaka tsha Gireidi ya Ṱ-12 (Phando 2012).* Tshandukiso iyi i ḓo thoma u shumiswa nga 2012-2014.

(i) Zwitatamennde zwa Thero / Sia ḽa u Guda, Tsumbamaitele ya Mbekanyamushumo dza u Guda na Tsumbamaitele a Mbekanyamushumo dza u Linga dza Gireidi ya Ṱ-9 na Gireidi ya 10-12;

(ii) Ḽiṅwalo ḽa phoḽisi, *Phoḽisi ya Lushaka ya u linga na ndalukano dza zwikolo kha Bennde ya u Pfumbudza na Pfunzo Nyangaredzi,* yo rwelwaho ṱari kha *Nḓivhadzo ya Muvhuso ya Nomboro 124 kha Gazete ya Muvhuso ya Nomboro 29626 ya 12 Luhuhi 2007;*

(iii) Ḽiṅwalo ḽa phoḽisi, *Ṱhanziela ya Nṱha ya Lushaka (National Senior Certificate): Ndalukano ya Vhukoni ha vhuimo ha 4 ha Muangarambo wa Ndalukano ya Lushaka (National Qualifications Framework (NQF);* ḽe ḽa anḓadziwa kha *Gazethe ya Muvhuso ya Nomboro 27819 ya 20 Fulwana 2005;*

(iv) Ḽiṅwalo ḽa phoḽisi, *Khwinifhadzo* (*Adendamu) ya ḽiṅwalo ḽa phoḽisi, Ṱhanziela ya Nṱha ya Lushaka: Ndalukano ya Vhukoni ha vhuimo ha 4 ha Muangarambo wa Ndalukano ya Lushaka (National Qualifications Framework (NQF), malugana na vhagudi vha vhaholefhali, ḽe ḽa anḓadziwa kha Gazethe ya Muvhuso ya nomboro 29466 ya 11 Nyendavhusiku 2006,* yo katelwa ngomu kha ḽiṅwalo ḽa *Phoḽisi ḽa Phoḽisi ya lushaka ya malugana na ṱhoḓea dza mbekanyamaitele na u pfukela phanḓa zwa Tshitatamennde tsha Kharikhuḽamu tsha Lushaka tsha Gireidi ya Ṱ-12;* na

(v) Ḽiṅwalo ḽa phoḽisi, *Khwinifhadzo* (*Adendamu) ya ḽiṅwalo ḽa phoḽisi, Ṱhanziela ya Nṱha ya Lushaka: Ndalukano ya Vhukoni ha vhuimo ha 4 ha Muangarambo wa Ndalukano ya Lushaka (National Qualifications Framework (NQF), malugana na Phurothokholo ya Lushaka ya u Linga (Gireidi Ṱ-12), sa zwe ya dzudzanyiswa zwone kha Nḓivhadzo ya Nomboro 1267 kha Gazete ya Muvhuso ya Nomboro 29467 ya 11 Nyendavhusiku 2006.*

(d) Ḽiṅwalo ḽa phoḽisi, *Phoḽisi ya lushaka ya malugana na ṱhoḓea dza mbekanyamaitele na u pfukela phanḓa zwa Tshitatamennde tsha Kharikhuḽamu tsha Lushaka tsha Gireidi ya Ṱ-12, na khethekanyo dzine dza vha kha Phoḽisi ya Kharikhuḽamu na u Linga* sa zwe zwa dzudzanyiswa zwone kha Ndima ya 2, 3 na 4 dza heḽi ḽiṅwalo, zwi vhumba tshipiḓa tsha maga ane a fanela u tevhedzwa na maimo kana zwitandadi zwa *Tshitatamennde tsha Kharikhuḽamu ya Lushaka tsha Gireidi ya Ṱ-12 (Phando 2012)*. Ngauralo, u ya nga ha *Khethekanyo 6A ya Mulayo wa Zwikolo zwa Afurika Tshipembe (Mulayo wa Vhu 84 wa 1996),* i vhumba tshipiḓa tsha muteo une ngawo, Minista wa Pfunzo ya Muteo a tshea mvelelo na zwitandadi zwa fhasisa, khathihi na maitele na maga u itela u linga zwine vhagudi vha tea u zwi swikelela kha zwikolo zwa nnyi na nnyi na zwo ḓiimisaho nga zwoṱhe.

1.3 Ndivhonyangaredzi ya Kharikhuḽamu ya Afrika Tshipembe

(a) Tshitatamende tsha Kharikhuḽamu tsha Lushaka tsha Gireidi ya Ṱ-12 tshi bvisela khagala zwine zwa dzhiwa sa nḓivho, vhukoni na zwa ndeme zwine zwa tea u gudiwa. Tshone i ita uri vhagudi vha wane na u shumisa nḓivho na vhukoni nga nḓila dzine dza ḓisa mbuelo matshiloni avho. Ngauralo, kharikhuḽamu i ṱuṱuwedza uri vhagudi vha vhe na nḓivho yo goḓombelaho ya vhupo hapo, zwi sa ambi u dzhiela fhasi kana u sathula kuhumbulele kwa mashangoḓavha.

(b) Tshitatamende tsha Kharikhuḽamu ya Lushaka tsha Gireidi ya Ṱ-12 tshi na mishumo heyi:

- u shomedza vhagudi, zwi sa sedzi vhubvo, tshiimo tsha ikonomi na matshilisano, murafho, mbeu, tshiimo tsha miraḓo na ṱhalukanyo, musi hu tshi ṋetshedzwa nḓivho, vhukoni na ndeme zwa zwine zwa tea u gudiwa uri vhagudi vha khunyeledze mbidzo yavho, na u vha vhashumeli kha vhupo ha havho sa vhadzulapo vha shango ḽo vhofholowaho;
- u dzudzanya vhuswikeli kha pfunzo ya nṱha;
- u leludza muratho kha vhagudi u bva kha tshiimiswa tsha vhugudi u ya kha tshiimiswa tsha mushumo; na
- u ṋetshedza vhatholi mbonwasia yo eḓanaho na vhukoni ha mugudi.

(c) Tshitatamende tsha Kharikhuḽamu tsha Lushaka tsha Gireidi ya Ṱ-12 tsho ḓitika nga milayo i tevhelaho:

- Tshanduko ya matshilisano kha vhadzulapo: u vhona uri nangoho tshayandinganyelo ye ya vha i hone siani ḽa pfunzo yo fheliswa, vhudzuloni hayo hu dzudzanywe khonadzeo dzine dza eḓana dza pfunzo u itela zwitshavha zwoṱhe;
- U guda nga u ḓidzhenisa khazwo na vhusedzi: u ṱuṱuwedza u ḓidzhenisa kha maitele a vhusedzi kha ngudo, u fhirisa u guda ha u tou ṋetshedzwa zwo fhelaho sa yone ngoho;
- Nḓivho ya nṱha na vhukoni ha nṱha: maimo o linganywaho a fhasisa (gumoṱuku / minimamu) a nḓivho na vhukoni zwi teaho u swikelwa kha gireidi iṅwe na iṅwe zwo tiwaho ya dovha ya ṋea maimo a nṱha a swikeleaho kha thero dzoṱhe;
- U bvela phanḓa: zwi re ngomu na vhuvha kana zwi re mafhungoni kha gireidi iṅwe na iṅwe zwi sumbedza u bvela phanḓa u bva kha zwithu zwa tswititi u ya kha zwa tserekano;
- Pfanelo dza vhathu, vhuṱanganyi ha vhathu, fhethuvhupo na vhulamukanyi ha matshilisano a vhathu: u dzhenisa pfunzoni maitele na maga ane a tea u tevhedzelwa malugana na vhulamukanyi ha mupo na matshilisano na pfanelo dza vhathu sa zwe zwa dzudzanyiswa zwone kha Ndayotewa ya Riphabuḽiki ya Afrika Tshipembe. Tshitatamennde tsha Phoḽisi tsha Kharikhuḽamu na u Linga tsha Lushaka a tshi nyefuli kana u dzhiela fhasi zwithu zwa phambano zwi no nga sa vhushayi, u sa eḓana, murafho, mbeu, luambo, miṅwaha/vhukale, vhuholefhali na zwiṅwe;
- U dzhiela nṱha kana u ṋea ndeme sisiṱeme ya nḓivho yapo: u ṱanganedza lupfumo lwa ḓivhazwakale na ifa zwa shango ḽino sa zwithu zwa ndeme siani ḽa u fhaṱa mikhwa sa zwe zwa dzudzanyiswa zwone kha Ndayotewa; na
- U fulufhedzea, u tendisea, zwa ndeme na vhukoni: u dzudzanya pfunzo ine vhuvha hayo vhu a vhambedzea na ha maṅwe mashango ho sedzwa tshileme (ndeme), vhugoḓombeli na zwiṅwe.

(d) Tshitatamende tsha Kharikhuḽamu ya Lushaka tsha Gireidi ya Ṱ-12 tsho ḓiimisela u bveledza vhagudi vhane vha kona u:

- topola kana u ṱalusa na u tandulula thaidzo na u ṋea muhumbulo kana u dzhia tsheo yo dziaho (u humbula nga nḓila yo vhibvaho);
- shuma zwavhuḓi u woṱhe na musi u na vhaṅwe sa muraḓo wa tshigwada;
- ḓilanga na u laula mishumo yavho nga nḓila i pfadzaho nahone ine ya nyaula;
- kuvhanganya, u saukanya, u dzudzanya na u sengulusa mafhungo;
- davhidzana nga nḓila i pfadzaho musi hu tshi khou shumiswa zwikili zwa u tou vhona, zwiga na luambo nga nḓila dzo fhambanaho;
- shumisa saintsi na thekhinoḽodzhi nga nḓila i pfadzaho zwavhuḓi, hu na vhuḓifhinduleli siani ḽa mupo na mutakalo wa vhaṅwe; na
- sumbedza u pfesesa ḽifhasi sa tshiimiswa tshine ha vha na vhushaka khatsho. Nga maṅwe maipfi, hu tea u ḓivhiwa uri nyimele ya u tandulula thaidzo a yo ngo ḓiimisa nga yoṱhe.

(e) Vhukateli vhu tea u vha mudzi muhulwane siani ḽa u dzudzanya, u pulana na u gudisa tshikoloni tshiṅwe na tshiṅwe. Hezwi zwi nga itea musi vhadededzi vhoṱhe vha tshi pfesesa u kona u ḓivha na u tandulula zwi thivhelaho kana u thithisa u guda, vha dovha hafhu vha kona u pulanela nyimele dzo fhambanaho.

Khii kana ndeme ya u langula u vhukateli ndi u vhona uri zwithithisi zwo topolwa na uri zwo shuṅwa nga zwi-imiswa zwa u ṋea thuso zwo teaho nga ngomu ha zwitshavha zwa tshikoloni, hu tshi dzheniswa na vhagu-disi, thimu dza u ṋea thuso dzo tiwaho kha Tshiṱiriki, thimu dza u thusa dza kha maimo a zwiimiswa. U shuma na zwikundisi kiḽasini, vhagudisi vha tea u shumisa zwiṱirathedzhi zwo fhambanaho sa zwe zwa dzheniswa kha *Ndededzi ya u Gudisa na u Guda ha Vhukateli (2010) (Guidelines for Inclusive Teaching and Learning)* ya Muhasho wa Pfunzo ya Muteo.

1.4 U avhela tshifhinga

1.4.1 Vhuimo ha Fhasi

(a) Tshifhinga tsha u gudisa tsha thero dza Vhuimo ha Fhasi tsho ima nga nḓila i tevhelaho:

THERO	GIREIDI YA (AWARA)	GIREIDI YA 1-2 (AWARA)	GIREIDI YA 3 (AWARA)
Luambo lwa Hayani	10	7/8	7/8
Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma		2/3	3/4
Mbalo	7	7	7
Zwikili zwa Vhutshilo	**6**	**6**	**7**
• Nḓivho ya Muteo	(1)	(1)	(2)
• Vhutsila na Mishumo ya Zwanḓa (Arts na Craft)	(2)	(2)	(2)
• Ngudo ya Nyonyoloso	(2)	(2)	(2)
• Ngudamutakalo na Matshilisano	(1)	(1)	(1)
TSHIVHALOGUṰE	**23**	**23**	**25**

(b) Tshifhinga tsha u gudisa kha Gireidi ya Ṱ, 1 na 2 ndi awara dza 23. Kha Gireidi ya 3 ndi awara dza 25.

(c) Kha nyambo, awara dza 10 dzo avhelwa Gireidi ya Ṱ-2 na awara dza 11 kha Gireidi ya 3. Awara dza nṱhesa kana gumofulu ḽa awara dza 8 na gumoṱuku ḽa awara dza 7 dzo avhelwa Luambo lwa Hayani na gumoṱuku ḽa awara dza 2 na gumofulu ḽa awara dza 3 kha Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma kha Gireidi ya Ṱ-2. Kha Gireidi ya 3 gumofulu ḽa awara dza 8 na gumoṱuku ḽa awara dza 7 dzo avhelwa Luambo lwa Hayani na gumoṱuku ḽa awara dza 3 na gumofulu ḽa awara dza 4 kha Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma.

(d) Kha Zwikili zwa Vhutshilo, Nḓivho ya Muteo (Beginning Knowledge) yo avhelwa awara 1 kha Gireidi ya Ṱ-2 na awara dza 2 sa zwe zwa sumbedziswa nga awara kha zwitange (buraketse) kha Gireidi ya 3.

1.4.2 Vhuimo ha Vhukati

(a) Tshifhinga tsha u gudisa kha Vhuimo ha Vhukati (Gireidi ya 4-6) tsho dzudzanywa kha thebuḽu i re afho fhasi nga nḓila i tevhelaho:

THERO	AWARA
Luambo lwa Hayani	6
Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma	5
Mbalo (Mathematics)	6
Saintsi ya Mupo na Thekhinoḽodzhi	3,5
Saintsi dza Matshilisano	3
Zwikili zwa Vhutshilo • Vhutsila (Creative Arts) • Ngudo ya Nyonyoloso • Ngudamutakalo na Matshilisano	**4** (1,5) (1) (1,5)
TSHIVHALOGUṰE	**27,5**

1.4.3 Vhuimo ha Nṱha (Sinia)

(a) Tshifhinga tsha u gudisa kha Vhuimo ha Nṱha (Gireidi ya 7-9)) tsho dzudzanywa nga nḓila i tevhelaho:

THERO	AWARA
Luambo lwa Hayani	5
Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma	4
Mbalo (Mathematics)	4,5
Saintsi dza Mupo	3
Saintsi dza Matshilisano	3
Thekhinoḽodzhi	2
Saintsi dza Ndango ya Ikonomi	2
Ngudo ya Vhutshilo	2
Vhutsila na Mvelele	2
TSHIVHALOGUṰE	**27,5**

1.4.4 Gireidi ya 10-12

(a) Tshifhinga tsha u gudisa kha Gireidi ya 10-12 tsho dzudzanywa nga nḓila i tevhelaho:

THERO	U AVHELA TSHIFHINGA NGA VHEGE (AWARA)
Luambo lwa Hayani	**4.5**
Luambo lwa u Engedza lwa u Thoma	**4.5**
Mbalo	**4.5**
Ngudo ya Vhutshilo	**2**
Tshivhalo tsha fhasisa tsha thero tharu dzine ha nangwa khadzo u bva kha **Tshigwada B** - Anekitsha B, Thebulu B1-B8 dza ḽiṅwalo ḽa phoḽisi, *Phoḽisi ya lushaka ya malugana na ṱhoḓea dza mbekanyamaitele na u pfukela phanḓa zwa Tshitatamennde tsha Kharikhuḽamu tsha Lushaka tsha Gireidi ya Ṱ-12,* zwi tshi bva kha nzudzanyo dza pharagirafu ya 28 ya ḽiṅwalo ḽa phoḽisi ḽo bulwaho afho nṱha.	**12 (awara 3x4)**
TSHIVHALOGUṰE	**27,5**

Tshifhinga tsho avhelwaho nga vhege tshi nga shumiselwa fhedzi thero dza TKL (NCS) dzi ṱoḓeaho dza tshivhalo tsha fhasisa sa zwe zwa sumbedziswa afho nṱha. Tshifhinga a tshi tei u shumiselwa thero dza u engedzedza dzo engedzwaho kha mutevhe wa thero dza tshivhalo tsha fhasisa. Arali mugudi a tshi ṱoḓa u ṋekedza kana u ita thero dza u engedzedza, tshifhinga tsho engedzwaho tshi tea u avhelwa u itela u ṋekedza idzi thero.

KHETHEKANYO YA 2: U ḒIVHADZA NYAMBO

2.1 Marangaphanḓa

Kha Vhuimo ha Mutheo, zwikili zwa ndeme kha Kharikhuḽamu ya Luambo lwa Nyengedzedzo ndi zwi tevhelaho:

U thetshelesa na u amba	Zwikili zwa u Humbula na u Elekanya na Tshivhumbeo tsha Luambo na Kushumisele, zwe zwa ṱanganywa na zwikili zwa luambo zwoṱhe zwiṋa (u thetshelesa, u amba, u vhala na u ṅwala)
U vhala na foniki	
U ṅwala na muṅwalo	

Magudiswa (nḓivho, khontseputi na zwikili) zwoṱhe zwine zwa wanala kha Tshitatamennde tsha Kharikhuḽamu ya Lushaka, zwo dzudzanywa kha Tshitatamennde tsha Phoḽisi ya Lushaka tsha Kharikhuḽamu na u Linga (TPKLL), nga themo iṅwe na iṅwe, hu tshi khou shumiswa ṱhoho idzi. Khethekanyo ya Vhuimo ha Fhasi ya TPKLL i ṋekedza vhagudisi zwi tevhelaho:

- marangaphanḓa a re na tsumbamaitele dza kushumisele kwa ḽiṅwalo ḽa Vhuimo ha Fhasi.
- magudiswa, khontseputi na zwikili zwine zwa tea u gudiswa themo iṅwe na iṅwe.
- tsumbamaitele dza kuavhele kwa tshifhinga.
- ṱhoḓea dza Nyito dza u Linga dza Fomaḽa na tsivhudzo ya u linga hu si ha fomaḽa.
- mitevhe ya zwishumiswa zwo themendeliwaho kha gireidi iṅwe na iṅwe.

2.2 Nyengedzedzo ya ḓivhanyambombili

vhagudi vha ḓa tshikoloni vha tshi vho ḓivha luambo lwa hayani. Vha kona u lu amba zwavhuḓi, nahone vha vha vha tshi vho ḓivha maipfi a zwigidi. U guda u vhala na u ṅwala kha Gireidi ya 1 zwi fhaṱa mutheo wa luambo lwa orala. Zwenezwo, zwi amba u ri a zwi konḓi u guda u vhala na u ṅwala nga luambo lwa hayani.

Musi vhagudi vha tshi thoma u guda luambo lwa nyengedzedzo kha Gireidi ya 1, vha tea u fhaṱa mutheo wa orala wo khwaṱhaho. Vha tea u pfa vhukuma musi hu tshi shumisiwa luambo lwa English lu sa konḓi u bva kha yeneyo nyimele. U thetshelesa mugudisi a tshi vhala zwiṱori u bva kha bugu dzine dza vha na zwifanyiso zwihulwane(Bugu Khulwane) ndi nḓila yavhuḓi ya u ita a izwi sa izwi i tshi tikedza mveledziso ya u vhala na u ṅwala zwa vhagudi zwa u thoma. . Musi u pfesesa ha vhagudi hu tshi aluwa, vha ṱoḓa zwikhala zwinzhi zwa u amba luambo nga nḓila dzi sa konḓi. Izwi zwi ṋea Mutheo wa u guda, u vhala na u ṅwala kha Gireidi ya 2 na ya 3.

Afrika Tshipembe, vhunzhi ha vhagudi vha thoma u shumisa luambo lwavho lwa nyengedzedzo, English, sa Luambo lwa U guda na U funza kha Gireidi ya 4. Hezwi zwi amba uri vha tea u swikelela vhukoni ha nṱha ha u shumisa luambo lwa English mafheloni a Gireidi ya 3, nahone vha tea u kona u vhala na u ṅwala zwavhuḓi nga English. Nga nṱhani ha izwi, vhukoni havho ha u vhala na u ṅwala vhu tea u engedzwa kha Gireidi ya 2 na ya 3.

Mashudu mavhuya ndi a u ri vhagudi vha kona u shumisa zwikili zwa u vhala na u ṅwala u bva kha luambo lwa hayani. Sa tsumbo, arali vhagudi vha funzwa zwavhuḓi muṅwalo kha luambo lwavho lwa hayani, vha nga shumisa izwi zwikili musi vha tshi ṅwala nga English. Arali vha guda foniki kha luambo lwa hayani, a vha tei u guda vhushaka ha mibvumo na u peleṱa maipfi hafhu nga English. Vha tea u tou shumisa nḓivho yavho fhedzi kha English, vha guda vhushaka ha mibvumo na u peleṱa maipfi zwi sa fani na zwi re kha Tshivenḓa.

TPKLL ya Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma i dzhiela nzhele zwikili zwa luambo zwa mugudi kha luambo lwavho lwa hayani. Sa tsumbo, nyito dzine dza nga sa uvhala hu na U sumbiwa nḓila zwo ḓivhadzwaho kha Luambo lwa Hayani TPKLL kha Gireidi ya 1, zwa ḓivhadzwa kha Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma Gireidi ya 2. Ndi zwone zwine zwa pfi 'u ḓivha luambo lwa vhuvhili lwa nyengedzedzo' –u bveledza mutheo wo khwaṱhaho wa u kona u vhala na u ṅwala nga Luambo lwa Hayani zwine zwa thusa u fhaṱa vhukoni ha u ṅwala na u vhala kha Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma.

2.3 Nyimele dza u guda luambo dzo fhambanaho

kha zwikolo zwine vhagudi vha ḓo shumisa English sa luambo lwa nyengedzedzo, sa luambo lwa u funza na u guda, u bva kha Gireidi ya 4, ndi zwa ndeme uri tshifhinga tshinzhi tshi ṋetshedzwe kha u guda English kha Vhuimo ha Fhasi. Fhedziha kha zwikolo zwine ha vha na LoLT kha gireidi dzoṱhe, zwi vha zwi so ngo ralo. Kha zwikolo izwi, vhagudi vhanzhi vhane vha guda English kana Afrikaans sa Luambo lwa Hayani a vha ambi idzi nyambo sa dza ḓamuni, zwi tshi konadzea hu tea u ṋekedzwa tshifhinga tshinzhi kha mushumo uyu.

2.4 Kuavhele kwa tshifhinga

u avhelwa ha tshifhinga tshi tevhelaho tsha nyambo hu ḓo thoma u shuma nga 2012. Kha Luambo lwa Vhuimo ha Fhasi, tshifhinga tshi ḓo kalwa nga nyimele ya luambo lwa tshikolo. Zwikolo zwi nga nanga u ṋea tshifhinga tshinzhi kana tshiṱuku kha Luambo lwa Hayani kana Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma, tenda ha vha ho sedzwa ṱhoḓea dza vhagudi. Tshifhinga tsha fhasisa tsha Luambo lwa Hayani na Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma tsho ṋekedzwa kha zwitangi kha thebulu i re afho fhasi.

	Luambo lwa Hayani	**Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma**
Gireidi ya 1	Awara 8(7)	Awara 3(2)
Gireidi ya 2	Awara 8(7)	Awara 3(2)
Gireidi ya 3	Awara 8(7)	Awara 4(3)

Muhasho wa Pfunzo ya Mutheo a u randeli nḓila ya u khethekanya tshifhinga tsha fhasisa u ya nga zwipiḓa zwo fhambanaho, naho tsivhudzo dzi tevhelaho dzo itwa kha gireidi iṅwe na iṅwe:

Hune Tshifhinga tsha nṱhesa tsha vha tsho ṋewa kha Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma

LUAMBO LWA NYENGEDZEDZO LWA U THOMA			
	GIREIDI YA 1	**GIREIDI A 2**	**GIREIDI YA 3**
U vhala na u amba	Awara nthihi na miniti ya 30	Awara nthihi	Awara nthihi
U vhala & Foniki	Awara nthihi na Miniti ya 15	Awara nthihi na miniti ya 30	Awara nthihi na miniti ya 30
U ṅwala	Miniti ya 15	miniti ya 30	Awara nthihi
U shumisa luambo			**miniti ya 30**
	Awara 3 nga vhege	**Awara 3 nga vhege**	**Awara 4 nga vhege**

Hune tshifhinga tsha fhasisa tsha ṉetshedzwa kha Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma

LUAMBO LWA NYENGEDZEDZO LWA U THOMA			
	GIREIDI YA 1	**GIREIDI YA 2**	**GIREIDI YA 3**
U vhala na u amba	Awara nthihi na miniti ya 30	miniti ya 45	Awara nthihi
U vhala & Foniki	Miniti ya 30	miniti ya 45	Awara nthihi
U ṅwala		miniti ya 30	miniti ya 30
U shumisa luambo			miniti ya 30
	Awara 2 nga vhege	**Awara 2 nga vhege**	**Awara 3 nga vhege**

2.5 U linga

Ḽiṅwalo ḽa TPKLL ḽi ṉekedza tsivhudzo kha Nyito dza U linga dza Fomaḽa kha Nyambo dza Vhuimo ha Fhasi. Nyito iṅwe na iṅwe yo itwa nga zwipiḓa zwo vhalaho zwine zwa shumana na zwiteṅwa zwa luambo zwo fhambanaho.

GIREIDI	THERO	THEMO YA 1	THEMO YA 2	THEMO YA 3	THEMO YA 4	ṬHANGANYELO
1	Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma	1	1	1	1	4
2	Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma	1	1	2	1	5
3	Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma	1	2	2	1	6

Kha Themo ya u thoma hu na Nyito ya u Linga ya Fomaḽa nthihi kha Gireidi ya 1-3. Gireidi ya 2Ngauralo, tsivhudzo dzi a ṉewa dza u linga hu si ha fomaḽa dzine dza ḓo tsivhudza nga ha u funza na u guda ha ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe naho hu sa ḓo rekhodiwa lwa fomaḽa.

2.6 U ḓivhadza Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma

Musi mugudisi a tshi ḓivhadza Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma kha Gireidi ya 1, u ṱoḓa mihumbulo ya ‘luambo lwa nyengedzedzo ine a nga i shumisa nga nḓila i leluwaho uri a kon u swikelela vhagudi vhawe Nḓila yavhuḓi ya u zwi ita ndi ya u shumisa phaphethe, ine ya nga ḓi rinwa dzina kha luambo lwa nyengedzedzo, sa tsumbo, Thendo wa Phaphethe. Kha ngudo ya u thoma, mugudisi u ḓivhadza phaphethe a vhudza vhagudi uri Thendo ha koni u amba luambo lwavho lwa hayan; u kona fhedzi u amba Tshivenḓa, ngauralo, vha tea u amba na Thendo nga Tshivenḓa fhedzi. Thendo u ḓo vha tshipiḓa tsha Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma kiḽasini lwa tshoṱhe. Mugudisi a nga ḓivhadza phaphethe ya vhuvhili (tsumbo Mukhethwa wa Phaphethe) u itela u sumbedza u shumisana kha Luambo lwa Nyengedzedzo (tsumbo u lumelisa).

2.7 U thetshelesa na u amba

U guda Luambo lwa Nyengedzedzo zwi fana na u guda Luambo lwa Hayani, nga nnḓa ha uri zwi itea nga murahu kha vhutshilo ha vhana. Kha ṅwaha wa u thoma wa vhutshilo havho , vhanai vha pfesa nga maanḓa luambo lu sa konḓiho kha nyimele nnzhi, zwine zwa ita u ri vha wane girama na ḓivhaipfi ya Luambo lwavho lwa Hayani. Nga murahu ha ṅwaha, vhana vha thoma u amba Luambo lwavho lwa Hayani, fhedzi vha tshi shumisa mafhungo a so ngo fhelelaho. Vha thoma nga u amba ipfi ḽithihi kana mavhili, ane vha a shumisa u bvisela khagala zwine vha khou amba zwone khathihi na ndivho dzo fhambanaho. Vha a kona u pfesesa luambo lu no konḓa u fhirisa u tou lu amba.

Ndi zwa ndeme uri vhagudisi vha dzhiele izwi nzhele musi vhagudi vha tshi guda Luambo lwa Nyengedzedzo. Kha Gireidi ya 1, vhagudi vha tea u ḓivhadzwa kha luambo lwa orala nga maanḓa hu tshi shumiswa zwiṱori na ndaela dza kiḽasini. U thetshelesa zwiṱori zwi ambiwaho ndi nḓila yavhuḓi ya vhagudi ya u guda Luambo lwa Nyengedzedzo. Mugudisi u tea u:

- nanga tshiṱori tshi sa konḓi, tshivhumbeo tshi dovhololaho, tshi tendelaho u vusuludzwa ha ḓivhaipfi na girama (tsumbo, Three Little Pigs)
- leludza luambo lwawe, u amba nga u ongolowa fhedzi nahone zwavhuḓi
- shumisa miraḓo ya muvhili, zwifanyiso na tshomedzo dza vhukuma u tikedza kupfesesele kwa tshiṱori
- anetshela tshiṱori lwo vhalaho, u dzhenisa vhagudi nga zwiṱuku, sa tsumbo: U ṱanganya rifureini (tsumbo. He huffs and puffs and he blows the house down)

Iṅwe nḓila ya u ḓivhadza vhana kha Luambo lwa Nyengedzedzo ndi u thetshelesa zwiṱori (kana zwibveledzwa/ maṅwalwa zwi/a si zwa/a fikishini) ane a vhalwa nga mugudisi. Mugudisi u vhala u bva kha Bugu Khulwane, bugu khulwane ya zwifanyiso i re na khanḓiso khulwane dzine vhagudi vha kona u dzi vhona na u dzi vhala. Izwi zwi pfi 'U vhala na Vhagudi'. Zwiṅwe tsha zwivhuya zwa U vhala na Vhagudi ndi u ri mugudi u vha na vhukoni ha u thetshelesa nyito zwavhuḓi. Izwi zwi bveledza vhukoni ha vhagudi ha u ṅwala na u vhala ha vhagudi. Vhana vha guda, sa tsumbo, khontseputi dza u ganḓisa (tsumbo, uri ri thoma u vhala mathomoni a bugu na u guma mafheleloni; na uri ri vhala u bva kha tshamonde u ya kha tshauḽa na u bva nṱha u tsa fhasi ha siaṱari), vha thoma u ḓivha maipfi a si gathi o ṅwalwaho kha Luambo lwa Nyengedzedzo (tsumbo, ene, kwone). Vhagudi vha tea u ḓivha nyito ya U vhala na Vhagudi sa izwo vha tshi ḓo vha vha khou zwi ita kha ngudo dzavho dza Nyambo dza Hayani.

Iṅwe nḓila yavhuḓi ya u ḓivhadza vhagudi Luambo lwa Nyengedzedzo ndi u vha ṉea ndaela i sa konḓi ine vha tea u i fhindula nga u tou ita nyito; sa tsumbo, mugudisi u ri, 'Iḓani ngeno, Nduvho,'hu na u amba nga miraḓo ya muvhili, mugudi u ita izwo zwe a laedzwa u ri a zwi ite Maitele aya, a ḓivheaho nga u ri Total Physical Response, a na nzwivhuya ngauri mugudisi u kona u vhona nga u ṱavhanyedza arali Nduvho a tshi khou pfesesa na/kana a sa khou pfesesa na u ri u a kona u ṉea mawanwa/zwe a wana nga zwine zwa khou bvelela - kana 'No shuma zwavhuḓi Nduvho' kana a nga kona u dovhololа ndaela nga u ongolowa a tshi khou shumisa muraḓo wa muvhili hu na khwaṱhisedzo. Luambo lwa kiḽasini (tsumbo, Iḓani phanḓa ha kilasi ni dzule kha metse) u ṉetshedza zwikhala zwinzhi zwa u ḓivhadza Total Physical Response. Zwidade zwi sumbedzaho nyito, na zwone, ndi nḓila yavhuḓi ya u ṱanganya luambo na nyito ya muvhili nga nḓila in ya thusedza u pfesesa luambo na u rwela ngomani .

Zwivhuya zwa ngona tharu dzo ṱalutshedziwaho afha nṱha (u thetshelesa zwiṱori, U vhala na Vhagudi na Total Physical Response) ndi uri dzoṱhe dzo livha kha u guda luambo nga u shumisa tholokanyonḓivho ya u thetshelesa. Izwi zwi bvisa mutsiko kha vhagudi vhaṱuku vhane vha tea u amba, vha fhungudza mbilaelo vha vha tendela uri vha tou fombe kha u pfesesa luambo. Fhedziha uri vha vhe vhashumisi vha luambo vha re na vhukoni, vhagudi vha tea u ita nḓowenḓowe ya u amba.

Mathomoni, luambo lwa vhagudi lwa u amba lu fanela u bveledzwa nga kha nyimbo dza u rwela ngomani, , zwidade zwa nyito na zwirendo, na luambo lwe vha guda lu si lwa misi (formulaic language), sa tsumbo 'Ndi matsheloni, Hu ita hani?''Ndo vuwa, Inwi no vuwa hani?' Fhedzi nga zwiṱuku, musi vhagudi vha tshi thoma u pfesesa Luambo lwa Nyengedzedzo, vha tea u thoma u amba, ipfi ḽithihi kana mavhili. Tsumbo, u fhindula mbudziso dza mugudisi, 'Ni a takalela tshiṱori?,' Mugudi u fhindula a ri'Ee' kana 'Hai.'

Mathomoni, luambo lwa vhagudi lu tea u kona u tikedziwa. (Tsumbo, u edziselwa na u tikedzwa). Sa tsumbo. Vhagudi vha nga thoma nga u tamba zwiṱori zwe mugudisi u vha anetshela kana u vha vhalela, u amba nga ha muṅwe

mufhindulano. Nga thuso ya mugudisi, vhagudi vha nga kona u anetshela hafhu tshiṱori. Mugudisi u tea u vhona u ri vhagudi vhoṱhe vha wana tshikhala tsha u amba nga Tshivenḓa. Ngauri vhagudi vha guda nga nḓila ine vha sumbedza vhukoni hu sa linganiho, mugudisi u tea u dzudzanya zwifhinga zwa u amba (tsumbo, mbudziso dzine a vhudzisa) u ya nga vhuimo ha mugudi nga muthihi nga muthihi. Musi vhagudi vha tshi bvela phanḓa u bva kha gireidi iṅwe vha tshi ya kha iṅwe, mugudisi u tea u lavhelela uri vhagudi vha ambe zwinzhi na u lapfisesa.

Musi vhagudi vha tshi bvelela kha u guda Tshivenḓa, vha tea u ḓivhadzwa kha tshaka nnzhi dza zwibveledzwa. Kha Gireidi ya ya 1, vha tea u ḓivhadzwa zwiṱori zwo vhalaho, vha thoma u ḓivha tshivhumbeo na zwiṱalusi zwa zwibveledzwa zwa nganetshelo (tsumbo. vhaanewa vha a ḓivhadzwa, fhethuvhupo hu a ṱalusiwa, thaidzo i a simuwa ya dovha hafhu ya tandululwa; nganetshelo kanzhi i anetshelwa i kha tshifhinga tsho fhiraho). Kha Gireidi ya 2 TPKLL ya Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma, u anetshela hafhuhu a ḓivhadzwa (tsumbo, Mulovha, ro ya ḓoroboni. Ro thoma nga u ya suphamakete u renga zwiḽiwa. Ra kona u ya ḽaiburari, n.z.), kha Gireidi ya 3 hu katelwa u anetshela hafhu nga u tou ṅwala. U dovholola ndi lushka lwa tshibveledzwa lune lwa vha lwa ndeme ngauri lu ṋekedza vhuṱumani vhukati ha luambo lwa u amba na lwa u ṅwala. Ri dzulela u shumisa nganetshelo ya orala (tsumbo, u vhudza vhathu nga ha zwe ra ita), hone ri dovha ra zwi ṅwala fhasi. Kha Gireidi ya 3, vhagudi vha ḓivhadzwa nga u tou amba zwibveledzwa zwa maitele (tsumbo. ndaela dzine dza nga sa dzirisipi) na muvhigo ya zwine zwa khou ambiwa (tsumbo, Nḓou ndi phukha khulwane. Dzi tshimbila nga masambi, n.z.). Tsumbo dza tshaka dza zwibveledzwa izwi dzo ṋetshedzwa kha khethekanyo ya 4 magumoni a ḽiṅwalo iḽi, khathihi na ṯhalutshedzo ya zwivhumbeo na zwiṱalusi.

Nyito ya ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe luthihi/luvhili nga vhege yo livhaho kha nyito dza u thetshelesa/u amba, dzo fhaṱwaho u bva kha thero

Tshifhinga tshinzhi tshi tea u ṋetshedzwa kha U thetshelesa na U amba kha Gireidi ya 1. Hezwi zwi tea ufhungudzwa kha Gireidi ya 2 na ya 3 musi hu tshi vho vhaleswa na u ṅwaleswa kha Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma. Hu tea u tou pfi fombe kha U thetshelesa na U amba hoṱhe kha Vhuimo ha Fhasi.

Kha TPKLLya Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma, U thetshelesa na U amba zwo dzudzanywa nga nḓila i tevhelaho:

- mutevhe wa nyito une wa ḓo tea u itiwa ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe kha tshifhinga tsha vhege. U nangiwa na tshivhalo tsha nyito dzine dza tea u shumiwa ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe zwi ḓo bva kha mugudisi na tshifhinga tshine a vha natsho; hezwi zwi ḓo bva kha uri u shumisa tshifhinga tsha fhasisa kana tshifhinga tsha nṱhesa kha Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma.

- nyito ya u tou fombe khayo, ‘u thetshelesa zwiṱori zwine zwa khou anetshelwana u vhaliwa’, zwine zwa funzwa luthihi kana luvhili nga vhege, zwi tshi bva kha Gireidi na tshifhinga tshi re hone.

Nyito idzi dzi dzudzanywa ho sedzwa thero. Hu khou themendelwa uri mugudisi a nange thero nṋa nga themo, kana arali zwi tshi konadzea thero ṯhuku hune tshifhinga tsha fhasisa tsha shumiswa kha Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma. Mugudisi u tea u nanga thero dzine dza nga tenda u shumiswa kha u funza Luambo lwa Nyengedzedzo. Thero dzi tea u vha dza zwithu zwine vhagudi vha zwiḓivha, nga maanḓa dzo no funzwaho kha Luambo lwa Hayani, na u ṋea zwikhala zwinzhi zwa u funza luambo kha nyimele dzo fhambanaho (tsumbo, vha tea u ṋea zwikhala zwa u sumbedza na u shumisa zwithu zwine zwa wanala kiḽasini). Dziṅwe thero dzi ṋeiwa sa tsumbo, fhedzi hei i tou vha tsivhudzo; a dzi tei u sedzwa zwine zwa vha zwi tshi khou tou kombetshedzwa .

Tshiitisi tsha u shumisa thero idzi ndi u ita hu vhe na khonadzea ya u vusuludza ḓivhaipfi na zwivhumbeo zwa luambo kha nyimele i pfalaho. Sa tsumbo, maipfi a re na vhushaka na muvhili (tshifhaṱuwo, maṱo, nḓevhe, ningo, mulomo, tshanḓa, mulenzhe, ṋayo) na tshivhumbeo tshine zwa dzula khatsho (Sumbani _____ yaṋu./Itshi/Uyu ndi _____

tshanga/wanga./Izwi ndi _____zwanga.) tsha u tou thoma zwi tea u pfiwa zwi tshi dovhololwa kha yeneyo nyimele; nga murahu vhagudi vha tea u wana zwikhala zwine vha tea u u shumisa ḓivhaipfi na zwivhumbeo zwa luambo.. Musi vhagudi vha tshi ya kha Gireidi ya 2 na ya 3, vha ḓo dovha hafhu vha ṱoḓa zwikhala zwa u vhala na u ṅwala. Nga nnḓa ha musi ḓivhaipfi na zwivhumbeo zwi tshi dzulela u vusuludzwa, vhagudi vha ḓo zwi humbula na u zwi shumisa.

2.8 U vhala na u ṅwala

Nga nṱhani ha zwiitisi zwo bulwaho afho nṱha, , hu na ndivho khulwane ya u bveledza luambo lwa orala kha Gireidi ya R na ya 1, musi vhagudi vha tshi ḓo vha vha tshi khou guda u vhala na u ṅwala nga Luambo lwa Hayani. Fhedzi, kha Gireidi ya2 na ya 3 vha tea u tou ri fombe kha u kona u bveledza u ṅwala na u vhala kha Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma. Hezwi ndi zwa ndeme vhukuma kha vhagudi vhane vha ḓo vha vha tshi khou shumisa English sa LoLT kha Gireidi ya 4. Vha ḓo fanela u kona u vhala na u ṅwala kha dziṅwe thero dzavho, na u shumisa bugu dzo randelwaho dza English kha Vhuimo ha Vhukati. Izwi zwi ḓo ṱoḓa nḓivho ya nṱha ya u kona u vhala na u ṅwala, nga maanḓa ḓivhaipfi yo ṱanḓavhuwaho, ya English.

U vhala na u ṅwala zwi a thusa kha mveledziso ya vhagudi kha luambo lwa Tshivenḓa. U vhala zwi ṉea vhagudi u kona u shumisa Luambo lwa Nyengedzedzo. Ri zwi ḓivha u bva kha ṱhoḓisiso uri ḓivhaipfi ya vhagudi yo ḓisendeka zwihulu kha u vhalesa hune vha hu ita. U ṅwala ndi zwa ndeme ngauri zwi ita uri vhagudi vha humbule nga ha girama na kupeleṱele. Izwi zwi ṱuṱuwedza vhagudi u shumisa luambo, u ṱavhanya u kona luambo na u engedza vhukoni ha u shumisa luambo nga nḓila yone.

Zwi amba uri tshifhinga tshinzhi tshi ṉekedzwa nyito dza u vhala na u ṅwala kha TPKLL ya Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma lwa Gireidi ya 2 na ya 3. Nyito dza U vhala na U ṅwala ndi dzi tevhelaho:

2.8.1 U ḓivha khanḓiso dza vhupo

U bva miṅwahani yavho ya u ranga, vhagudi vha Afrika Tshipembe vha a ḓivhadzwa nga ha khanḓiso dza vhupo dza English, tsumbo kha zwiga na tswayo (zwiga zwa vhuendi, zwiga zwa mavhengele, n.z.) na zwiputeli. Vhagudisi vha nga shumisa izwi sa mathomo a u gudisa vhagudi kha U bveledza u ṅwala na u vhala kha Luambo lwa Nyengedzedzo lwavho, Sa tsumbo, nga u ḓisa zwiputeli/zwiputo kana khungedzelo dzi no ḓivhea kiḽasini uri vha kone u vhona arali vhagudi vha tshi nga kona u ḓivha mdzina a dziburende. U bva kha themo ya 3 ya Gireidi ya 1, musi vhagudi vha tshi vho kona u vhala na u ṅwala Luambo lwa Hayani, mugudisi a nga thoma u kona u ḽebela zwithu zwine zwa vha kiḽasini nga Luambo lwa Hayani na nga English. Idzi nyito dzi thusa u guda fhethu ha nyimele, a dzo ngo livha kha u kona u vhala na u ṅwala nahone dzi so ngo ṉewa tshifhinga tshinzhi.

2.8.2 U vhala na Vhagudi

U vhala na Vhagudi zwi thomiwa kha Gireidi ya R zwa ya phanḓa kha Vhuimo ha Fhasi. Nyito iyi ndi ya ndeme kha mveledziso ya luambo na u kona u vhala na u ṅwala. Ndivho ya U vhala na Vhagudi kha Gireidiya 1 ndi uri vhagudi vha ḓivhe Luambo lwa Nyengedzedzo lwavho nga nḓila i no pfadza, kha nyimele dzi tikedzaho. I dovha hafhu ya bveledzisa vhagudi kha u ṅwala na u vhala Luambo lwa Nyengedzedzo lwavho. Vha bveledza khontseputi dza u ganḓisa, vha thoma u ḓivha maipfi a si mangana o ṅwaliwaho nga Tshivenḓa. Kha vhuimo uvhu, mugudisi u tea:

- U nanga tshibveledzwa tshihulwane tshi sa konḓi (tsumbo, Bugu Khulwane) tshi re na maṅwalwa o pfufhifhadzwaho na zwifanyiso zwinzhi zwavhuḓi Tshiṱori tshi tea u vha na tshivhumbeo tshi vhonalaho zwavhuḓi, tshi sa konḓi (tsumbo, The Three Little Pigs). Zwi a thusa arali luambo lu tshi khou dovhololwa na u kona u bvumba (tsumbo, Tshamaṱo i ngafhi I tshiṱanganiTshamaṱo i ngafhi? I ngadeni. n.z.) Zwibveledzwa zwi tea u konḓanga zwiṱuku zwi tshi ya nga miṅwaha.

- U amba nga ha zwifanyiso na vhagudi uri vha pfesese ḓivhaipfi. Vha vhudzisa mbudziso nga luambo lwa hayani lwavho. Vha thusiwe u ṱumekanya tshiṱori na vhutshilo havho.
- U vhala zwibveledzwa u tshi dovholola, a tshi shumisa munwe kana tshisumbi u konisa vhagudi u tevhelela kushumele kwawe kha tshibveledzwa
- U vhudzisa mbudziso nga ha tshiṱori
- U dzhenisa vhagudi nga zwiṱuku kha 'u vhala' tshiṱori

Musi vhagudi vha tshi ya kha Gireidi ya 2 na ya 3 zwibveledzwa zwi tea u thoma u konḓa. Mugudisi u sumbedza kuvhalelekwavhuḓi na u shumisa zwibveledzwa u bveledza ḓivhaipfi, tholokanyonḓivho, zwikili zwa u dikhouda, u pfesesa tshivhumbeo tsha zwibveledzwa, girama na zwiga zwa u vhala.

2.8.3 U vhala ha u sumbiwa nḓila

Kha Gireidi ya2, vhagudi vha thoma nyito ntswa kha Luambo lwavho lwa Nyengedzedzo: U vhala hu na u sumbiwa nḓila nga tshigwada. Fhedzi-ha vha ḓo vha vha tshi ḓivha nyito ngauri vho vha vha tshi khou zwi ita kha luambo lwa hayani u bva mathomoni a Gireidi ya 1. Kha nyito iyi, mugudisi u ṱoḓa sethe ya bugu dza u vhala dzo vhekanywaho nga vhuimo u ya nga u konḓa hadzo. Mugudisi u tea u dzudzanya vhagudi nga zwigwada zwa vhukoni zwa vhagudi vha 6 -10, vha tea u nanga bugu ya u vhala yo teaho vhuimo havho. Mugudisi u shuma na tshigwada tshiṅwe na tshiṅwe luthihi nga vhege lwa Miniti ya 15, musi vha zwiṅwe zwigwada vha tshi khou vhala nga vhavhili-vhavhili kana nga muthihi nga muthihi vha tshi khou ita nyito dzi re na vhushaka na mafhungo, tsumbo, nyito dza u ṅwala dzi sa konḓi sa u fhedzisa mafhungo kana u vhekanya mafhungo kha thevhekano yone. Ndivho ya u vhala hu na u sumbiwa nḓila nga mugudisi ndi u itela u ri mugudisi a ṋekedze vhagudi tshifhinga tsha u ri vha kone u bveledza nḓivho yavho ya kupfesesele na zwikili zwa u vhala maipf nga Luambo lwa Nyengedzedzo.

Ndaela dza u vhumba zwigwada zwi no konḓa

U itela u vhea vhagudi nga zwigwada, vha tea u vhonwa vha tshi vhala kiḽasini na vhaṅwe. Vha nange bugu ya u vhala ine vha humbula uri mugudi a nga kona u i vhala, fhedzi hu si i konḓesaho/ i no leluwesa - I tea u vha ine ya ḓi vha na vhukonḓinyana kha muvhali. Arali mugudi a tshi kona u i vhala nga u tou elela zwavhuḓi, na u bulazwavhuḓi, zwi amba uri tshibveledzwa itshi tshi vha tshi kha vhuimo ha mugudi ha u vhala. Arali mugudi a tshi kundelwa, kha hu nangwe bugu ya u vhala i sa konḓiho u swika hu tshi wanala vhuimo ha u vhala hone. Nga murahu ha musi vho no linga vhagudi vhoṯhe , vha nga kona u vha vhea u ya nga zwigwada zwa vhukoni.

Maga a ngudo ya U vhala hu na u sumbiwa nḓila

I. Nangani maṅwalwa o teaho:

Bugu dza u vhala dzo vhewaho nga zwigwada u bva kha dzi sa konḓi u ya k ha dzi no konḓa dzi tea u shumiselwa u vhala ha zwigwada. Dzi tea u vha kha vhuimo ha fhasi dzi tshi vhambedzwa na maṅwalwa ane a shumiselwa U vhala na Vhagudi. Hu tea u vhalwa zwibveledzwa mathomoni na u dzhiela nzhele ḓivhaipfi kana girama ine ya nga konḓela vhagudi. Izwi zwi nga ṋekedza mugudisi zwa u tou fombe khazwo a tshi funza.

II. Marangaphanḓa:

U ḓivhadza lushaka lwa bugu (tsumbo, fikishini kana i si ya fikishini) na ṯhoho. Kha vhathuse vhagudi u ṯumekanya ṯhoho na tshenzhemo ya matshilo avho. Hu tea u tou pfi fombe kha iyi nyambo' na zwo linganaho u vhaliwa nga vhagudi (miniti 2-3).

III. U amba nga ha zwifanyiso

U shumisa zwifanyiso kha u ḓivhadza vhagudi ṯhoho na u amba nga ha ḓivhaipfi ntswa. U dovha hafhu u lingedzani u tou fombe khazwo na u zwi pfufhifhadza (miniti 2-3)

IV. U vhala ha u thoma:

Vhana vha vhala tshibveledzwa nga muthihi nga muthihi. Mugudisi u lavhelesa nyimele ya u vhala ya vhagudi na hone a nga nanga u funza ha u tou fombe he ha engedzedziwa ho ḓisendekaho kha u lavheleswa uhu. Mugudisi u tshimbila u bva kha mugudi muṅwe a tshi ya kha muṅwe a thetshelesa muṅwe na muṅwe a tshi vhalela nṯha tshipiḓa tsha tshibveledza. Mugudisi u ṯuṯula vhagudi kha vhuno vhuiimo nga u amba uri sa tsumbo:

- Ndi zwifhio zwine na lavhelela u zwi vhala kha ino bugu?
- Izwi zwi amba zwiṅwe zwithu kha iṅwi?
- No shuma zwavhuḓi! No ḓilulamisa. Hezwo zwi a amba.
- Ndi zwifhio zwine zwa pfala zwi zwone kha aya mafhungo?
- Lavhelesani kha tshifanyiso.
- Zwi nga vha zwi zwone fhedzi lavhelesani kha ḽeḓere ḽa u thoma hafhu.

Mathomoni vha ḓo tea u vhudzisa idzi mbudziso nga luambo lwa hayani lwa mugudi. Fhedzi-ha, nga u ṱavhanya vha thome u vhudzisa mbudziso nga Tshivenḓa.Vhagudi vha tea u vha vha tshi ḓivha mbudziso vhunga vho vha vha tshi khou ita nyito iyi kha luambo lwavho lwa hayani u bva kha Gireidi ya 1.

V. Tholokanyonḓivho

U vhudzisa vhagudi mbudziso nga ha maṅwalwa u itela u pfesesa.

VI. U vhala ha vhuvhili na hu tevhelaho

Kha maḓuvha a tevhelaho vhagudi vha vhalulula mafhungo nga vhavhili-vhavhili kana a eṯhe. Tshililelwa tshihulwane ndi u bveledza vhukoniha u vhala nga u elela na u ṋekedza zwikhala zwa u shumisa zwibveledzwa kha u bveledza ḓivhaipfi, girama na u pfesesa maṅwalwa. U vhala a tshi dovholola zwi tikedza u bveledziwa ha vhukoni kha Luambo lwa Nyengedzedzo.

Vhagudisi vha nga vha vha sa koni u funza u vhalisa vha tshi shumisa nḓila ya u Sumbiwa nḓila nga maanḓa kha kiḽasi ya Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma.Zwenezwo, vha nga kona u ḓivhadza maitele avho nga zwiṯuku. Musi vha tshi vho ḓifulufhela kha u shumisa nḓila iyi kha Luambo lwa Hayani, vha nga konaha u i shumisa kha Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma.Kha tshenetsho tshifhinga mugudisi vha nga vhala na kiḽasi yoṯhe hune vhagudi vha vha na khophi ya zwibveledzwa zwi no fana, vhagudi vha tshi sielisana u vhala. Vhagudisi vha tea u lavhelesa mikhwa ya u vhala ha mugudi nga muthihi nga muthihi a vha thusa uri vha pfesese na u kona zwikili zwa u vhala maipfi ane vha sa a kone.

Tshiṅwe hafhu ndi tsha u ri a hu tou vha na tshifhinga tshinzhi tsha u vhala hu na u sumbiwa nḓila khaTPKLL ya Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma sa kha TPKLL ya Luambo lwa Hayani. Vhagudisi vhane vha shumisa tshifhinga tsha nṯhesa kha Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma vha ḓo kona u shuma na tshigwada tshiṯuku tshiṅwe na tshiṅwe luthihi nga vhege lwa Miniti ya 15. Fhedzi, havho vhane vha shumisa tshifhinga tsha fhasisa kha

Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma vha nga si kone u zwi ita. Vha ḓo vhala sa kiḽasi madzuloni a u vhala hu na u sumbiwa nḓila.

2.8.4 U vhala nga vhavhili-vhavhili na u vhala nga eṱhe

U vhala nga vhavhili-vhavhili na U vhala nga Eṱhe zwi ṋea nḓila ya u ṋea vhagudi nḓowe-nḓowe ya u vhala na u ṱuṱuwedza u vhalela u ḓiphiṋa. Kha u vhala nga vhavhili-vhavhili, vhagudi vhavhili vha vhala vhoṱhe kana vha a sielisana u vhala.

Vhagudi vha tea u shumisa itshi tshifhinga u ita zwithu zwivhili: 1) u vhala a tshi dovholola bugu ya u vhala kha sesheni ya U vhala hu na u sumbiwa nḓila u swika vha tshi kona u vhala zwavhuḓi nga u elela 2) u vhala lwa u ḓimvumvusa bugu dzine dza vha kha khuḓa dza bugu/ḽaiburari ya kiḽasini.Tshibveledzwa tshi tea u vha tshi kha vhuimo ha fhasi u fhira zwine zwa shumiswa kha U vhala na Vhagudi na U vhala hu na u sumbiwa nḓila.

U ṋekedza zwikhala kha vhagudi zwa u vhala bugu nga vhone vhaṋe zwi bveledza vhukoni ha u vhala nga u elela, nganṋḓa ha u ri bugu dzi tea u vha dzi sa konḓeli vhagudi u vhala vha sa thusiwi. Bugu dzi sa konḓi pfufhi, dzi na maṅwalwa ane a nga humbulelea na zwifanyiso/nyolo dzo tou khirayiwaho ndi zwa ndeme. Vhaṅwe vhagudisi vha takalela u ṋeavhagudimushumo wa u vhala uri vha u ite mahayani nga vhoṱhe –u dovha u vhala bugu dzo no vhalwaho nga zwigwada kana u vhala bugu dzi sa konḓi dzi no takadza. Nyito iyi ya u vhala ha u engedza, musi hu tshi itwa tshifhinga tshoṱhe ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe, ndi ha ndeme kha u guda u vhala.

2.8.5 Foniki

Vhuimo ha u thoma ha u guda u dikhouda luambo lwo ṅwaliwaho ndi orala- u guda u kona u fhandekanya mibvumo yo fhambanaho ya luambo. Mugudi u tea u sumbedza vhushaka ha mibvumo na maḽeḓere ane a imela mibvumo (tsumbo ‘t’, h,‘o’, ‘p’ kana ‘sh’) na u ṱanganya maḽeḓere u itela u vhumba maipfi (tsumbo,‘tombo’, ‘shango’) (foniki). Mugudi u tea u pfesesa maipfi (**kupfesesele)** na u ṱangana nao tshifhinga tshoṱhe o ganḓiswa u itela u ri a a elelwe/ ḓivhe nga u ṱavhanya na hone lwa othomethekhi. Tsha u fhedza, mugudi u tea kona u vhala maipfi kha mafhungo nga u ṱavhanya hu na u pfesesa (nahone a tshi vhala nga u tou elela). . Fhedziha, hezwi zwiteṅwa zwa u guda u vhala a zwi bveleli nga u tevhekana. Sa tsumbo, vhana vha guda u ḓivha na u pfesesa maipfi u bva kha khanḓiso dza vhupo na u vhala na mugudisi musi vha kha ḓi vha vhaṱuku. Naho zwo ralo, sisiṱeme ya phurogireme ya foniki ndi ya ndeme kha u guda u vhala nga luambo lwa hayani, khathihi na u vhala u ṅwala, na u thetshelesa zwiṱori zwine zwa khou vhaliwa.

Musi vhana vha tshi thoma u vhala na u ṅwala nga Luambo lwa Nyengedzedzo lwavho, vha vha vha tshi vho ḓivha uri vha dikhouda hani nga luambo lwavho lwa hayani. Vha vho pfesesa khontseputi dza u ganḓisa na nḓivhothangeli nnzhi ya vhushaka vhukati ha maḽeḓere na mibvumo. Zwine vha zwi ṱoḓa kha kiḽasi ya foniki ya Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma ndi nḓowenḓowe ya u shumisa nḓivho ya u guda u dikhouda maṅwalwa nga Tshivenḓa (tsumbo, u ṱanganya mibvumo i no ḓivhea kha u vhumba maipfi). Vhagudi vha tea u guda hune ha vha na phambano vhukati ha mubvumo na mupeleṱo kha Luambo lwavho lwa Hayani na Luambo lwa Nyengedzedzo. Sa tsumbo, ‘th’ kha English yo imela mibvumo mivhili ine i si fane na zwine mubvumo ‘th’ wa imela zwone kha Nyambo dza Vharema (tsumbo, <u>th</u>ank, <u>th</u>at, <u>th</u>a<u>th</u>a). Pfalandoṱhe dza English dzi konḓela vhaambi vha Nyambo dza Vharema, izwi zwi konḓiswa nga maanḓa nga nḓila yo fhambanaho ine pfalandoṱhe dza peleṱiwa ngayo (tsumbo; see, sea, key,me).

Ndi zwa ndeme uri kha Gireidi ya 1, vhana vha vhe na mutheo wo khwaṱhaho wa orala kha Luambo lwa Nyengedzedzo. Zwa sa ralo, a vha nga pfesesi maipfi ane vha khou a dikhouda kha Englishkha Gireidi ya 2 na mushumo une vha u ita kha foniki u ḓo vha ‘konḓela u pfesesa zwo ṅwaliwaho’ . Vhagudi vha ḓo vhuelwa nga u guda u ṱalusa mibvumo ya Tshivenḓa kha Gireidi ya 1. Izwi zwi kona u swikelelwa zwavhuḓi nga kha nyimbo na zwidade zwine zwa thusa u fhandekanya mibvumo (tsumbo, Ndi khou ya zuu, zuu, zuu; Ni nga ḓa vhoo, vhoo,).

Ndi zwa ndeme kha mugudisi u zwi vhea muhumbuloni uri mushumo wawe ndi u fhaṱa tshenzhemo lwa tshifhinga tshilapfu kha vhushaka ha mibvumo na u peleṱa kha Luambo lwa Nyengedzedzo, hu si u kombetshedza u rwela ngomani vhukoni hoṯhe. Foniki i tea u dzhia tshivhumbeo tsha nyito pfufhi, tshivhumbeo tshone kha Vhuimo ha Fhasi hoṯhe.

Nyito dza Ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe/Vhege iṅwe na iṅwe

Nzhele i tea u ṉewa foniki kha Vhuimo ha Fhasi. Phurogireme i ṉekedzwa kha TPKLL ya Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma. Kha Gireidi ya 1, hu tea u tou pfi fombe kha u bveledza nḓivho ya mibvumo. Kha Gireidi ya 2 na ya 3, phurogireme ya foniki yo ṉetshedzwa ine ya fhaṱa kha zwine vhagudi vha vha vho zwi ita kha luambo lwavho lwa hayani.Saizwi hu na tshifhinga tshiṱuku tsha u funza foniki, vhagudisi vha ṱuṱuwedzwa u ṱanganya u funza ha foniki na u thetshelesa, u amba na nyito dza u vhala na vhagudi.

2.8.6 U ḓivha maipfi

Englishi na maipfi manzhi ane a sa peleṱiwe nga nḓila ine a unga ngayo (tsumbo, one, two). Zwi a konḓa, khamusi na u sa konadzea, u shumisa foniki u a dikhouda. Vhagudi vha guda u ḓivha maipfi o ḓoweleaho nga zwivhumbeo (kana 'u lavhelesa na u amba' maipfi) nga u a vhona nga misi. Maipfi ane a wanala lunzhi kha maṅwalwa (maipfi a no shumiseswa) a nga gudiwa nga hei nḓila. Musi vhagudi vha tshi vhalesa nga Luambo lwavho lwa Nyengedzedzo, vha ḓo wana maipfi manzhi o ḓoweleaho nga zwivhumbeo.

2.8.7 Kupfesesele

Vhagudi kanzhi vha kona u dikhouda nga Luambo lwavho lwa Nyengedzedzo, fhedzi a vha koni u pfesesa zwine vha vha vha khou vhala. Izwi zwi bveledza zwiḽa zwine vhathu vha ri ndi u 'konḓelwa u pfesesa zwo ṅwaliwaho'. Tshiitisi tshihulwane tsha uri vhagudi vha si kone u pfeses maṅalwa musi vha tshi vhala ndi zwauri zwikili zwavho zwa luambo zwi fhasi. Vha na ṯhahelelo ya ḓivhaipfi na girama ine ya nga vha thusa uri vha pfe zwe vha vhala Nga zwenezwo, mugudisi u tea u fhaṱa ḓivhaipfi na girama yawe nga u vha ḓivhadza zwinzhi nga ha Tshivenḓa kha vhuimo ho teaho. Maitele a ngaho sa u ita 'luvhondo lwa maipfi' kiḽasini na u ṱuṱuwedza vhagudi u vha na ṯhalusamaipfi dza vhone vhaṉe (kana bugu dza ḓivhaipfi) zwi a thusa. U ita uri vhagudi vha vhale zwinzhi kha Luambo lwavho lwa Nyengedzedzo sa yone nḓila yavhuḓi ya u khwinisa ḓivhaipfi. Fhedzi-ha, maitele aya a ḓo shuma arali zwibveledzwa zwi kha vhuimo ho teaho ha u vhala nga eṱhe.

Iṅwe nḓila ya ndeme ya u bveledza kupfesesele kwa vhagudi kwa u vhala ndi u vhudzisa mbudziso dzine dza thusa vhagudi u shumana na zwibveledzwa. Mugudisi u tea u thoma nga mbudziso dzi sa konḓi tsumbo, 'Nnyi ….?' (tsumbo, Ndi nnyi o ḽaho vhuswa?) 'Mini ….?' (tsumbo, Mmboniseni o ḽa mini?) na 'Ngafhi ….?' (tsumbo, Ndi ngafhi he Mmboniseni a ya u eḓela hone?) Nga zwiṱuku, vhagudi vha ḓowela u shumisa zwivhumbeo zwa mbudziso na u bveledza luambo lwo teaho u fhindula mbudziso, na mbudziso tserekano dzi nga vhudziswa. Nga tshifhinga tsha musi vhagudi vha tshi ḓo vha vha kha Gireidi ya 3, vha tea u kona u fhindula 'Ndi ngani …?' mbudziso (tsumbo,' Ndi ngani. Mmboniseni a so ngo ḽa vhuswa ha Linde Mukwevho?).

Maṅwe mafhungo nga ha uri hu nga gudiswa hani u vhala na vhagudi, u vhala hu na u sumbiwa nḓila, u vhala nga vhavhili-vhavhili na u vhala nga eṱhe, Foniki, u ḓivha maipfi na u pfesesa, sedzani kha kubugwana kwa Muhasho wa Pfunzo ya Mutheo, 'Teaching Reading in the Early Grades' (2008), ine ya nga wanala kha www.education.gov.za

2.8.8 U ṅwala

Vhagudi vha guda zwikili zwa u vhumba maḽeḓere na muṅwalo kha Luambo lwa Hayani. Vha nga shumisa nḓivho iyi musi vha tshi thoma u ṅwala kha Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma kha themo ya vhuraru kha Gireidi ya 1. Nyito dza u ṅwala kha Gireidi ya 1 a dzi konḓi sa izwi vhagudi vha tshi tea u tou fombe kha u ṅwala Luambo lwa Hayani.

Kha Gireidi ya 2, u ṅwala nga Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma zwi tea u tou pfi fombe khazwo. U ṅwala hu tea u sumbiwa nḓila; sa tsumbo, vhagudi vha ṅwala vha tshi shumisa mhangarambo wa mafhungo sa 'Ndi funa _____./A thi funi _____.' Kha Gireidi ya 3, u ṅwala hu vha hune ha lemela. Hu na thuso, vhagudi vha lavhelelwa u ṅwala ndaela dzi sa konḓi na nganetshelo ya vhuṉe. Na mugudisi (U ṅwala na vhagudi), vha ṅwala tshiṱori tshi sa konḓi.

Zwikili zwinzhi zwa u ṅwala zwi wanala kha Luambo lwa Hayani. Tsumbo, vhagudi vha guda uri vha nga ṅwala hani tshibveledzwa lwa u thoma kha Luambo lwa Hayani, vha shumisa nḓivho iyi, nga murahu ha musi vha tshi guda u ṅwala nganetshelo nga Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma. Zwo ralo, vhagudi vha guda u ita mvetomveto, u ṅwala, u dzudzanya na u ganḓisa mishumo yavho (maitele a u ṅwala) kha Luambo lwa Hayani, vha kona u shumisa zwikili izwi musi vha tshi ṅwala nga Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma.

2.8.9 Tshivhumbeo tsha luambo na kushumisele

Nḓivho yavhuḓi ya ḓivhaipfi na girama i ṉekedza mutheo wa u bveledza zwikili (u thetshelesa, u amba, u vhala na u ṅwala) kha Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma. Kha Gireidi ya 1, ḓivhaipfi na girama vha i guda kha nyimele ine ya vha i so ngo tou dzudzanyelwa nga nṱhani ha u ḓivhadzwa luambo lu ambiwaho. Kha Gireidi ya 2 na ya 3, vhagudi vha wana ḓivhaipfi na girama nga u vhala Tshivenḓa. Kha Gireidi ya 3, hu na zwithu zwine ra tea u tou fombe khazwo musi ri tshi shumisa luambo.

Hu tea u vhewa zwine zwa tea u swikelelwa kha ḓivhaipfi, kha gireidi iṅwe na iṅwe na mutevhe wa maipfi a no shumiseswa kha English o ṉetshedzwaho kha Khethekanyo ya 3 ya iḽi ḽiṅwalo. Ndi zwa ndeme uri vhagudi vha swikelele izwi zwe zwa vheiwa arali vha tshi ḓo shumisa English sa LoLT Gireidi ya 4. Vhagudisi vha ṱoḓa maitele a u bveledza ḓivhaipfi ya vhagudi, tsumbo:

- luvhondo lwa maipfi na ḽebuḽu dza kiḽasini
- mitambo ya ḓivhaipfi tsumbo, khwizi dza maipfi
- u vhala nga eṱhe
- u vhulunga bugu dza ḓivhaipfi
- u shumisa ṱhalusamaipfi ya zwifanyiso ya vhagudi (kha luambo luthihi na nyambombili)

Gireidi ya Ṱ/RGireidi ya Ṱ/RGireidi ya Ṱ/R

2.9 Nyangaredzo ya zwikili zwa luambo zwine zwa tea u funzwa kha luambo lwa nyengedzedzo lwa u thoma Gireidi ya 1-3 (FAL)

NYANGAREDZO YA ZWIKILI ZWA LUAMBO ZWINE ZWA TEA U FUNZWA KHA LUAMBO LWA NYENGEDZEDZO LWA U THOMAGIREIDI YA 1-3 (FAL)			
	GIREIDI YA 1	**GIREIDI YA 2**	**GIREIDI YA 3**
U TSHELESA NA U AMBA	• U isa phanḓa u fhaṱa ḓivhaipfi ya orala hu tshi khou shumiswa ṱhoho dzo nangiwaho nga mugudisi (tsumbo, Zwithu zwine nda nga kona u ita , Mutsho) • U fhaṱa ḓivhaipfi ya khontseputi (tsumbo, zwivhumbeo, muelo/saizi, masia) • U fhindula nga u tou ita u tshi khou shumisa muvhili nyito mbili dzi sa konḓi dzi tshi bva kha ndaela dza orala (tsumbo, Vheani bola dza lutombo nga ngomu tshisaganani. Zwino vheani bola tswuku nga ngomu tshisaganani.) • U fhindula ndumeliso na nyonesano na u ita khumbelo dzi sa konḓi u tshi khou shumisa mafurase a ṱanganedzeaho (tsumbo, ndi khou humbela u ya bungani?) • U rwela ngomani na u ita zwidade zwa nyito na zwirendo zwi sa konḓi, na nyimbo • U tamba mitambo i sa konḓiho ya luambo. • U pfesesa zwiṱori zwipfufhi zwi sa konḓiho , zwo anetshelwaho na u vhaliwa; u amba nga ha zwifanyiso • U ita matambwa a zwiṱori zwi sa konḓiho hu tshi khou shumiswa mufhindulano • U fhindula mbudziso zwadzo dzi sa konḓiho nga ha tshiṱori a tshi khou shumiswa phindulo pfufhi • U ṱalusa muthu, phukha kana tshithu tshi fareaho zwi tshi bva kha ṱhalutshedzo dza orala,(tsumbo, u vhambedza zwo ṱ • ṱalutshedzwaho na tshifanyiso) • U pfesesa na u fhindulambudziso dzi sa konḓi u pfesesa (tsumbo, ‘Mini…?’ ‘ndi zwi ngana …?’ , Dzina ḽaṉndi nnyi?) • U kona u bvisela khagala vhuḓipfi nga nḓila dzi sa konḓi nga u shumisa mafurase mapfufhi (sa, ‘dzina ḽanga ndi ___.’)	• U isa phanḓa u fhaṱa ḓivhaipfi ya orala hu tshi shumiswa ṱhoho dzo nangiwa nga mugudisi (tsumbo, Khalaṅwaha, vhuḓipfi) • U fhaṱa ḓivhaipfi ya khontseputi (tsumbo tshifhinga, thevhekano) • U tevhela thevhekano dza ndaela pfufhi (tsumbo, olani tshitendeledzi. Ni tshi khiraye muvhala mutswuku.) • U ṉea ndaela dzi sa konḓi • U pfesesa na u fhindula mbudziso dzi sa konḓi sa ‘ndi mini …?’ ‘ndi nnyi …?’ (tsumbo, ndi bugu ya nnyi iyi?) • U vhudzisa mbudziso dzi re na fomuḽa dzi sa konḓi (tsumbo, Dzina ḽaṉu ndi nnyii?) • U ita khumbelo dzi sa konḓi, na zwitatamennde (tsumbo, ndi khou humbela u bva? Thi ḓipfi zwavhuḓi) • U ṱalusa tshithu tshi fareaho tshi tshi bva kha ṱhalutshedzo I sa konḓi(ya orala) • U amba nga ha zwithu kha tshifanyiso • U thetshelesa zwiṱori na nganetshelo • U fhindula mbudziso dzi sa konḓi dza litherala nga ha tshiṱori (tsumbo, ndi nnyi o ḽaho vhuswa?) • U tamba tshiṱori vha tshi shumisa mufhindulano • Hu na thuso u bva kha mugudisi vha dovha vha anetshela tshiṱori • U kona u anetshela mutevhe u sa konḓiho wa tshenzhemo kana zwiwo. • U rwela ngomani na u renda zwirendo zwi sa konḓi, zwidade zwi na nyito khazwo na nyimbo • U tamba mitambo ya luambo	• U isa phanḓa na u fhaṱa ḓivhaipfi ya orala hu tshi shumiswa ṱhoho dzo nangiwa nga mugudisi (tsumbo, u wanulula) • U fhaṱa ḓivhaipfi ya khontseputi (tsumbo, u vhambedza,u ṱalutshedza) • U tevhela na u ṉea ndaela • U fhindula na u ita khumbelo • U amba nga ha tshifanyiso kana tshinepe • U vhudzisa u itela u bviselwa khagala (tsumbo, ‘a thi zwi pfesesi, ndi khou humbela u ri vha dovhololе.) • U fha mivhigo i sa konḓi (u elelwa tshenzhemo nga mutevhe wone) • U thetshelesa zwiṱori na nganetshelo dza vhuṉe a kona u fhindula mbudziso dzine dza elana na kupfesesele. • U bvumba (u humbulela) zwine zwa ḓo bvelela tshiṱorini kana kha nganetshelo ya vhuṉe • U amba vhuḓipfi nga ha tshiṱori • U dovha u anetshela tshiṱori • U thetshelesa ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini (u fha mbuno, maitele kana muvhigo wa zwine zwa khou ambiwa) na u fhindula mbudziso dza tholokanyonḓivho • Nga thuso ya mugudisi, vha kona u ṉea manweledzo a sa konḓi nga ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini • U dzhenelela kha u haseledza hu pfufhi kha ṱhoho i no ḓivhea. • U pfesesa na u fhindula mbudziso sa, ‘lini…?’ na ‘ngani …?’ (tsumbo, ‘ndi ngani nnḓu yo wa?) • U ita zwidade, u renda zwirendo kana u imba nyimbo. • U tamba mitambo ya luambo

NYANGAREDZO YA ZWIKILI ZWA LUAMBO ZWINE ZWA TEA U FUNZWA KHA LUAMBO LWA NYENGEDZEDZO LWA U THOMA GIREIDI YA 1-3 (FAL)			
	GIREIDI YA YA 1	**GIREIDI YA YA 2**	**GIREIDI YA YA 3**
FONIKI	• U guda mubulo wa maḽeḓere a aḽifabethe dzoṱhe dza Tshivenḓa, tsumbo a-a, b-bu, d-di, e-e, f-fu, g-gi, h-ha, i-i, j-dzhi, k-ka, l-li, m-mu, n-ni, o-o, p-pu, r-ri, s-si, t-ti, u-u, v-vu, w-wu, x-xi, y-yi, z-zi. • (mubulo wa maḽeḓere a aḽifabethe u rangele u vhala tshifhinga tshoṱhe u swikela vhagudi vha tshi vho kona u a ḓivha na u a vhala). • **Pfalandoṱhe** • a, e, i , o, u. • **Themba** **Dza ḽeḓere ḽithihi** b - bibi, bisi d - dada f - fula, funga g - gugu, guru h - hayani - kumba l - lima, lala • Musi vho no guda pfalandoṱhe na themba kha hu itiwe nḓowenḓowe dza u vhumba maipfi nga u ṱanganya themba (mme) na pfalandoṱhe (ṅwana), tsumbo b+a=ba - baba, b+e=be - beba, b+i=bi - bibi, b+o=bo- bobo, b+u=bu - buba; l+a=la - lala, l+e=le - lela, l+i=li - lila, l+o=lo - lola, l+u=lu - lula na n.z. Ngona iyi ya ba-be-bi-bo-bu i shumisiwe na kha miṅwe mibvumo u itela uri vhagudi vha i rwele ngomani. • Kha vha ite vha tshi dzhenisa na mibvumo ya maipfi o ḓoweleaho a luambo lwa ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe, zwo katela na madzina a re kha thege dza madzina dzi re mikuloni ya vhana, tsumbo bv- bva, bvula; fh-fha; gw- gwa; hw-hwala; kh- khonani; mm- mme; dz- dzula; sw-swika, swiela; nd-ndivhuho; ny-nyala; nz- nzie; ph- phuphu; rw- rwa; sh-shuma, th-thutha; ts- tsa; vh- vhona • U shela mulenzhe kha nyito dza orala dza u dzhiela nzhele mibvumo ya foniki • U kona u ṱalusa pfalandoṱhe dzoṱhe dza 5. • U kona u ṱalusa mibvumo ya ḽeḓere ḽithihi (Aḽifabethe). • U thoma u fhaṱa maipfi mapfufhi hu tshi shumiswa mibvumo ye vha guda	**Ndovhololo ya mibvumo yo itwaho kha Gireidi ya 1** • **Pfalandoṱhe** • **Pfalandoṱhe dza ḽeḓere ḽithihi (ndovhololo)** • a, e, i, o, u. • **Pfalandoṱhe mbili dzine dza fana.** aa (kanuka), Ndaa (losha) (vhagudi vha tea u gudiswa maitele kwao a u losha a Tshivenḓa), hafhaḽaa, ee (u tenda/kanuka), vha vhee kha tombo, ii (u tenda/kanuka), tshiila, oo-mboo, uu - duu • Pfalandoṱhe mbili dzi sa fani • ae - Maemu, ai (u kalala) - aini, au - musalauno, ea (u kalala) - u vhea, tshea, ie - tshienge, io - tshiombo, iu - tshiulu, oi - goloi, ua - muano, ue - mueni, ui - muingameli, uo - muomva, ou - khou, n.z. • Themba Dza maḽeḓere mararu na maṇa dzh - dzhulu dzw - dzwatswatswa fhw - fhufhwa khw - khwali, khwashaba mmb - mmboniseni, mmbangiseni *ndz - ndzumba ngw - ngwana nyw - ṱanganywa nzh - mulenzhe nzw - nzwalelo *pfh - pfheṇe *phr - phrofesa phw - maphwanya shw - mushwana *thy - thyethyenyea thw - tshithwathwa (mahaḓa)	Ndovhololo ya mibvumoyoṱhe ya Tshivenḓa. U lavhelesesa kha mibvumo yo itwaho kha Gireidi ya 1 & 2) • Musi vho no fhedza u ita ndovhololo ya u guda mibvumo, kha vha shumise maipfi e vha a guda u ṱalusa mafhambanyi, mabulazwithihi, dzithangi dza madzina. Mitshila ya madzina • U ḓivha vhushaka ha mibvumo ya maḽeḓere kha maḽeḓere oṱhe a ḽeḓere ḽithihi i kha Luambo lwa Hayani na lwa Nyengedzedzo lwa u thoma na u kona u ḓivha phambano… • themba dza madungo mavhili (sh-, -sh, th-,) mathomoni a maipfi • U ḓivha pfalandoṱhe ya madungo mavhili dzi si fhasi ha10 (sa, oo, ee, aa, oi,) • U shumisa themba mvanganyi(consonant blends) u fhaṱa na u ṱhukukanya (tsumbo, mvu-ḓi,mbi-ḓi) • U ḓivha phambano vhukati ha mibvumo ya pfalandoṱhe pfufhi na ndapfu tsumbo (‘moo’, wee, duu, aa,) • U ḓivha maipfi a miṱa (tsumbo ‘puta’, ‘futa’) • U ḓivha na u shumisa mitshila (sa, shuma-shumela, kuvha –kuvhisa, kuvhulula, mela-melisa’) • U fhaṱa mibvumo vha tshi khou shumisa mibvumo ine vha i ḓivha.

NYANGAREDZO YA ZWIKILI ZWA LUAMBO ZWINE ZWA TEA U FUNZWA KHA LUAMBO LWA NYENGEDZEDZO LWA U THOMA GIREIDI YA 1-3 (FAL)			
	GIREIDI YA YA 1	**GIREIDI YA YA 2**	**GIREIDI YA YA 3**
FONIKI	• kona u fhaṱa maipfi nga themba mbumbano (u ṱanganyisa mibvumo, sa: -ela, lela, mela, xela). • Themba Dza ḽeḓere ḽithihi m - mama n - u na (ha mvula), nona p - pala, puṱedza r - raha s- sea, sola, sala t - takala v - vaya, vangula w - u wa x - xaxara z - zozo, zazamela • Dzi no swaiwa (diacritics) ḓ - ḓaḓa, ḓaka ṱ - ṱala ḽ - u ḽa ṋ - ṋala ṅ - ṅoṅa • Musi vho no guda pfalandoṱhe na themba kha hu itwe nḓowenḓowe dza u vhumba maipfi nga u ṱanganya themba (mme) na pfalandoṱhe (ṅwana), tsumbo vh+a=vha - vhavha, vh+e=vhe - vhea, vh+i=vhi - vhivhi, vh+o=vho-vhona, vh+u=vhu - vhula; sw+a= swa - swaya, sw+e=swe - swenda, sw+i=swi - swiri, sw+o=swo - swobo, sw+u=swu - swura na n.z. Ngona iyi ya ba-be-bi-bo-bu i shumiswe na kha miṅwe mibvumo u itela uri vhagudi vha i rwele ngomani. • Kha vha ite vha tshi dzhenisa na mibvumo ya maipfi o ḓoweleaho a luambo lwa ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe, zwo katela na madzina a re kha thege dza mikuloni ya vhana (name tag), tsumbo, vh- vhavha; sw-swiri;	- tswinga, dzwatswatswa *tzh - tzhema mmbw - mmbwa mphw - mamphwe *mphy - khomphyutha *ndzw - ndzwaṱimela nkhw - nkhwe nngw - nngwa ntsh - ntshavheni nthw - nthwa nṱhw - nṱhwa nnzh - nnzhi nnzw - nnzwa tshw - tshivhotshwa Musi vho no guda pfalandoṱhe na themba kha hu itwe nḓowenḓowe dza u vhumba maipfi nga u ṱanganya themba (mme) na pfalandoṱhe (ṅwana), tsumbo dzh+a= dzha - dzhavhula, dzh+e=dzhe - dzhena, dzh+i=dzhi - dzhila, dzh+o=dzho-dzhoko, dzh+u=dzhu - dzhulu; dzw+a=dzwa - dzwala, dzw+e=dzwe - dzwerani, dzw+i=dzwi - dzwinga, dzw+o=dzwo - dzwothwa, dzw+u=dzwu - dzwuguḓa na n.z. Ngona iyi ya ba-be-bi-bo-bu i shumiswe na kha miṅwe mibvumo u itela uri vhagudi vha i rwele ngomani. • U ṱalukanya maipfi a re na pfanapheledzo dzi no fana sa tsumbo: khosi, musi, gosi. • U sika maipfi u bva kha mararu u ya kha maṋa a tshi shumisa mibvumo ye a guda. • U vhala maipfi a bvaho kha ngudo dza foniki e kha mafhungo na maṅwe maṅwalo. • U kona u sika mafhungo zwi tshi bva kha mibvumo yo gudwaho. **Pfalanyana** w - wanga, y - yanga • Ndovhololo ya u guda themba dzo gudwaho kha gireidi ya1 na u bvela phanḓa na u guda dzi songo itiwaho kha Gireidi ya1 Themba dza maḽeḓere mavhili, mararu, maṋa na u fhira	Ndovhololo ya mibvumoyoṱhe ya Tshivenḓa. U lavhelesesa kha mibvumo yo itwaho kha Gireidi ya 1 & 2) • Musi vho no fhedza u ita ndovhololo ya u guda mibvumo, kha vha shumise maipfi e vha a guda u ṱalusa mafhambanyi, mabulazwithihi, dzithangi dza madzina. Mitshila ya madzina • U ḓivha vhushaka ha mibvumo ya maḽeḓere kha maḽeḓere oṱhe a ḽeḓere ḽithihi i kha Luambo lwa Hayani na lwa Nyengedzedzo lwa u thoma na u kona u ḓivha phambano… • themba dza madungo mavhili (sh-, -sh, th-,) mathomoni a maipfi • U ḓivha pfalandoṱhe ya madungo mavhili dzi si fhasi ha10 (sa, oo, ee, aa, oi,) • U shumisa themba mvanganyi(consonant blends) u fhaṱa na u ṱhukukanya (tsumbo, mvu-ḓi,mbi-ḓi) • U ḓivha phambano vhukati ha mibvumo ya pfalandoṱhe pfufhi na ndapfu tsumbo (‘moo’, wee, duu, aa,) • U ḓivha maipfi a miṱa (tsumbo ‘puta’, ‘futa’) • U ḓivha na u shumisa mitshila (sa, shuma-shumela, kuvha –kuvhisa, kuvhulula, mela-melisa’) • U fhaṱa mibvumo vha tshi khou shumisa mibvumo ine vha i ḓivha.

NYANGAREDZO YA ZWIKILI ZWA LUAMBO ZWINE ZWA TEA U FUNZWA KHA LUAMBO LWA NYENGEDZEDZO LWA U THOMA GIREIDI YA 1-3 (FAL)			
	GIREIDI YA YA 1	**GIREIDI YA YA 2**	**GIREIDI YA YA 3**
FONIKI	• U sw-swethani kw- kwana; lw- lwala; nḓ- nḓala; ng- nguvho; ṅw- ṅwana; pw- pwanya; pf-pfala; ṱh-ṱhavha; ts- tsilu; tsh-tshikolo; tsw- tswa; mmbw - mmbwa; dzh- dzhena na n.z. • U kona u vhumba maipfi a tshi shumisa themba na pfalandoṱhe. • U kona u fhambanya mibvumo ya maipfi mathomoni na magumoni. • U fhaṱa maipfi nga u shumisa mibvumo ya themba mbili dzo gudwaho. (mararu nga vhege). • U peleṱa maipfi o gudwaho. • U paṱekanya maipfi (b-a-l-a a tshi vha bala) u paṱekanyulula (bala i tshi vha(b-a-ḽa-). • U bvisa themba ha dzhena iṅwe vhudzuloni hayo kha mutambo wa maipfi sa ‘b’ bala ha litshwa ‘b’ ha dzhena ‘k’ ya vha ‘kala’ • Themba dza maḽeḓere mavhili . bv - bvumbi bw - u bwa *bj - u bja dz - dzanga *dj - djambila dy - dyambila gw - gwa *gr - greisi hw - hwala kw - kwasha lw - lwala mv - mvula *mw - mwana nḓ - nḓou	tswbj - u bja dj - djambila dy - dyambila *gr - greisi *mw - mwana *pk - pkasha *pf - kupfeṇe *pf - pfeṇe ts - tsimu *ts - kutsimu ty - tyetyenyea Musi vho no guda pfalandoṱhe na themba kha hu itwe nḓowenḓowe dza u vhumba maipfi nga u ṱanganya themba (mme) na pfalandoṱhe (ṅwana), tsumbo dzh+a= dzha - dzhavhula, dzh+e=dzhe - dzhena, dzh+i=dzhi - dzhila, dzh+o=dzho-dzhoko, dzh+u=dzhu - dzhulu; dzw+a=dzwa - dzwala, dzw+e=dzwe - dzwerani, dzw+i=dzwi - dzwinga, dzw+o=dzwo - dzwothwa, dzw+u=dzwu - dzwuguḓa na n.z. Ngona iyi ya ba-be-bi-bo-bu i shumiswe na kha miṅwe mibvumo u itela uri vhagudi vha i rwele ngomani. • U kona u shumisa mibvumo yo gudwaho hu tshi sikwa maipfi. • U fhaṱa maipfi a re na themamvanganyi na pfalandoṱhe 3, 4 u ya kha 5 • U vhala maipfi a tshi bva kha ngudo dza foniki kha mafhungo na kha maṅwe maṅwalwa. • U guda u peleṱa maipfi a fumi nga vhege o dzhiiwaho a tshi bva kha ngudo dza foniki. • U kona u sika mafhungo hu tshi shumiswa heyi mibvumo. Ndovhololo ya mibvumo yo gudwaho kha themo 2 dzh - dzhulu dzw - dzwatswatswa *ndz - ndzumba nyw - ṱanganywa	Ndovhololo ya mibvumoyoṱhe ya Tshivenḓa. U lavhelesesa kha mibvumo yo itwaho kha Gireidi ya 1 & 2) • Musi vho no fhedza u ita ndovhololo ya u guda mibvumo, kha vha shumise maipfi e vha a guda u ṱalusa mafhambanyi, mabulazwithihi, dzithangi dza madzina. Mitshila ya madzina • U ḓivha vhushaka ha mibvumo ya maḽeḓere kha maḽeḓere oṱhe a ḽeḓere ḽithihi i kha Luambo lwa Hayani na lwa Nyengedzedzo lwa u thoma na u kona u ḓivha phambano… • themba dza madungo mavhili (sh-, -sh, th-,) mathomoni a maipfi • U ḓivha pfalandoṱhe ya madungo mavhili dzi si fhasi ha10 (sa, oo, ee, aa, oi,) • U shumisa themba mvanganyi(consonant blends) u fhaṱa na u ṱhukukanya (tsumbo, mvu-ḓi,mbi-ḓi) • U ḓivha phambano vhukati ha mibvumo ya pfalandoṱhe pfufhi na ndapfu tsumbo (‘moo’, wee, duu, aa,) • U ḓivha maipfi a miṱa (tsumbo ‘puta’, ‘futa’) • U ḓivha na u shumisa mitshila (sa, shuma-shumela, kuvha –kuvhisa, kuvhulula, mela-melisa’) • U fhaṱa mibvumo vha tshi khou shumisa mibvumo ine vha i ḓivha.

NYANGAREDZO YA ZWIKILI ZWA LUAMBO ZWINE ZWA TEA U FUNZWA KHA LUAMBO LWA NYENGEDZEDZO LWA U THOMA GIREIDI YA 1-3 (FAL)			
	GIREIDI YA YA 1	**GIREIDI YA YA 2**	**GIREIDI YA YA 3**
FONIKI	ng - nguluvhe ṅw - ṅwala nw - u nwa maḓi ny - nyala nz - nzie ph - phalaphala pw - pwasha *pk - pkasha *pf - kupfeṇe *pf - pfeṇe rw - u rwa sw - u swa ṱh - ṱhavha ts - tsimu *ts - kutsimu ty - tyetyenea • Musi vho no guda pfalandoṱhe na themba kha hu itwe nḓowe-nḓowe dza u vhumba maipfi nga u ṱanganya themba (mme) na pfalandoṱhe (ṅwana), tsumbo tsh+a= tsha - tshanga, tsh+e=tshe - tshea, tsh+i=tshi - tshina, tsh+o=tsho-itsho, tsh+u=tshu - tshuwa; ng+a=nga - ngade, ng+e=nge - tshienge, ng+i=ngi - ngilasi, ng+o=ngo - ngowa, ng+u=ngu - nguluvhe na n.z. Themba dza maḽeḓere mararu na maṇa dzh - dzhulu dzw - dzwatswatswa fhw - fhufhwa khw - khwali, khwashaba mmb - mmboniseni, mmbangiseni *ndz - ndzumba ngw - ngwana	pfh - pfheṇe *phr - phrofesa phw - maphwanya shw - mushwana *thy - thyethyenyea *tzh - tzhema mmbw - mmbwa *mphy - khomphyutha *ndzw - ndzwatimela nndw - nndwa nkhw - nkhwe nnzh - nnzhi nnzw - nnzwa ntsh - ntshavheni Themba dzi no swaiwa kha mibvumo ya maḽeḓere mavhili kana u fhira ḓw - haḓwa, vhaḓwa nḓ - nḓou ṅw - ṅwala ṱh - ṱhavha (vhagudi vha gudiswa phambano ine ya ḓiswa nga tswayo - thavha na ṱhavha nṱh - nṱhavha ṱw - fhaṱwa nṱhw - nṱhwa Themba dza siḽabiki nasala n - nkunga, nkhelebeni m - mmbudzeni, mma • U ṅwala mafhungo kana pharagirafu nga mibvumo yo gudwaho na maṅwe maṅwalwa • U guda u peleṱa maipfi a 10 nga vhege a bvaho kha ngudo dza foniki	Ndovhololo ya mibvumoyoṱhe ya Tshivenḓa. U lavhelesesa kha mibvumo yo itwaho kha Gireidi ya 1 & 2) • Musi vho no fhedza u ita ndovhololo ya u guda mibvumo, kha vha shumise maipfi e vha a guda u ṱalusa mafhambanyi, mabulazwithihi, dzithangi dza madzina. Mitshila ya madzina • U ḓivha vhushaka ha mibvumo ya maḽeḓere kha maḽeḓere oṱhe a ḽeḓere ḽithihi i kha Luambo lwa Hayani na lwa Nyengedzedzo lwa u thoma na u kona u ḓivha phambano… • themba dza madungo mavhili (sh-, -sh, th-,) mathomoni a maipfi • U ḓivha pfalandoṱhe ya madungo mavhili dzi si fhasi ha10 (sa, oo, ee, aa, oi,) • U shumisa themba mvanganyi(consonant blends) u fhaṱa na u ṱhukukanya (tsumbo, mvu-ḓi,mbi-ḓi) • U ḓivha phambano vhukati ha mibvumo ya pfalandoṱhe pfufhi na ndapfu tsumbo (‘moo’, wee, duu, aa,) • U ḓivha maipfi a miṱa (tsumbo ‘puta’, ‘futa’) • U ḓivha na u shumisa mitshila (sa, shuma-shumela, kuvha –kuvhisa, kuvhulula, mela-melisa’) • U fhaṱa mibvumo vha tshi khou shumisa mibvumo ine vha i ḓivha.

NYANGAREDZO YA ZWIKILI ZWA LUAMBO ZWINE ZWA TEA U FUNZWA KHA LUAMBO LWA NYENGEDZEDZO LWA U THOMA GIREIDI YA 1-3 (FAL)			
	GIREIDI YA YA 1	**GIREIDI YA YA 2**	**GIREIDI YA YA 3**
FONIKI	nyw - ṱanganywa nzh - mulenzhe nzw - nzwalelo *pfh - pfheṇe *phr - phrofesa phw - maphwanya shw - mushwana *thy - thyethyenyea thw - tshithwathwa (mahaḓa) tsw - tswinga, dzwatswatswa *tzh - tzhema mmbw - mmbwa mphw - mamphwe *mphy - khomphyutha *ndzw - ndzwaṱimela nkhw - nkhwe nngw - nngwa ntsh - ntshavheni nthw - nthwa nṱhw - nṱhwa nnzh - nnzhi nnzw - nnzwa tshw - tshivhotshwa Musi vho no guda pfalandoṱhe na themba kha hu itwe nḓowenḓowe dza u vhumba maipfi nga u ṱanganya themba (mme) na pfalandoṱhe (ṅwana), tsumbo dzh+a= dzha - dzhavhula, dzh+e=dzhe - dzhena, dzh+i=dzhi - dzhila, dzh+o=dzho-dzhoko, dzh+u=dzhu - dzhulu; dzw+a=dzwa - dzwala, dzw+e=dzwe - dzwerani, dzw+i=dzwi - dzwinga, dzw+o=dzwo - dzwothwa, dzw+u=dzwu - dzwuguḓa na n.z. Ngona iyi ya ba-be-bi-bo-bu i shumiswe na kha miṅwe mibvumo u itela uri vhagudi vha i rwele ngomani.	*U fhaṱa maipfi 3, 4 na 5 hu tshi shumiswa thembamvanganyi, pfalandoṱhe dza maḽeḓere mavhili a no fana na a sa fani. • U sika mafhungo hu tshi shumiswa mibvumo yo gudwaho. • Kha Themo 4, vhagudi vha tea u vha vha tshi vho kona u shumisa mibvumo u vhumba maipfi na mafhungo • U guda u peleṱa maipfi a 10 nga vhege a tshi bva kha maipfi o ḓoweleaho nga tshivhumbeo na ngudo dza foniki. • U ṅwala mafhungo mapfufhi a dikithesheni dzi itwaho nga mugudisi. • Nḓivho ya mibvumo • Foniki • U kona u topola vhushaka ha mibvumo ya ḽeḓere ḽithihi hu tshi thomiwa nga mibvumo ine ya fana kha Luambo lwa hayani na Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u thoma. • U ṱalusa vhushaka ha mibvumo ya ḽeḓere ḽithihi kha mibvumo yo fhambanaho na ya Luambo lwa Hayani . • U fhaṱa na u ṱhukukanya ipfi ḽo vhumbwaho nga maḽeḓere maṇa vha tshi khou shumisa mibvumo ine vha i ḓivha. (sa, p-a-l-a, p-ala, pala) • U ḓivha mitshila ya maipfi o ḓoweleaho(sa, -ana, -isa, -ela) • U vhea nga zwigwada maipfi o ḓoweleaho u ya nga miṱa yayo (sa, pala, tala, mala) • U ḓivha themba dza madungo mavhili dzo ḓoweleaho sa sh, kh na th mathomoni a maipfi. • U ḓivha pfalandoṱhe dzi si fhasi ha madungo 2 u ya kha 3 (tsumbo ‘oo’ sa kha moo, na mee, na duu)	Ndovhololo ya mibvumoyoṱhe ya Tshivenḓa. U lavhelesesa kha mibvumo yo itwaho kha Gireidi ya 1 & 2) • Musi vho no fhedza u ita ndovhololo ya u guda mibvumo, kha vha shumise maipfi e vha a guda u ṱalusa mafhambanyi, mabulazwithihi, dzithangi dza madzina. Mitshila ya madzina • U ḓivha vhushaka ha mibvumo ya maḽeḓere kha maḽeḓere oṱhe a ḽeḓere ḽithihi i kha Luambo lwa Hayani na lwa Nyengedzedzo lwa u thoma na u kona u ḓivha phambano… • themba dza madungo mavhili (sh-, -sh, th-,) mathomoni a maipfi • U ḓivha pfalandoṱhe ya madungo mavhili dzi si fhasi ha10 (sa, oo, ee, aa, oi,) • U shumisa themba mvanganyi(consonant blends) u fhaṱa na u ṱhukukanya (tsumbo, mvu-ḓi,mbi-ḓi) • U ḓivha phambano vhukati ha mibvumo ya pfalandoṱhe pfufhi na ndapfu tsumbo (‘moo’, wee, duu, aa,) • U ḓivha maipfi a miṱa (tsumbo ‘puta’, ‘futa’) • U ḓivha na u shumisa mitshila (sa, shuma-shumela, kuvha –kuvhisa, kuvhulula, mela-melisa’) • U fhaṱa mibvumo vha tshi khou shumisa mibvumo ine vha i ḓivha.

NYANGAREDZO YA ZWIKILI ZWA LUAMBO ZWINE ZWA TEA U FUNZWA KHA LUAMBO LWA NYENGEDZEDZO LWA U THOMA GIREIDI YA 1-3 (FAL)			
	GIREIDI YA YA 1	**GIREIDI YA YA 2**	**GIREIDI YA YA 3**
FONIKI	• U bveledza nḓivho ya mibvumo kha Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u thoma nga u tou ita zwidade na nyimbo (sa, ‘Tshimange tshi nga ngomu kha muṅadzi, dzina ḽawe ndi Phophi’) • U ḓivha maṅwe maipfi a re na miungo i no fana • U ḓivha mibvumo ya u rangela maipfi o ḓoweleaho (sa. ‘p’ kha ‘Phophi’) • U khethekanya madungo a mafhungo u ya nga maipfi o ḓiimisaho nga oṱhe nga u vhanda zwanḓa kha ipfi ḽiṅwe na ḽiṅwe • U vhanda kha madungo a maipfi o ḓoweleaho • U kona u fhambanya mubvumo wa u ranga kha mibvumo kha madungo • oṱhe o salaho kha maipfi a sa konḓiho.(sa, p –ala • U ḓivha vhunzhi (‘mu-vha’) nga u tou pfa mibvumo	*U fhaṱa maipfi 3, 4 na 5 hu tshi shumiswa thembamvanganyi, pfalandoṱhe dza maḽeḓere mavhili a no fana na a sa fani. • U sika mafhungo hu tshi shumiswa mibvumo yo gudwaho. • Kha Themo 4, vhagudi vha tea u vha vha tshi vho kona u shumisa mibvumo u vhumba maipfi na mafhungo • U guda u peleṱa maipfi a 10 nga vhege a tshi bva kha maipfi o ḓoweleaho nga tshivhumbeo na ngudo dza foniki. • U ṅwala mafhungo mapfufhi a dikithesheni dzi itwaho nga mugudisi. • Nḓivho ya mibvumo • Foniki • U kona u topola vhushaka ha mibvumo ya ḽeḓere ḽithihi hu tshi thomiwa nga mibvumo ine ya fana kha Luambo lwa hayani na Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u thoma. • U ṱalusa vhushaka ha mibvumo ya ḽeḓere ḽithihi kha mibvumo yo fhambanaho na ya Luambo lwa Hayani . • U fhaṱa na u ṱhukukanya ipfi ḽo vhumbwaho nga maḽeḓere maṇa vha tshi khou shumisa mibvumo ine vha i ḓivha. (sa, p-a-l-a, p-ala, pala) • U ḓivha mitshila ya maipfi o ḓoweleaho(sa, -ana, -isa, -ela) • U vhea nga zwigwada maipfi o ḓoweleaho u ya nga miṱa yayo (sa, pala, tala, mala) • U ḓivha themba dza madungo mavhili dzo ḓoweleaho sa sh, kh na th mathomoni a maipfi. • U ḓivha pfalandoṱhe dzi si fhasi ha madungo 2 u ya kha 3 (tsumbo ‘oo’ sa kha moo, na mee, na duu)	Ndovhololo ya mibvumoyoṱhe ya Tshivenḓa. U lavhelesesa kha mibvumo yo itwaho kha Gireidi ya 1 & 2) • Musi vho no fhedza u ita ndovhololo ya u guda mibvumo, kha vha shumise maipfi e vha a guda u ṱalusa mafhambanyi, mabulazwithihi, dzithangi dza madzina. Mitshila ya madzina • U ḓivha vhushaka ha mibvumo ya maḽeḓere kha maḽeḓere oṱhe a ḽeḓere ḽithihi i kha Luambo lwa Hayani na lwa Nyengedzedzo lwa u thoma na u kona u ḓivha phambano… • themba dza madungo mavhili (sh-, -sh, th-,) mathomoni a maipfi • U ḓivha pfalandoṱhe ya madungo mavhili dzi si fhasi ha10 (sa, oo, ee, aa, oi,) • U shumisa themba mvanganyi(consonant blends) u fhaṱa na u ṱhukukanya (tsumbo, mvu-ḓi,mbi-ḓi) • U ḓivha phambano vhukati ha mibvumo ya pfalandoṱhe pfufhi na ndapfu tsumbo (‘moo’, wee, duu, aa,) • U ḓivha maipfi a miṱa (tsumbo ‘puta’, ‘futa’) • U ḓivha na u shumisa mitshila (sa, shuma-shumela, kuvha –kuvhisa, kuvhulula, mela-melisa’) • U fhaṱa mibvumo vha tshi khou shumisa mibvumo ine vha i ḓivha.

NYANGAREDZO YA ZWIKILI ZWA LUAMBO ZWINE ZWA TEA U FUNZWA KHA LUAMBO LWA NYENGEDZEDZO LWA U THOMAGIREIDI 1-3 (FAL)			
	GIREIDI YA 1	**GIREIDI YA 2**	**GIREIDI YA 3**
U VHALA NA U ṬALELA	**Khanḓiso dza vhuponi** • U thoma u vhala ḽebuḽu dzi sa konḓiho kha Luambo lwa Nyengedzedzo (na Luambo lwa hayani)kha tshumiswa dzi fareaho kiḽasirumuni na kha vhupo ho ṱanḓavhuwaho (sa, nḓila ya u dzhena, nḓila ya u bva, u vula), **U bveledza u vhala** • U rathisela ndivho na zwikili zwe zwa wanala zwi tshi bva kha Luambo lwa Hayani zwi tshi ya kha u vhala Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u thoma, u fana na zwikili zwa kufarelwe kwa bugu, zwiteṅwa zwa ndeme zwa khanḓiso u pfukisa zwikili zwo gudwaho kha Luambo lwa Hayani • zwiteṅwa zwa ndeme zwa khanḓiso zwa u ganḓisa (sa, zwiteṅwa zwa maipfi na maḽeḓere, ri vhala u bva kha tsha monde na u ya kha tshauḽa na u bva nṱha u ya fhasi ha siaṱari) • U ḓivha maipfi o ḓoweleaho nga tshivhumbeo a si gathi (sa, na, ene, uyu, tshone, rine, kona n.z) • U vhala ha Vhagudi nga kiḽasi yoṱhe na mugudisi • U thetshelesa tshiṱori tsho ḽeluwaho kana ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini ḽi tshi vhalwa nga mugudisi u bva kha ḽiṅwalwa ḽo hudzwaho sa Bugu Khulwane kana phosiṱara i re na zwifanyiso. • U amba nga nyolo dzi re kha bugu khulwane kana phosiṱara hu tshi shumiswa Luambo lwa Hayani he zwa tea • U guda dziṅwe ḓivhaipfi dza orala dza Luambo lwa Nyengedzedzo dzi tshi bva kha zwifanyiso. • U fhindula dziṅwe mbudziso dzi sa konḓi nga ha tshiṱori • Nga murahu ha u vhala lunzhi u a dzhenelela zwo fanela. • Nga u vha na tshenzhemo ya maṅwalwa, u thoma u fhaṱa ḓivhaipfi ya maipfi o ḓoweleaho nga tshivhumbeo maipfi o no shumesesiwa (sa, na, ene, uyu, tshone, rine, kona n.z) • U tamba ḽitambwa ḽa tshiṱori. • U ola zwifanyiso zwine zwa sumbedza mihumbulo mihulwane ya ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini	**U vhala na Vhagudi** • U vhala fikishini pfufhi kana ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini (Bugu Khulwane kana maṅwalwa o hudzwaho) na mugudisi, vha shumisa zwifanyiso u bveledza ḓivhaipfi , ṱhoho u bvumba kana u humbulela na u fhindula mbudziso pfufhi dza orala nga ha tshibveledzwa • U fhaṱa mafhungo mapfufhi a pfalaho nga u shumisa zwifanyiso (sa, nga u ita mutevhe wa zwifanyiso kana u vhambedza kana u metshisa mafhungo kha zwifanyiso) • U ṱumanya tshibveledzwa tsho vhalwaho na tshenzhemo yawe. • U anetshela tshipiḓa tsha tshiṱori kana u ita maṅweledzo a ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini hu na thuso u bva kha mugudisi (mafhungo 2- 3) • U vhala ha u sumbiwa nḓila • U vhalela nṱha vha tshi khou shumisa bugu dzavho kha tshigwada tshine tsha sumbwa nḓila nga mugudisi (ndi uri tshigwada tshoṱhe tshi vhala tshiṱori tshithihi tshi fanaho. • U shumisa zwiṱirathendzhi zwa u vhala zwo funzwaho kha Luambo lwa hayani u itela u ri zwi pfalese na u ḓiṱola musi vha tshi vhala (foniki, ludungela lu re kha nyimele , u saukanya zwivhumbeo na maipfi o ḓoweleaho nga zwivhumbeo) • U shumisa dzi diyagiramu na nyolo kha tshibveledzwa u thusedza kha u pfesesa. • U vhala vha tshi engedza luvhilo lwa u vhala na u sumbedza vhuḓipfi na vhuḓinyanyuli. • U sumbedza u pfesesa zwiga zwa u vhala musi a tshi khou vhala • U isa phanḓa na u fhaṱa maipfi o ḓoweleaho kha tshivhumbeo • U vhala nga vhavhili/U vhala nga eṱhe • U vhala zwe a ṅwala na zwe vhaṅwe vha ṅwala. • U vhala nga vhone vhaṋe bugu dze dza vhalwa nga tshifhinga tsha u vhala nga zwigwada hu na u sumbiwa nḓila na u vhala bugu dza zwifaredzi (khephusheni) ḓzo leluwaho na bugu dza zwiṱori na zwifanyiso . U bva kha khuḓa ya bugu. • U shumisa bugu ya Ṭhalusamaipfi ya vhana i re na zwifanyiso(luambo luthihi na nyambombili) u ṱoḓisisa ṱhalutshedzo ya ipfi ḽine vha si ḽi ḓivhe	**Khanḓiso dza vhuponi** U vhala phosiṱara dzi sa konḓi, ṱhoho dza phosiṱara dzi wanalaho kha vhupo. **U vhala na Vhagudi** • U vhala fikishini na maṅwalwa a si a fikishini vhe na mugudisi, vha shumisa nyolo u thusedza kha u fhaṱa ḓivhaipfi. • U fhindula mbudziso dzi re khagala na mbudziso dza u tou humbulela dzi sa konḓi dzine dza thusedza kha kupfesesele kwa tshibveledzwa • U dovha u amba hafhu tshiṱori kana u anetshela, a tshi topola mutevhe wa zwiwo. • U ita samari ya ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini (sa, muvhigo wa zwine zwa khou ambiwa) **U vhala ha u sumbiwa nḓila** • U vhalela fhasi na u vhalela nṱha zwi tshi bva kha bugu yawe kha tshigwada tshine tsha sumbwa nḓila nga mugudisi (ndi uri tshigwada tshoṱhe tshi vhala tshiṱori tshithihi tsha u fana. • U shumisa zwiṱirathendzhi zwa u vhala zwo funzwaho kha Luambo lwa Hayani u itela u wana ṱhalutshedzo ya tshibveledzwa na musi vha tshi vhala (foniki, ludungela lu re kha nyimele , u saukanya zwivhumbeo na maipfi o ḓoweleaho nga zwivhumbeo) • U shumisa dzidiyagiramu na nyolo kha tshibveledzwa u thusedza kha u engedza u pfesesa. • U vhalela nṱha, nga luvhilo lu engedzedzeaho na nga u elela, hu tshi shumiswa mubulo wone u tsikeledza. • U sumbedza u pfesesa zwiga zwa u vhala kha maambwaita, nga u fhambanya ipfi musi a tshi khou vhala • U shumisa tshitirathedzhi tsha u ḓikhakhulula. • U vhala nga vhavhili /U vhala nga eṱhe • U vhala mafhungo e vha ṅwala vhone vhaṋe kana o ṅwalwaho nga vhaṅwe • U vhalela nṱha a tshi vhalela muṅwe ngae • U vhala nga vhone vhaṋe bugu dzo leluwaho dza fikishini na dzi si dza fikishini, bugu dze dza vhalwa nga tshifhinga tsha u vhala ha u sumbiwa nḓila, na bugu dza magazine dza vhana na khomiki. • U shumisa bugu ya Ṭhalusamaipfi ya vhana i re na zwifanyiso (luambo luthihi na nyambombili) u ṱoḓisisa ṱhalutshedzo ya ipfi ḽine vha si ḽi ḓivhe

NYANGAREDZO YA ZWIKILI ZWA LUAMBO ZWINE ZWA TEA U FUNZWA KHA LUAMBO LWA NYENGEDZEDZO LWA U THOMA GIREIDI R-3 (FAL)			
	GIREIDI YA 1	**GIREIDI YA 2**	**GIREIDI YA 3**
U ṅWALA	• U shumisa zwikili zwa muṅwalo wo no funzwaho kha luambo lwa hayani • U ola na u ḽebuḽa zwifanyiso hu na thuso ya mudededzi. U vhala hafhu zwo no ṅwaliwaho. • U ṅwala mutevhe u sa konḓi (sa, u ita mutevhe wa zwa u renga mavhengeleni)	• U shumisa zwikili zwa muṅwalo zwo funzwaho kha Luambo lwa Hayani • U ṅwala mutevhe wa zwithu u re na ṯhoho. • U nanga na u kopolola khephusheni nga nḓila yone yone i ṯalutshedzaho nga ha tshifanyiso. • Hu na thuso, u ṅwala khephusheni kha tshifanyiso, (sa goloi tswuku ndi khulu) U vhala zwe a ṅwala. • U fhedzisa mafhungo nga u dzhenisa maipfi he ha sala zwikhala . • U ṅwala mafhungo hu tshi shumiswa fureme [muhangarambo] (tsumbo, ndi funa ____. A thi funi _____.) • U ṅwala mafhungo nga u shumisa maipfi a re na mibvumo ya foniki na maipfi o ḓoweleaho nga zwivhumbeo zwo no funzwaho • U ṅwala maipfi o ḓoweleaho na mafhungo u bva kha dikithesheni • U vhekanya mafhungo o vilinganyiwaho nga ngona hu tshi itelwa u dzudzanya phara a kona u i k opolola. • U ṅwala phara ya mafhungo 3 hu tshi tevhedzelwa ṯhoho yo ḓoweleaho. • U ṅwala zwibveledzwa zwi pfufhi, zwi sa konḓi, zwo no funzwaho kha Luambo lwa hayani (sa, mulaedza wa u tamela muthu phodzo). • U shumisa zwikili zwo funzwaho kha Luambo lwa hayani, u dzudzanya mafhungo kha fomo ya girafiki i leluwaho (tsumbo, tshati kana mutalo wa tshifhinga • Hu na u thusiwa, vhagudi vha thoma u shumisa maṅwe a madzina na masala (sa, nṋe, inwi (ene) tshone, etc.) zwavhuḓi musi vha tshi ṅwala. • Hu na u thusiwa vhagudi vha thoma u shumisa makhathi a ‘ndi’ ‘ndo’ ‘ḓo’ na makhathi a u bvela phanḓa zwavhuḓi . • Hu na u thusiwa vhagudi vha vhumba vhunzhi kha maipfi o ḓoweleaho • Hu na u thusiwa, vhagudi vha a kona u peleṱa maipfi o ḓoweleaho zwavhuḓi. • U shumisa bugu ya Ṯhalusamaipfi ya vhana he zwa tea • U shumisa zwiga zwa u vhala zwo no funzwaho kha Luambo lwa Hayani (maḽeḓere danzi na zwiga zwa u vhala) • U ḓifhaṱela tshisiku tsha maipfi (bugu ya Ṯhalusamaipfi ya vhuṋe)	• U shumisa zwikili zwa muṅwalo zwo funzwaho kha Luambo lwa Hayani. • U ṅwala mutevhe u konḓaho u re na ṯhoho (tsumbo, zwikhokhonono: vhusunzi, notshi, zwisusu) • U ṅwala mafhungo u bva kha dikithesheni • U ṅwala tshibveledzwa tshi sa konḓi (tsumbo, garaṱa ya mabebo) • Hu na thuso, u ṅwala nganetshelo ya vhuṋe nga ha tshenzhemo yawe a tshi shumisa muhanga (tsumbo, ‘mulovha …ndo…, nda…, nga murahu ha afho…….., pheleledzoni…’) • Hu na thuso, u ṅwala mutevhe wa ndaela dzi sa konḓi (tsumbo, resiphi) • Vho ṱangana na mugudisi, u ṅwala tshiṱori tshi sa konḓi a kopolola (U ṅwala na vhagudi) • U dzudzanya mafhungo kha tshati, kha thebulu, kana kha baagirafu • U ṅwala mafhungo nga ṯhoho yo ḓoweleaho (mafhuno a si nga fhasi ha 6-8 , pharagirafu nthihi kana mbili) • U shumisa maitele a u ṅwala (u vetaveta, u ṅwala, u dzudzanya na u ganḓisa) • U shumisa zwiga zwa u vhala zwo no funzwaho kha Luambo lwa Hayani (tshitoma, khoma, tshivhudzisi, tshigarukela na zwiḓevhe) na aphosiṱirofi kha u fhungudza (sa, ndi nga’ni. Ndi nga’fhi) • U peleṱa maipfi o ḓoweleaho nga ngona na u lingedza maipfi a so ngo ḓoweleaho u shumisa nḓivho ya foniki • U shumisa makhathi a ‘ndi’ ‘ndo’ ‘ḓo’ nga u tou a shumisa zwone zwone zwo engedzeaho. • U shumisa thangela dzina, madzina, maiti, na masala zwonezwone zwo engedzeaho. • U ḓifhaṱela tshisiku tsha maipfi na bugu ya Ṯhalusamaipfi ya vhuṋe • U shumisa ṯhalusamaipfi ya vhana (luambo luthihi na nyambombili)

NYANGAREDZO YA ZWIKILI ZWA LUAMBO ZWINE ZWA TEA U FUNZWA KHA LUAMBO LWA NYENGEDZEDZO LWA U THOMA GIREIDIYA Ṭ/R-3 (FAL)			
	GIREIDI YA 1	**GIREIDI YA 2**	**GIREIDI YA 3**
TSHIVHUMBEO TSHA LUAMBO NA KUSHUMISILE (MAFHUNGONI/NYMELE)	• U thoma u bveledza u pfesesa na u kona u shumisa zwivhumbeo zwa luambo kha nyimele ya luambo lu pfadzaho • U pfesesa dziṅwe ndaela (tsumbo, ni songo gidima) • U pfesesa na u thoma u shumisa maṅwe a (sa, ndi funa tshikolo.) na ḽikhathi ḽa 'ndi' ḽi no khou bvelela (sa, u khou vhala.) • U pfesesa zwivhumbeo zwa mbudziso (tsumbo 'mini…?' 'nnyi…?' 'zwi ngana/ndi vhu ngafhani/vhu ngafhani…?') • U pfesesa na u thoma u shumisa masala a vhuṋe (sa, nṋe, ene, riṋe, vho inwi) • U pfesesa na u thoma u shumisa ḽiiti ḽa ḽimudi 'ndi nga kona na (sa ndi nga kona u fhufha. • U pfesesa na u thoma u shumisa mafhungo e kha tshivhumbeo tsha khanedza (sa, ha khou vhala, ha koni u fhufha) • U vhona a ḓivha na u thoma u shumisa zwivhumbeo zwa vhunzhi zwa madzina (sa, bugu-bugu) • U pfesesa na u thoma u shumisa masala a vhuṋe (sa, tshanga, tshawe) • U pfesesa na u thoma u shumisa thangelamadzina dzi si gathi (sa, nṱha, ngomu) • U pfesesa na u thoma u shumisa maṱaluli a si manzhi (tsumbo, wo takala, wo dinalea) na maḓadzisi (sa nga u ongolowa, nga u ṱavhanya) • U pfesesa maipfi a 700-1,000 e kha nyimele mafhedziseloni a Gireidi ya 1	• U thoma u bveledza u pfesesa na u kona u shumisa zwivhumbeo zwa luambo zwi kha nyimele ya luambo lu pfalaho lwa u amba na u ṅwala • U thoma u kona u shumisa zwiṅwe zwa zwivhumbeo zwa girama zwe a funzwa kha Gireidi ya 1 mafhungo a sa konḓiho a tshi shumisa ḽikhathi ḽa 'ndi' na ḽikhathi ḽa ndi ḽi no khou bvelela (mamudi a ḽiiti 'ndi kona, 'ndi nga kona, khanedza na zwivhumbeo zwa vhunzhi, masala, thangela dzina, maṱaluli na maḓadzisi) • U pfesesa na u thoma u shumisa makhathi a 'ndo' (sa, ndo ṱamba khofheni.) • U pfesesa na u thoma u shumisa zwiṱanganyi zwa tshifhinga (sa, tsha u thoma, tshavhuvhili, tshiṅwe, zwino) • U pfesesa na u thoma u shumisa zwivhumbeo zwa mbudziso (sa, 'ndi lini he na …?) • U pfesesa na u thoma u shumisa maṅwe a masala (tsumbo, nṋe, ene) • U pfesesa na u thoma u shumisa maṱaluli na maḓadzisi nga hu hulu • U pfesesa na u thoma u shumisa matikedzi' (sa, u ṱolou takala.) • U pfesesa maipfi a 1,000-2,000 e kha nyimele mafhedziseloni a Gireidi ya 2 •	• U fhaṱa na u alusa kupfesesele kwa u kona u shumisa zwivhumbeo zwa luambo zwi kha nyimele ya luambo lu pfalaho lwa u amba na u ṅwala • U pfesesa na u shumisa ḽikhathi ḽa 'ndi', ḽikhathi ḽa 'ndi' ḽi no khou ya phanḓa, ḽikhathi ḽa 'ndo' ḽikhathi ḽa 'ḓo' • U pfesesa na u shumisa zwi vhaleaho sa, bugu na madzina a sa vhaleiho (sa, vhukhopfu, maḓi) • U pfesesa na u shumisa masumbavhuṋe (sa, khofheni ha Thandi) • U pfesesa na u shumisa masala a vhuṋe (sa, khofheni hanga) • U pfesesa na u shumisa maṱaluli a mbambedzo (sa, shuma, shumesa, shumesesa, shumesesesa) • U pfesesa na u shumisa masala masumbi (hetshi, hetsho, hezwo, havho, hezwi) • U pfesesa na u shumisa mbudziso dza zwivhumbeo zwo fhambanaho (ndi tshifhio…? 'ndi ngani…? • U pfesesa maipfi a 1,500-2,500 ane a ḓo vha e kha nyimele mafhedziseloni a Gireidi ya 3

KHETHEKANYO YA 3: PULANE DZA MAGUDISWA NA U FUNZA U ITELWA ZWIKILI ZWA LUAMBO

GIREIDI YA 1: TSHIVENḐA LUAMBO LWA NYENGEDZEDZO LWA U THOMA ṮHOḐEA DZA THEMO IṄWE NA IṄWE	
THEMO YA 1	
U THETSHELESA NA U AMBA (ORALA)	**TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA** Awara nthihi na miniti ya 30 nga vhege

MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI

Vhege 1-5

Vhagudisi vha tea u nanga thero mbili dzine dza ḓo vha thusa u ḓivhadza na u vusuludza ḓivhaipfi, na u katela nyito dzi tevhelaho.

Dzhielani nzhele uri mihumbulo mihulwane yo ṋekedzwaho/ṱhoho ndi tsivhudzo dzi sa konḓi. Vhagudisi vha tea u nanga thero dzavho dzo teaho dzo ḓisendekaho kha zwi re mafhungoni na zwishumiswa zwi re hone. Vha tea u ita uri vha vhe na Bugu Khulwane/phosiṱara, raimi, nyimbo, mitambo na tshumiswa dza vhukuma kha thero dze dza nangiwa.

Vha tea u lingedza u fhedza nyito dzoṱhe, lune lwa fhira luthihi arali zwi tshi konadzea. Vha tea u linga vhagudi vhavho vha tshi khou shumisa Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa dza Vhege 1-5.

Vhege 6-10

Vhagudisi vha tea u nanga thero ntswa mbili dzine dza ḓo vha tendela u fhaṱa kha zwe vha ita kha vhege ṱhanu dza u thoma. Thero dzi tea u tendela mugudisi u ḓivhadza ḓivhaipfi ntswa na u khwaṱhisedza ḓivhaipfi yo no funzwaho. Zwi tea u tendela mugudisi u dzulela u vusuludza zwivhumbeo zwa luambo zwa mutheo zwi sa konḓi musi hu tshi itwa nyambedzano na vhagudi nga Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma.

Vhagudisi vha tea u lingedza u khunyeledza nyito dzoṱhe, lune lwa fhira luthihi arali zwi tshi konadzea. Vha tea u linga vhagudi vhavho vha tshi khou shumisa Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa dzo dzudzanyelwaho Vhege 6 -10. Mugudisi u tea u ita mushumo wa u linga wa fomaḽa mafheloni a themo.

Nyito dza ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe (Awara nthihi nga vhege)

Nyito nthihi kana nnzhi kha dzi tevhelaho ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe:

- U thoma u bveledza ḓivhaipfi ya orala (U thetshelesa na u amba) u tshi shumisa thero kana ṱhoho sa ‘Zwiambaro zwanga’
- U fhindula nga u lumelisa ndumeliso dzi sa konḓi na nyonesano, u shumisa mafurase, tsumbo, ‘Ndi matsheloni.’ ‘Hu ita hani?’ ‘Ndi hone’.
- U ita khumbelo dzi sa konḓi, tsumbo, ‘Ndi khou humbela u ya bungani?’
- U sumba zwithu zwi re ngomu kiḽasini kana kha zwifanyiso hu u fhindula ndaela dza mugudisi, tsumbo, ‘Ntsumbedzeni musidzana o ambaraho rokho tswuku.’
- U bula madzina a zwithu zwi re ngomu kiḽasini kana kha zwifanyiso hu ndingedzo dza u fhindula mbudziso dza mugudisi, tsumbo, ‘Tshiḽa ndi mini? Ndi muṅadzi.’
- U tevhedza ndaela dzi sa konḓi dzine dza vha dzi khou tou ambiwa, tsumbo, ‘Bvulani dzhesi yaṉu.’
- U fhindula mbudziso dzi sa konḓi, tsumbo, ‘Dzhesi yaṉu i na muvhala munzani? Mutswuku.’
- U pfesesa na u thoma u shumisa zwiṅwe zwivhumbeo zwa luambo zwi sa konḓi mafhungoni, tsumbo, zwivhumbeo zwa vhunzhi zwa madzina sa ‘swogisi ḽithihi, maswogisi mavhili’
- U imba nyimbo dzi sa konḓi vha tshi thusiwa na u edzisela, tsumbo, ‘Heyi ndi nḓila ine nda ṱamba ngayo zwanḓa, nda ṱamba ngayo zwanḓa.’
- U shela mulenzhe kha zwidade na nyimbo, u tamba mitambo, tsumbo, ‘tshidade kana luimbo luṅwe na luṅwe lwo teaho’.
- U tamba mitambo ya luambo, tsumbo, U ṱoḓa muṅadzi - Mugudisi u dzumba muṅadzi kiḽasini a kona u vhudzisa mbudziso dzi re na nyito nnzhi. Muṅadzi u ngafhi? U fhasi ha desike? U khabodoni? n.z

Nyito dza u tou fombe kha u thetshelesa na u amba (miniti ya 15 x 2 nga vhege)

U thetshelesa zwiṱori zwo anetshelwaho na zwo vhaliwaho

Mugudisi u vhala kana u anetshela tshiṱori luvhili nga vhege. Zwiṱori zwine zwa anetshelwa zwi a kona u tambea nga u shumisa ngafhadzo dza muvhili u itela u tikedza zwine zwa khou ambiwa. Zwiṱori zwine zwa vhaliwa zwi tea u bva kha Bugu Khulwane kana phosiṱara i re na zwifanyiso hune vhagudi vhoṱhe vha kona u vhona zwifanyiso

U thetshelesa nganeapfufhi kana maṅwalwa a si a fikishini o anetshelwaho kana u vhaliwa u bva kha Bugu Khulwane kana phosiṱara i re na zwifanyiso, tsumbo, Mukalaha na muṅadzi wawe u khou ḓiphiṉa nga u shela mulenzhe kha u imba khorasi nga tshifhinga tsho teaho.

- U pfesesa na u fhindula mbudziso dzi sa konḓi, tsumbo, 'Muṅadzi ndi munzani?' na u kona u tevhela ndaela, tsumbo, 'Ntsumbedzeni muṅadzi wa mukalaha.'
- U amba zwiṅwe zwa zwithu zwi no wanala kha tshifanyiso hu u fhindula mbudziso dzi bvaho kha mugudisi, tsumbo, 'Uyu ndi nnyi?' 'Ndi mukalaha'.
- U bveledza khontseputi, zwivhumbeo zwa luambo na ḓivhaipfi
- Nga u dzhenelelakha nyito dzi re afha nṱha:
- U isa phanḓa na u fhaṱa ḓivhaipfi ya orala, u angaredza ḓivhaipfi ya khontseputi, tsumbo, muvhala - lutombo, mutswuku, mudala
- U thoma u bveledza u pfesesa u kona u shumisa zwivhumbeo zwa luambo zwi sa konḓi kha nyimele ya luambo i pfadzaho, tsumbo, ndaela sa 'Bvulani dzhesi'; tshifhinga tsha zwino sa 'Ndi khou ambara dzhesi'; ḽisala ḽa vhuṉe sa 'dzhesi yanga'; zwivhumbeo zwa vhunzhi zwa madzina sa 'swogisi/maswogisi'

U LINGA

Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:

U thetshelesa na U amba: (orala na/kana nḓowenḓowe)

Vhege 1-5

- U tevhedza ndaela dzi sa konḓi dzine dza vha dzi tshi khou tou ambiwa
- U sumba zwithu zwi re ngomu kiḽasini kana kha zwifanyiso hu u fhindula ndaela dza mugudisi

Vhege 6-10

- U bula madzina a zwithu zwi re ngomu kiḽasini kana kha zwifanyiso
- U fhindula mbudziso dzi sa konḓi

Nyito ya u Linga ya Fomaḽa ya 1:

U thetshelesa na u amba (orala na/kana nḓowenḓowe)

- U fhindula mbudziso dzi sa konḓi
- U sumbedza u pfesesa dziṅwe ḓivhaipfi dza mutheo dza orala nga u sumba zwithu kiḽasini kana kha tshifanyiso hu u fhindula ndaela u bva kha mugudisi, tsumbo, 'Ntsumbedzeni dzhesi ya muvhala mutswuku/wa ṱaḓa/wa lutombo/mudala, maswogisi, hemmbe' n.z

THEMO YA 1	
U VHALA NA FONIKI	**TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA** Tshifhinga tsha fhasisa: miniti ya 30 Tshifhinga tsha nṱhesa: Awara nthihi na miniti ya 15 nga vhege

MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI

Nḓivho ya Mibvumo na Miungo (miniti ya 1 -5 nga nyito)

Nyito idzi dzi tea u vha pfufhi khathihi na u dzheniswa kha U thetshelesa na u amba kana nyito dza u Vhala na vhagudi.

- U guda mubulo wa maḽeḓere a aḽifabethe dzoṱhe dza Tshivenḓa, tsumbo a-a, b-bu, d-di, e-e, f-fu, g-gi, h-ha, i-i, j-dzhi, k-ka,l-li, m-mu, n-ni,o-o, p-pu, r-ri,s-si, t-ti, u-u,v-vu, w-wu, x-xi, y-yi, z-zi (mubulo wa maḽeḓere a ḽifabethe u rangele u vhala tshifhinga tshoṱhe u swikela vhagudi vha tshi vho kona u a ḓivha na u a vhala)

Pfalandoṱhe

a, e, i , o, u

Themba

Dza ḽeḓere ḽithihi

b - **bib**i, bisi

d - **d**a**d**a

f - **f**ula, **f**unga

g - **g**ugu, **g**uru

h - **h**ayani

k - **k**umba

l - **l**ima, **l**ala

Musi vho no guda pfalandoṱhe na themba kha hu itwe nḓowenḓowe dza u vhumba maipfi nga u ṱanganya themba (mme) na pfalandoṱhe (ṅwana), tsumbo b+a=ba - baba, b+e=be - beba, b+i=bi - bibi, b+o=bo-bobo, b+u=bu - buba; l+a=la - lala, l+e=le - lela, l+i=li - lila, l+o=lo - lola, l+u=lu - lula na n.z. Ngona iyi ya ba-be-bi-bo-bu i shumiswe na kha miṅwe mibvumo u itela uri vhagudi vha i rwele ngomani.

- Kha vha ite vha tshi dzhenisa na mibvumo ya maipfi o ḓoweleaho a luambo lwa ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe, zwo katela na madzina a re kha thege dza mikuloni ya vhana, tsumbo bv- **bva**, bvula; fh-**fha**; gw- **gwa**; hw-**hwala**; kh- **khonani**; mm-**mme**; dz- **dzula**; sw-**swika**, **swiela**; nd-**ndivhuho**; ny-**nyala**; nz- **nzie**; ph- **phuphu**; rw- **rwa**; sh-**shuma**, th-**thutha**; ts- **tsa**; vh- **vhona**
- U khethekanya maipfi a fhungo o ḓiimisaho nga oṱhe nga u vhanda zwanḓa kha ipfi ḽiṅwe na ḽiṅwe, tsumbo, mafhungo a no bva kha tshiṱori
- Nga thuso ya mugudisi, u ṱalusa maṅwe maipfi a re na miungo i no fana kha zwiṱori, nyimbo, zwidade na zwirendo.
- U thoma u ṱalusa mibvumo ya u rangela yo fhambanaho nga maipfi, tsumbo, ‘h’ kha hatsi, ‘b’ kha bege.

U bveledza u ṅwala na u vhala (miniti ya 5 - 10 luthihi kana luvhili nga themo)

Mugudisi u ḓa na zwo dzudzanywaho, phosiṱara,nz. Kiḽasini u itela uri hu vhe na khanḓiso ya henefho u itela u ṱana. Musi a tshi fara lwendo lwa tshikolo, u sumbedza vhagudi khanḓiso dza vhupo.

- U ḓivha maṅwe maipfi o ḓoweleaho kha vhupo hashu ha ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe (Tsumbo: nḓila ya u dzhena/u bva, vulea)
- U isa phanḓa na u bveledzisa u ṅwala na u vhala, tsumbo, khontseputi dza u ganḓisa nga kha Nyito dza U vhala na Vhagudi

U vhala na Vhagudi (tshifhinga tsha fhasisa: miniti ya 30 na Tshifhinga tsha nṱhesa: Awara nthihi na miniti ya 15 nga vhege)

Arali mugudisi a shumisa Tshifhinga tsha nṱhesa kana Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma, a ḓivhadza Bugu Khulwane ntswa (kana phosiṱara kana tshiṅwe tshivhumbeo tsha maṅwalwa o engedzedzwaho) vhege iṅwe na iṅwe na u ita mushumo ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe. Arali a shumisa tshifhinga tsha fhasisa kana Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma, u shumisa mafhungo aneo mathihi lwa vhege dzi no fhira 2 kana 3 na u ita mushumo luthihi kana luvhili nga vhege. Mugudisi u vhalela kiḽasi mafhungo, vha tshi sumba maipfi na u amba nga ha zwifanyiso na mudzedze wa mafhungo. U a i vhalulula vhukati ha vhege, a ṱuṱuwedza vhagudi uri vha dzhenelele, mafhungo a shumiswa u ḓivhadza ḓivhaipfi ntswa.

- U thetshelesa tshiṱori kana ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini vha tshi tevhela mugudisi na u lavhelesa kha zwifanyiso
- U amba nga ha zwifanyiso u tshi shumisa luambo lwa hayani he zwa tea
- U kona u ṱalusa zwithu kha zwifanyiso, tsumbo, 'Ntsumbedzeni mukalaha.' 'Sumbani vothi.'
- U fhindula dziṅwe dza mbudziso dzi sa konḓi hu na thusedzi dza zwifanyiso, tsumbo, 'Muṅadzi u ngafhi?'
- U guda dziṅwe ḓivhaipfi dza orala, tsumbo, muṅadzi, kale, mukalaha, mmbwa, muya, nz.
- Nga murahu ha u vhala lunzhi, vha vhala mazha hune zwa konadzea, tsumbo, 'Mee, mee, mee lubudzi lwa vha lwo ya!'
- U tamba tshiṱori vha tshi shumisa mufhindulano
- U ola tshifanyiso vha tshi sumbedza mihumbulo mihulwane ya tshiṱori

U LINGA

Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:

Nḓivho ya Mibvumo na Miungo: (orala na/kana nḓowenḓowe)

- U thoma u ṱalusa mibvumo ya u rangela yo fhambanaho nga maipfi
- U ṱalusa maṅwe maipfi a re na miungo i no fana kha zwiṱori, nyimbo na zwidade na zwirendo

U vhala: (orala na/kana nḓowenḓowe)

- U ṱalusa vhaṅwe vhathu, zwipuka na zwithu zwi re kha nyolo kha Bugu Khulwane (kana tshiṅwe tshivhumbeo tsha nyolo yo engedzedzwaho)
- U fhindula dziṅwe mbudziso dzi sa konḓi nga ha tshiṱori kana ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini
- U ola tshifanyiso vha tshi sumbedza mihumbulo mihulwane ya tshiṱori kana ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini

Nyito ya u Linga ya Fomaḽa ya 1:

U vhala (orala na/kana nḓowenḓowe)

- U fhindula dziṅwe mbudziso dzi sa konḓi nga ha tshiṱori kana ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini
- U sumbedza u pfesesa ḓivhaipfi ya tshiṱori nga u sumba zwithu zwi re kha zwifanyiso hu u fhindula ndaela u bva kha mugudisi, tsumbo, Ntsumbedzeni mukalaha, muṅadzi wa mukalaha/thonga/dzhasi, n.z

THEMO YA 1	
U ṅWALA	**TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA** Tshifhinga tsha fhasisa: a tshi ho Tshifhinga tsha nṱhesa: Miniti ya 15 nga vhege
MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI ***U ṅwala na vhagudi (Tshifhinga tsha nṱhesa - luthihi nga vhege)*** ***U ṅwala ha u thoma nga Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma zwi tea u tikedzwa nga mugudisi*** • Hu na thuso ya mugudisi u ṅwala khepisheni ya nyolo yawe na u dovha u vhala zwe a ṅwala	
U LINGA **Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:** **U ṅwala: (u ṅwala)** • U kopa khepisheni ya tshifanyiso tshe a ola na u dovha u vhala zwe a ṅwala	

THEMO YA 2	
U THETSHELESA NA U AMBA (ORALA)	**TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA** Awara nthihi na miniti ya 30 nga vhege

MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI

Vhege 1-5

Vhagudisi vha nanga thero mbili dzine dza ḓo vha tendela u ḓivhadza na u vusuludza ḓivhaipfi, na u katela nyito dzi tevhelaho. Dzhielani nzhele uri mihumbulo mihulwane yo ṋekedzwaho/ṯhoho ndi tsivhudzo dzi sa konḓi. Vhagudisi vha tea u nanga thero dzavho dzo teaho dzo ḓisendekaho kha zwi re mafhungoni na zwishumiswa zwi re hone. Vha tea u ita uri vha vhe na Bugu Khulwane/phosiṱara, zwidade, nyimbo, mitambo na tshumiswa dza vhukuma kha thero dze dza nangiwa.

Vhagudisi vha tea u lingedza u khunyeledza nyito dzoṱhe, lune lwa fhira luthihi arali zwi tshi konadzea. Vha tea u linga vhagudi vha tshi shumisa Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa dzo dzudzanyelwaho Vhege 1-5.

Vhege 6-10

Vhagudisi vha nanga thero ntswa mbili dzine dza ḓo vha tendela u fhaṱa kha zwe vha ita kha vhege ṯhanu dza u thoma. Thero dzi tea u vha tendela u ḓivhadza ḓivhaipfi ntswa na u khwaṯhisedza yo no funzwaho. Thero dzi tea u tendela mugudisi u dzulela u vusuludza zwivhumbeo zwa luambo zwa mutheo zwi sa konḓi musi hu tshi itwa nyambedzano na vhagudi nga Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma.

Vhagudisi vha tea u ita uri dzi angaredze mishumo yoṱhe, lune lwa fhira luthihi arali zwi tshi konadzea. Vha tea u linga vhagudi vha tshi shumisa Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa dzo dzudzanyelwaho Vhege 6-10. Mugudisi u tea u ita mushumo wa u linga wa fomaḽa mafheloni a themo.

Nyito dza ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe (Awara nthihi nga vhege)

Nyito nthihi kana nnzhi kha dzi tevhelaho ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe zwi tshi bva kha tshifhinga tshine tsha vha hone:

- U thoma u bveledza ḓivhaipfi ya orala (U thetshelesa na u amba) u tshi shumisa thero kana ṯhoho sa ‘Zwiḽiwa’
- U fhindula nga u lumelisa hu sa konḓi na nyonesano, u shumisa mafurase, tsumbo, Ndi matsheloni. Hu ita hani? Ndo vuwa.
- U ita khumbelo dzi sa konḓi, tsumbo, Ndi khou humbela apula?
- U sumba zwithu zwi re ngomu kiḽasini kana kha zwifanyiso hu u fhindula ndaela dza mugudisi, tsumbo, ‘Ntsumbedzeni apula/muomva/swiri.’ n.z.
- U bula madzina a zwithu zwi re ngomu kiḽasini kana kha zwifanyiso hu u fhindula mbudziso dza mugudisi, tsumbo, ‘Ndi mini izwo? Ndi apula.’
- U tevhedza ndaela dzi sa konḓi dzine dza vha dzi khou tou ambiwa, tsumbo, ‘Dzhiani apula. Ḽi vheeni kha ṯafula.’
- U fhindula mbudziso dzi sa konḓi, tsumbo, ‘Hu na maswiri mangana?’ ‘Mavhili.’
- U pfesesa na u thoma u shumisa zwiṅwe zwivhumbeo zwa luambo zwi sa konḓi mafhungoni, tsumbo, tshifhinga tsha zwino, tshikhathi tsha zwino sa ‘Ndi funa maapula. Ndi ḽa apula’ ‘A thi funi miomva.’
- U imba nyimbo dzi sa konḓi a tshi ita na u edzisela, tsumbo, Ndi funa u ḽa, u ḽa, u ḽa, u ḽa. Ndi funa u ḽa maapula na miomva.
- U shela mulenzhe kha zwidade na nyimbo, a tshi edzisela nyito, tsumbo, Jeḽi kha phuḽeithi.
- U tamba mitambo ya luambo, tsumbo, Mutambo wa u humbulela - muthu muthihi u doba garaṱa ya tshifanyiso, vhaṅwe vha tea u humbulela uri ndi zwiḽiwa zwifhio zwi re kha garaṱa ya tshifanyiso

Nyito dza u tou fombe kha u thetshelesa na u amba (miniti ya 15 x 2 nga vhege)

U thetshelesa zwiṱori zwo anetshelwaho na zwo vhaliwaho

Mugudisi u vhala kana u anetshela tshiṱori luvhili nga vhege. Zwiṱori zwine zwa anetshelwa zwi a kona u tambea nga u shumisa ngafhadzo dza muvhili u itela u tikedza zwine zwa khou ambiwa. Zwiṱori zwine zwa vhaliwa zwi tea u bva kha Bugu Khulwane kana phosiṱara i re na zwifanyiso hune vhagudi vhoṱhe vha kona u vhona zwifanyiso

U ḓiphiṋa nga u thetshelesa nganeapfufhi kana maṅwalwa a si a fikishini o anetshelwaho kana u vhaliwa u bva kha Bugu Khulwane kana phosiṱara i re na zwifanyiso na u shela milenzhe nga tshifhinga tsho teaho, tsumbo, The Hungry Caterpillar nga Eric Carle,

- U pfesesa na u fhindula mbudziso dzi sa konḓi na ndaela, tsumbo, 'Ntsumbedzeni nḓirivhe. Hu na nḓirivhe nngana?'
- U amba zwiṅwe zwa zwithu zwi re kha tshifanyiso hu u fhindula mbudziso dzi bvaho kha mugudisi, tsumbo, 'Ndi mini izwi?' ' Ndi nḓirivhe.'
- U bveledza khontseputi, zwivhumbeo zwa luambo na ḓivhaipfi
- Nga u dzhenelela kha mishumo i re afho nṱha:
- U isa phanḓa na u fhaṱa ḓivhaipfi ya orala, u angaredza ḓivhaipfi ya khontseputi, tsumbo, u tevhekanya - maḓuvha a vhege
- U thoma u bveledza u pfesesa na u kona u shumisa zwivhumbeo zwa luambo zwi sa konḓi zwi kha nyimele ya luambo lu pfadzaho, tsumbo, tshifhinga tsha zwino - 'Ndi funa maapula'; khanedza - 'A thi funi miomva'

U LINGA

Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:

U thetshelesa na u amba: (orala na/kana nḓowenḓowe)

Vhege 1-5

- U amba nga ha zwiṅwe zwishumiswa zwi re na vhushaka na thero kha tshifanyiso kana kiḽasini
- U fhindula mbudziso dzi sa konḓi

Vhege 6-10

- U fhindula mbudziso dzi sa konḓi
- U kona u bvisela khagala vhuḓipfi nga nḓila dzo leluwaho nga u shumisa mafurase mapfufhi, tsumbo, 'Ndi funa maapula. A thi funi miomva.'

Nyito ya u Linga ya Fomaḽa ya 2:

U thetshelesa na U amba (orala na/kana nḓowenḓowe)

- U fhindula mbudziso dzi sa konḓi
- U kona u bvisela khagala vhuḓipfi nga nḓila dzo leluwaho nga u shumisa mafurase mapfufhi, tsumbo, 'Ndi funa mapiere. A thi funi mapiere.'
- U sumbedza u pfesesa dziṅwe ḓivhaipfi dza orala dza mutheo nga u sumba zwithu kiḽasini/kha tshifanyiso kana nyolo hu u fhindula ndaela dzi bvaho kha mugudisi, tsumbo, 'Ntsumbedzeni apula/piere/swiri, n.z' 'Olani maswiri mararu/Miomva miṱanu n.z'

THEMO YA 2	
U VHALA NA FONIKI	**TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA** Tshifhinga tsha fhasisa: Miniti ya 30 nga vhege Tshifhinga tsha nṱhesa: Awara nthihi na miniti ya 15 nga vhege

MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI

Nḓivho ya Mibvumo na Miungo (miniti ya 1 -5 nga nyito)

Nyito idzi dzi tea u vha pfufhi khathihi na u dzheniswa kha U thetshelesa na u amba kana nyito dza u Vhala na Vhagudi

U guda mubulo wa maḽeḓere a aḽifabethe dzoṱhe dza Tshivenḓa, tsumbo a-a, b-bu, d-di, e-e, f-fu, g-gi, h-ha, i-i, j-dzhi, k-ka,l-li, m-mu, n-ni,o-o, p-pu, r-ri,s-si, t-ti, u-u,v-vu, w-wu, x-xi, y-yi, z-zi (mubulo wa maḽeḓere a ḽifabethe u rangele u vhala tshifhinga tshoṱhe u swikela vhagudi vha tshi vho kona u a ḓivha na u a vhala)

Themba

Dza ḽeḓere ḽithihi

m - **m**a**m**a

n - u **n**a (ha mvula), **n**o**n**a

p - **p**ala, **p**uṱedza

r - **r**aha

s- **s**ea, **s**ola, **s**ala

t - **t**akala

v - **v**aya, **v**angula

w - u **w**a

x - **x**a**x**ara

z - **z**o**z**o, **z**a**z**amela

Dzi no swaiwa (diacritics)

ḓ - **ḓ**a**ḓ**a, **ḓ**aka

ṱ - **ṱ**ala

ḽ - u **ḽ**a

ṋ - **ṋ**ala

ṅ - **ṅ**oṅa

- U khethekanya madungo a mafhungo u ya nga maipfi o ḓiimisaho nga oṱhe nga u vhanda zwanḓa kha ipfi ḽiṅwe na ḽiṅwe, tsumbo, mafhungo a no bva kha tshiṱori
- U vhanda kha madungo a maipfi o ḓoweleaho, tsumbo, ba-na-na
- Nga thuso ya mugudisi, u ṱalusa maṅwe maipfi a re na miungo i no fana kha zwiṱori, nyimbo na zwidade na zwirendo, tsumbo, ‘ḽa’ na ‘ṋayo’
- U thoma u ṱalusa mibvumo ya u rangela yo fhambanaho nga maipfi, tsumbo, ‘b’ kha banana, ‘o’ kha muomva

U bveledza u ṅwala na u vhala (miniti ya 5 - 10 luthihi kana luvhili nga themo)

Mugudisi u ḓa na zwo dzudzanywaho, phosiṱara,nz. Kiḽasini u itela uri hu vhe na khanḓiso ya henefho u itela u ṱana. Musi a tshi fara lwendo lwa tshikolo, u sumbedza vhagudi khanḓiso dza vhupo

- U ḓivha maṅwe maipfi o ḓoweleaho kha vhupo hashu ha ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe, tsumbo, NḒILA YA U DZHENA/U BVA, U VULEA
- U isa phanḓa na u bveledzisa u ṅwala na u vhala sa khontseputi dza u ganḓisa nga kha Nyito dza U vhala na Vhagudi

U vhala na Vhagudi (tshifhinga tsha fhasisa: miniti ya 25 -30, Tshifhinga tsha nṱhesa: Awara nthihi na miniti ya 15 nga vhege)

Hune vhagudisi vha shumisa tshifhinga tsha nṱhesa kana Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma, vha ḓivhadza Bugu Khulwane ntswa kana tshiṅwe tshivhumbeo maṅwalwa o engedzedzwaho vhege iṅwe na iṅwe na u ita mushumo ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe. Hune vhagudisi vha shumisa tshifhinga tsha fhasisa kana Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma, vha shumisa bugu nthihi lu no fhira vhege 2 kana 3 na u ita mushumo luthihi kana luvhili nga vhege. Vha vhalela kiḽasi bugu, vha tshi sumba maipfi na u amba nga ha zwifanyiso na mudzedze wa mafhungo. Mugudisi u vhalulula mafhungo vhukati ha vhege, u ṱuṱuwedza vhagudi uri vha dzhenelele. Mafhungo a shumiswa u ḓivhadza ḓivhaipfi ntswa.

- U thetshelesa tshiṱori kana ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini vha tshi tevhela mugudisi na u lavhelesa kha zwifanyiso
- U amba nga ha zwifanyiso u tshi shumisa luambo lwa hayani he zwa tea
- U kona u ṱalusa zwithu kha zwifanyiso (Tsumbo: Ntsumbedzeni dzheḽi. U sumba kha aisikhirumu)
- U fhindula dziṅwe dza mbudziso dzi sa konḓi hu na thusedzi dza zwifanyiso, tsumbo, 'Khekhe i ngafhi?'
- U guda dziṅwe ḓivhaipfi dza orala, tsumbo, dzheḽi, aisikhirumu, khekhe
- Nga murahu ha u vhala lunzhi, vha vhala mazha hune zwa konadzea
- U tamba tshiṱori vha tshi khou shumisa mufhindulano
- U ola tshifanyiso vha tshi sumbedza mihumbulo mihulwane wa tshiṱori

U LINGA

Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:

Nḓivho ya Mibvumo na Miungo: (orala na/kana nḓowenḓowe)

- U thoma u ṱalusa mibvumo ya u rangela yo fhambanaho nga maipfi
- U vhanda kha madungo a maipfi o ḓoweleaho

U vhala: (orala na/kana nḓowenḓowe)

- U ṱalusa vhaṅwe vhathu, zwipuka na zwithu zwi re kha nyolo kha Bugu Khulwane
- U fhindula dziṅwe mbudziso dzi sa konḓi nga ha tshiṱori kana ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini
- U ola tshifanyiso vha tshi sumbedza mihumbulo mihulwane wa tshiṱori kana ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini

Nyito ya u Linga ya Fomaḽa ya 2:

U vhala (orala na/kana nḓowenḓowe)

- U vhanda kha madungo a maipfi o ḓoweleaho
- U fhindula dziṅwe mbudziso dzi sa konḓi nga ha tshiṱori kana ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini
- U sumbedza u pfesesa ḓivhaipfi ya tshiṱori nga u sumba zwithu zwi re kha zwifanyiso hu u fhindula ndaela dzi bvaho kha mugudisi, tsumbo, 'Ntsumbedzeni dzheḽi/khekhe/mabesikitsi, n.z'

THEMO YA 2	
U ṅWALA	**TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA** Tshifhinga tsha fhasisa: a tshi ho Tshifhinga tsha nṱhesa: Miniti ya 15 nga vhege
MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI ***U ṅwala na vhagudi (Tshifhinga tsha nṱhesa - luthihi nga vhege)*** ***U ṅwala ha u thoma kha Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma hu tea u tikedzwa nga mugudisi*** • Hu na thuso ya mugudisi u ṅwala khepisheni ya nyolo yawe na u dovha u vhala zwe a ṅwala	
U LINGA **Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:** **U ṅwala** U kopa khepisheni yatshifanyiso tshe a ola na u dovha u vhala zwe a ṅwala	

THEMO YA 3	
U THETSHELESA NA U AMBA (ORALA)	**TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA** Awara nthihi na miniti ya 30 nga vhege

MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI

Vhege 1-5

Vhagudisi vha nanga thero mbili dzine dza ḓo vha tendela u ḓivhadza na u vusuludza ḓivhaipfi, na u katela nyito dzi tevhelaho. Dzhielani nzhele uri mihumbulo mihulwane yo ṋekedzwaho/ṱhoho ndi tsivhudzo dzi sa konḓi. Vhagudisi vha tea u nanga thero dzavho dzo teaho dzo ḓisendekaho kha zwi re mafhungoni na zwishumiswa zwi re hone. Vha tea u ita uri vha vhe na Bugu Khulwane/phosiṱara, zwidade, nyimbo, mitambo na tshumiswa dza vhukuma kha thero dze dza nangiwa.

Vhagudisi vha tea u lingedza u khunyeledza nyito dzoṱhe, lune lwa fhira luthihi arali zwi tshi konadzea. Vha tea u linga vhagudi u shumisa Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa dzo dzudzanyelwaho Vhege 1-5.

Vhege 6-10

Vhagudisi vha nanga thero ntswa mbili dzine dza ḓo vha tendela u fhaṱa kha zwe vha ita kha vhege ṱhanu dza u thoma. Thero dzi tea u vha tendela u ḓivhadza ḓivhaipfi ntswa na u khwaṱhisedza yo no funzwaho. Thero dzi tea u tendela mugudisi u vusuludza nga misi zwivhumbeo zwa luambo zwa mutheo zwi sa konḓi musi hu tshi itwa nyambedzano na vhagudi nga Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma.

Vhagudisi vha tea u ita uri dzi angaredze mishumo yoṱhe, lune lwa fhira luthihi arali zwi tshi konadzea. Vha tea u linga vhagudi nga u shumisa Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa dzo dzudzanyelwaho Vhege 6-10. Mugudisi u tea u ita mushumo wa u linga wa fomaḽa mafheloni a themo.

Nyito dza ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe (Awara nthihi nga vhege)

Vhunzhi ha mishumo i tevhelaho yo ḓitika kha tshifhinga tshi re hone:

- U thoma u bveledza ḓivhaipfi ya orala (U thetshelesa na U amba) u tshi shumisa thero kana ṱhoho ‘Phukha’
- U fhindula nga u lumelisa hu sa konḓi na nyonesano, u shumisa mafurase, tsumbo, ‘Ndaa, Aa, Ndi matsheloni/masiari/madekwana, No vuwa hani? Kha vha sale zwavhuḓi, nz.
- U ita khumbelo dzi sa konḓi, tsumbo, ‘Ndi khou humbela penisela.’
- U sumba zwithu zwi re ngomu kiḽasini kana kha zwifanyiso hu u fhindula ndaela dza mugudisi, tsumbo, ‘Ntsumbedzeni kholomo.’
- U bula madzina a zwithu zwi re ngomu kiḽasini kana kha zwifanyiso hu u fhindula mbudziso dza mugudisi, tsumbo, ‘itshi ndi mini?’ ‘Ndi nngu.’
- U tevhedza ndaela dzi sa konḓi dzine dza vha dzi khou tou ambiwa, tsumbo, ‘Olani tshifanyiso tsha tshimange.’
- U fhindula mbudziso dzi sa konḓi dzo vhudziswaho nga mugudisi, tsumbo, ‘Tshimange ndi tshinzani?’. ‘Ndi tshitswu’.
- U pfesesa na u thoma u shumisa zwiṅwe zwivhumbeo zwa luambo zwi sa konḓi mafhungoni, tsumbo, u thoma u shumisa maṱaluli a si manzhi sa ‘Kholomo ndi khulu. Tshimange ndi tshiṱuku’.
- U ṱalusa vhathu, zwipuka kana zwithu u bva kha ṱhalutshedzo dza u tou amba dzi sa konḓiho, tsumbo, ‘Ndi tshipuka tshiṱuku. Ndi na milenzhe miṇa na mutshila. Ndi tshi lila ndi ri Miau, miau miau. Ndi nṋe nnyi?’
- U imba nyimbo dzi sa konḓi vha tshi ita na u edzisela, tsumbo, Mukalaha Vho- Macdonald vho vha vhe na bulasi
- U shela mulenzhe kha zwidade na nyimbo, u ita mitambo, tsumbo, kha vha itise vhagudi tshidade kana u imbisa luimbo lwo ḓoweleaho. Zwisekwana zwiṱanu.a
- U tamba mitambo ya luambo, tsumbo, Mitambo ya u humbulela - mugudi muthihi u ita mubvumo wa phukha, vhaṅwe vha re kha Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma vha humbulela uri ndi zwipuka zwifhio

Nyito dza u tou fombe kha u thetshelesa na u amba (miniti ya 15 x 2 nga vhege)

U thetshelesa zwiṱori zwo anetshelwaho na zwo vhaliwaho

Luvhili nga vhege mugudisi u vhala na u anetshela tshiṱori. Zwiṱori zwine zwa anetshelwa zwi a kona u tambea nga u shumisa ngafhadzo dza muvhili u itela u tikedza zwine zwa khou ambiwa. Zwiṱori zwine zwa vhaliwa zwi tea u bva kha Bugu Khulwane kana phosiṱara i re na zwifanyiso hune vhagudi vhoṱhe vha kona u vhona zwifanyiso

U thetshelesa nganeapfufhi kana maṅwalwa a si a fikishini o anetshelwaho kana u vhaliwa u bva kha Bugu Khulwane kana phosiṱara i re na zwifanyiso, tsumbo, Zwibokoṱo zwiraru zwi khou vhongolela, nga u funa muḓifho dza shela mulenzhe kha u imba khorasi nga tshifhinga tsho teaho

- U pfesesa na u fhindula ndaela, tsumbo, 'Ntsumbedzeni mbudzi. Hu na mbudzi nngana?' U fhindula mbudziso zwadzo dzi sa konḓi nga ha tshiṱori nga phindulo pfufhi, tsumbo, 'Hu na mbudzi nngana kha tshiṱori?' 'Tharu.'
- U amba zwiṅwe zwa zwithu zwi no wanala kha tshifanyiso hu u fhindula mbudziso dzi bvaho kha mugudisi, tsumbo, 'Ndi mini izwi? Ndi mbudzi.'

U bveledza khontseputi, zwivhumbeo zwa luambo na ḓivhaipfi

Nga u dzhenelela kha mishumo i re afho nṱha:

- U isa phanḓa na u fhaṱa ḓivhaipfi ya orala, u angaredza ḓivhaipfi ya khontseputi, tsumbo, nomboro na muelo/saizi
- u thoma u bveledza u pfesesa na u kona u shumisa zwivhumbeo zwa luambo zwi sa konḓi zwi kha nyimele ya luambo lu pfadzaho, tsumbo, u pfesesa na u thoma u shumisa maṱaluli a si manzhi sa 'khulu, muṱuku, ṱhukhu'; thangeladzina sa 'kha'; na maḓadzisi sa 'nga u ṱavhanya, nga u ongolowa'

U LINGA

Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:

U thetshelesa na u amba: (orala na/kana nḓowenḓowe)

Vhege 1-5

- U amba nga ha zwiṅwe zwishumiswa zwi re na vhushaka na thero kha tshifanyiso kana kiḽasini
- U fhindula mbudziso dzi sa konḓi, tsumbo, 'Kholomo i na muvhala munzani-ḓe?'

Vhege 6-10

- U kona u bvisela khagala vhuḓipfi nga nḓila dzo leluwaho nga u shumisa mafurase mapfufhi, tsumbo, 'kholomo ndi ya muvhala mutswui.'
- U ṱalusa vhathu, zwipuka kana zwithu u bva kha ṱhalutshedzo dza u tou amba dzi sa konḓiho, tsumbo, 'Ndi tshipuka tshihulwane. Ndi ni fhamafhi. Ndi tshi lila ndi ri moo, moo, moo. ndi nṉe nnyi?'

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa ya 3:

U thetshelesa na u amba (orala na/kana nḓowenḓowe)

- U fhindula mbudziso dzi sa konḓi, tsumbo, 'Hu na mbudzi nngana kha tshifanyiso?'
- U ṱalusa vhathu, zwipuka kana zwithu u bva kha ṱhalutshedzo dza u tou amba dzi sa konḓiho, tsumbo, 'nga u funa muḓifho dza shela mulenzhe kha u imba khorasi nga tshifhinga tsho teaho'
- U sumbedza u pfesesa dziṅwe ḓivhaipfi dza orala dza mutheo nga u sumba zwithu kiḽasini (kana kha tshifanyiso kana nyolo) hu u fhindula ndaela u bva kha mugudisi, tsumbo, 'U sumba kholomo/mmbwa/tshimange/mbudzi, n.z' 'Olani zwimange zwivhili, n.z'

THEMO YA 3	
U VHALA NA FONIKI	**TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA** Tshifhinga tsha fhasisa: Miniti ya 30 nga vhege Tshifhinga tsha nṱhesa: Awara nthihi na miniti ya 15 nga vhege

MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI

Nḓivho ya Mibvumo na Miungo (miniti ya 1 -5 nga nyito)

Nyito idzi dzi tea u vha pfufhi khathihi na u dzheniswa kha nyito dza u thetshelesa na u amba na u vhala na Vhagudi.

- U g uda mubulo wa maḽeḓere a aḽifabethe oṱhe a Tshivenḓa, tsumbo a-a, b-bu, d-di, e-e, f-fu, g-gi, h-ha, i-i, j-dzhi, k-ka,l-li, m-mu, n-ni,o-o, p-pu, r-ri,s-si, t-ti, u-u,v-vu, w-wu, x-xi, y-yi, z-zi (mubulo wa maḽeḓere a ḽifabethe u rangele u vhala tshifhinga tshoṱhe u swikela vhagudi vha tshi vho kona u a ḓivha na u a vhala).

Dza maḽeḓere mavhili

bv - **b**vum**b**i

bw - u **bw**a

*bj - u **bj**a

dz - **dz**anga

*dj - **dj**ambila

dy - **dy**ambila

gw - **gw**a

*gr - **gr**eisi

hw - **hw**ala

kw - **kw**asha

lw - **lw**ala

mv - **mv**ula

*mw - **mw**ana

nḓ - **nḓ**ou

ng - **ng**uluvhe

ṅw - **ṅw**ala

nw - u **nw**a maḓi

ny - **ny**ala

nz - **nz**ie

ph - **ph**alaphala

pw - **pw**asha

*pk - **pk**asha

*pf - ku**pf**eṇe

*pf - **pf**eṇe

rw - u **rw**a

sw - u **sw**a

ṱh - **ṱh**avha

ts - **ts**imu

*ts - ku**ts**imu

ty - **ty**e**ty**enea

- U vhanda kha madungo a maipfi o ḓoweleaho, tsumbo, tshi-fu-wo, do-n-ngi
- Nga thuso ya mugudisi, u ṱalusa maṅwe maipfi a re na miungo i no fana kha zwiṱori, nyimbo na zwidade na zwirendo, tsumbo, kha vha itise vhagudi tshidade, luimbo kana tshirendo tsho ḓoweleaho.
- U thoma u ṱalusa mibvumo ya u rangela yo fhambanaho nga maipfi, tsumbo, 'mb' kha mbudzi, 'd' mmbwa, donngi
- U ḓivha vhunzhi ('ma' na 'vha') nga u thetshelesa

U bveledza u ṅwala na u vhala (miniti ya 5 - 10 luthihi kana luvhili nga themo)

Mugudisi u ḓa na zwo dzudzanywaho, phosiṱara,nz. Kiḽasini u itela uri hu vhe na khanḓiso ya henefho u itela u ṱana. Musi a tshi fara lwendo lwa tshikolo, u sumbedza vhagudi khanḓiso dza vhupo

- U ḓivha maṅwe maipfi o ḓoweleaho kha vhupo hashu ha ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe, tsumbo, Tswayo dza badani, tswayo dza mavhengele, madzina a ḓivheaho sa Toyota, Jeep, BMW, Joko, Omo, Tastic, Nando's
- U isa phanḓa na u bveledzisa u ṅwala na u vhala (Tsumbo: khontseputi dza u ganḓisa) nga kha Nyito dza u vhala na Vhagudi

U vhala na Vhagudi (tshifhinga tsha fhasisa: miniti ya 25 -30, Tshifhinga tsha nṱhesa: Awara nthihi na miniti ya 15 nga vhege)

Hune mugudisi a shumisa tshifhinga tsha nṱhesa kana Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma, a ḓivhadza Bugu Khulwane ntswa kana tshiṅwe tshivhumbeo tsha maṅwalwa o engedzedzwaho vhege iṅwe na iṅwe na u ita mushumo ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe. Hune mugudisi a shumisa tshifhinga tsha fhasisa kana Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma u shumisa bugu yeneyo nthihi lwa vhege dzi no fhira 2 kana 3 na u ita mushumo luthihi kana luvhili nga vhege. U vhalela kiḽasi mafhungo, vha tshi sumba maipfi na u amba nga ha zwifanyiso na mudzedze wa mafhungo. U a i vhalulula vhukati ha vhege, u ṱuṱuwedza vhagudi uri vha dzhenelele. Mafhungo a shumiswaho u ḓivhadza ḓivhaipfi ntswa.

- U thetshelesa tshiṱori kana ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini vha tshi tevhela mugudisi na u lavhelesa kha zwifanyiso
- U amba nga ha zwifanyiso u tshi shumisa luambo lwa hayani he zwa tea
- U kona u ṱalusa zwithu kha zwifanyiso, tsumbo, 'Ntsumbedzeni luvhuḓa.' 'U sumba luvhuḓa.'
- U fhindula dziṅwe dza mbudziso dzi sa konḓi hu na thusedzi dza zwifanyiso, tsumbo, 'luvhuḓa lu na nḓevhe ndapfu kana pfufhi?
- U guda dziṅwe ḓivhaipfi dza orala, tsumbo, phukha, mavhudzi, nḓevhe, mutshila
- Nga murahu ha u vhala lunzhi, vha vhala mazha hune zwa konadzea.
- U tamba tshiṱori vha tshi shumisa mufhindulano.
- U ola tshifanyiso vha tshi sumbedza mihumbulo mihulwane ya tshiṱori.

U LINGA

Tsivhudzo ya Nyito dza u linga dzi si dza Fomaḽa:

Nḓivho ya Mibvumo na Miungo: (orala na/kana nḓowenḓowe)

- U vhanda kha madungo a maipfi o ḓoweleaho
- U ḓivha vhunzhi ('ma' na 'vha') nga u thetshelesa, tsumbo, mmbwa/dzimmbwa, tshimange/zwimange, kholomo/dzikholomo, mbudzi/dzimbudzi

U vhala: (orala na/kana nḓowenḓowe)

- U ṱalusa vhaṅwe vhathu, zwipuka na zwithu zwi re kha nyolo kha Bugu Khulwane kana tshiṅwe tshivhumbeo tsha nyolo yo engedzedzwaho
- U fhindula mbudziso zwadzo dzi sa konḓi nga ha tshiṱori nga phindulo pfufhi
- U ola tshifanyiso vha tshi sumbedza mihumbulo mihulwane ya tshiṱori kana ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa ya 3:

U vhala (orala na/kana nḓowenḓowe)

- U ḓivha vhunzhi ('ma' na 'vha') nga u thetshelesa, tsumbo, mmbwa/dzimmbwa, tshimange/zwimange, kholomo/dzikholomo, mbudzi/dzimbudzi
- U fhindula mbudziso zwadzo dzi sa konḓi nga ha tshiṱori nga phindulo pfufhi
- U sumbedza u pfesesa ḓivhaipfi ya tshiṱori nga u sumba zwithu zwi re kha zwifanyiso hu u fhindula ndaela dzi bvaho kha mugudisi, tsumbo, 'Ntsumbedzeni luvhuḓa, ntsa, nḓou, n.z'

THEMO YA 3	
U ṄWALA	**TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA** Tshifhinga tsha fhasisa: u hu na Tshifhinga tsha nṱhesa: Miniti ya 15 nga vhege
MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI ***U ṅwala na vhagudi (Tshifhinga tsha nṱhesa - luthihi nga vhege)*** ***U ṅwala ha u thoma Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma zwi tea u tikedzwa nga mugudisi*** • Nga thuso ya mugudisi u ṅwala khepisheni ya nyolo yawe na u dovha u vhala zwe a ṅwala • Nga thuso ya mugudisi u ṅwala mutevhe u sa konḓi na ṱhoho, tsumbo, Phukha: mmbwa, tshimange, kholomo, Tsumbo: Mitshelo : maapula, muomva, n.z	
U LINGA **Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:** **U ṅwala: (u ṅwala)** • U kopa khepisheni kha tshifanyiso tshe a ola na u dovha u vhala zwe a ṅwala • U ṅwala mutevhe u sa konḓi hu na ṱhoho ya mafhungo	

THEMO YA 4	
U THETSHELESA NA U AMBA (orala)	**TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA** Awara nthihi na miniti ya 30 nga vhege

MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI

Vhege 1-5

Vhagudisi vha nanga thero mbili dzine dza ḓo vha tendela u ḓivhadza na u vusuludza ḓivhaipfi, na u katela nyito dzi tevhelaho. Dzhielani nzhele uri mihumbulo mihulwane yo ṅekedzwaho/ṯhoho ndi tsivhudzo dzi sa konḓi. Vhagudisi vha tea u nanga thero dzavho dzo teaho dzo ḓisendekaho kha zwi re mafhungoni na zwishumiswa zwi re hone. Vha tea u ita uri vha vhe na Bugu Khulwane/phosiṱara, raimi, nyimbo, mitambo na tshumiswa dza vhukuma kha thero dze dza nangiwa.

Vhagudisi vha tea u lingedza u khunyeledza nyito dzoṱhe, lune lwa fhira luthihi arali zwi tshi konadzea. Vha tea u linga vhagudi vha tshi shumisa Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa dzo dzudzanyelwaho Vhege 1-5.

Vhege 6-10

Vhagudisi vha nanga thero ntswa mbili dzine dza ḓo vha tendela u fhaṱa kha zwe vha ita kha vhege ṯhanu dza u thoma. Thero dzi tea u vha tendela u ḓivhadza ḓivhaipfi ntswa na u khwaṱhisedza yo no funzwaho. Thero dzi tea u tendela mugudisi u dzulela u vusuludza zwivhumbeo zwa luambo zwa mutheo zwi sa konḓi musi hu tshi itwa nyambedzano na vhagudi nga Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma.

Vhagudisi vha tea u ita uri dzi angaredze mishumo yoṱhe, lune lwa fhira luthihi arali zwi tshi konadzea. Vha tea u linga vhagudi vha tshi shumisa Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa dzo dzudzanyelwaho Vhege 6-10. Mugudisi u tea u ita mushumo wa u linga wa fomaḽa mafheloni a themo.

Nyito dza ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe (Awara nthihi nga vhege)

Vhunzhi ha mishumo i tevhelaho yo ḓitika kha tshifhinga tshi re hone:

- U thoma u bveledza ḓivhaipfi ya orala (U thetshelesa na u amba) u tshi shumisa thero kana ṯhoho ‘Zwithu zwine nda nga kona u zwi ita’
- U fhindula nga u lumelisa hu sa konḓi na nyonesano, u shumisa mafurase, tsumbo, Kha vha sale zwavhuḓi. Ndi ḓo ni vhona nga murahu.’
- U ita khumbelo dzi sa konḓi, tsumbo, ‘Ndi khou humbela ngilasi ya maḓi?’
- U sumba zwithu zwi re ngomu kiḽasini kana kha zwifanyiso hu u fhindula ndaela dza mugudisi, tsumbo, ‘Ntsumbedzeni tshiṇoni.’
- U bula madzina a zwithu zwi re ngomu kiḽasini kana kha zwifanyiso hu u fhindula mbudziso dza mugudisi, tsumbo, ‘Ndi mini tshiḽa? Ndi tshiṇoni.’
- U tevhedza ndaela dzi sa konḓi dzine dza vha dzi khou tou ambiwa, tsumbo, ‘U ola tshiṇoni. U ola muvhili. U ola mafhafha. U ola milenzhe. U ola ṯhoho. U ola maṱo. U ola mulomo.’
- U fhindula mbudziso dzi sa konḓi dzo vhudziswaho nga mugudisi, tsumbo, ‘Ni nga kona u fhufha?’ ‘Ntsumbedzeni.’ ‘Ni nga kona u thamuwa?’ ‘Ntsumbedzeni.’
- U pfesesa na u thoma u shumisa zwiṅwe zwivhumbeo zwa luambo zwi sa konḓi mafhungoni, tsumbo, ḽitikedzi ‘sokou’: Ndi a sokou fhufhafhufha. U sokou fhufha/u thamuwathamuwa/gidima n.z u thamuwa. Ndi sokou kwama zwikunwane zwanga.
- U ṯalusa vhathu, zwipuka kana zwithu u bva kha ṯhalutshedzo dza u tou amba dzi sa konḓiho, tsumbo, ‘Ndi na milenzhe mivhili, phapha na mulomo. Ndi sokou fhufha. ndi nṇe nnyi?’
- U imba nyimbo dzi sa konḓi a tshi ita na u edzisela, tsumbo, ‘Ndi sokou fhufha!
- U shela mulenzhe kha zwidade na nyimbo, u ita mitambo, tsumbo, kha vha itise vhagudi tshidade kana u imbisa luimbo lwo ḓoweleaho.’
- U tamba mitambo ya luambo, tsumbo, mutambo wa tshaini - mugudi muthihi u thoma nga u amba, ‘Ndi sokou fhufhafhufha. Ndi sokou fhufha. U nga ita mini?’, mugudi a tevhelaho u tea u fhindula na u vhudzisa mugudi a tevhelaho ‘Ndi mini zwine a nga ita?’ ngauralo u mona na kiḽasi.

Nyito dza u tou fombe kha u thetshelesa na u amba (miniti ya 15 x 2 nga vhege)

U thetshelesa zwiṱori zwo anetshelwaho na zwo vhaliwaho

Mugudisi u vhala kana u anetshela tshiṱori luvhili nga vhege. Zwiṱori zwine zwa anetshelwa zwi kona u tambea nga u shumisa ngafhadzo dza muvhili u itela u tikedza zwine zwa khou ambiwa. Zwiṱori zwine zwa vhaliwa zwi tea u bva kha Bugu Khulwane kana phosiṱara i re na zwifanyiso hune vhagudi vhoṯhe vha kona u vhona zwifanyiso.

U thetshelesa nganeapfufhi kana maṅwalwa a si a fikishini o anetshelwaho kana u vhaliwa u bva kha Bugu Khulwane kana phosiṱara i re na zwifanyiso, tsumbo, Phukha dzine dza kona u fhufha nga u funa muḓifho dza shela mulenzhe kha u imba khorasi nga tshifhinga tsho teaho

- U pfesesa na u fhindula ndaela, tsumbo, 'Ntsumbedzeni tshisusu.'
- U fhindula mbudziso zwadzo dzi sa konḓi nga ha tshiṱori na phindulo pfufhi, tsumbo, 'Nyamulemalema tshi sokou fhufhafhufha?' 'ndi lini hune nyamulemalema tsha sokou fhufhafhufha?'
- U amba zwiṅwe zwa zwithu zwi no wanala kha tshifanyiso hu u fhindula mbudziso dza mugudisi, tsumbo, 'Ndi mini izwi?' ' Ndi nyamulemalema.'

U bveledza khontseputi, zwivhumbeo zwa luambo na ḓivhaipfi

Nga u dzhenelela kha mishumo i re afho nṯha:

- U isa phanḓa na u fhaṱa ḓivhaipfi ya orala, u angaredza ḓivhaipfi ya khontseputi, tsumbo, u kona - Nyamulemalema tshi sokou fhufhafhufha
- U thoma u bveledza u pfesesa na u kona u shumisa zwivhumbeo zwa luambo zwi sa konḓi zwi kha nyimele ya luambo i pfadzaho, tsumbo, u pfesesa na u thoma u shumisa ḽitikedzi 'sokou'; maḓadzisi: Ndi nga shuma nga u ṱavhanya; dziṅwe khanedza: A thi sokou fhufhafhufha

U LINGA

Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:

U thetshelesa na u amba: (orala na/kana nḓowenḓowe)

Vhege 1-5

- U fhindula mbudziso dzi sa konḓi, tsumbo, 'Ni a sokou ṅwala dzina ḽanu? Ntsumbedzeni.'
- U kona u bvisela khagala vhuḓipfi nga nḓila dzo leluwaho, tsumbo, 'Ndi sokou fhufhafhufha.'

Vhege 6-10

- U kona u bvisela khagala vhuḓipfi nga nḓila dzo leluwaho nga u shumisa mafurase mapfufhi, tsumbo, 'Ndi sokou thamuwathamuwa.'
- U ṱalusa vhathu, zwipuka kana zwithu u bva kha ṯhalutshedzo dza u tou amba dzi sa konḓiho, tsumbo, 'Ndi tshipuka tshiṱuku. Ndi mutswu. Ndi nwa malofha. Ndi kona u fhufha. Ndi fhufha vhusiku. Ndi nṉe nnyi?''

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa ya 4:

U thetshelesa na u amba (orala na/kana nḓowenḓowe)

- U fhindula mbudziso dzi sa konḓi, tsumbo, 'U nga sokou fhufhafhufha na u swika kha 10 ? Ntsumbedzeni.'
- U kona u bvisela khagala vhuḓipfi nga nḓila dzo leluwaho, tsumbo, 'Ndi sokou ṅwala dzina ḽanga.'
- U sumbedza u pfesesa dziṅwe ḓivhaipfi dza orala dza mutheo nga u sumba zwithu kiḽasini/kha tshifanyiso kana nga u tou ita nyito hu u fhindula ndaela u bva kha mugudisi, tsumbo, 'U fhufha/u thamuwa/u thamuwa nga zwikunwane zwaṉu, n.z' 'u tshimbila nga u ṱavhanya/nga u ongolowa n.z'
- U pfesesa maipfi ane a lingana 700 mafhungoni hune tshifhinga tsha fhasisa tsho ṉeiwa kha Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma na lwa maipfi ane a lingana 1,000, hune Tshifhinga tsha nṯhesa tsha avhelwa Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma (kha hu shumiswe mutevhe wa maipfi u bva kha Khethekanyo ya 3 ya heḽi ḽiṅwalo u itela u fha tsivhudzo

THEMO YA 4	
U VHALA NA FONIKI	**TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA** Tshifhinga tsha fhasisa: Miniti ya 30 nga vhege Tshifhinga tsha nṱhesa: Awara nthihi na miniti ya 15 nga vhege

MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI

Nḓivho ya Mibvumo na Miungo (miniti ya 1 -5 nga nyito)

Nyito dzi tea u vha ṱhukhu khathihi na u dzheniswa kha nyito dza u thetshelesa na u amba na U vhala na Vhagudi.

U ḓivhadza thembamvanganyi ntswa. U isa phanḓa na u fhaṱa maipfi na u topola nyito dzi ambiwaho

- U guda mubulo wa maḽeḓere a aḽifabethe dzoṱhe dza Tshivenḓa, tsumbo a-a, b-bu, d-di, e-e, f-fu, g-gi, h-ha, i-i, j-dzhi, k-ka,l-li, m-mu, n-ni,o-o, p-pu, r-ri,s-si, t-ti, u-u,v-vu, w-wu, x-xi, y-yi, z-zi (mubulo wa maḽeḓere a ḽifabethe u rangele u vhala tshifhinga tshoṱhe u swikela vhagudi vha tshi vho kona u a ḓivha na u a vhala)

Themba

Dza maḽeḓere mararu na maṇa

dzh - **dz**hulu

dzw - **dzw**atswatswa

fhw - fhu**fhw**a

khw - **khw**ali, **khw**ashaba

mmb - **mmb**oniseni, **mmb**angiseni

*ndz - **ndz**umba

ngw - **ngw**ana

nyw - ṱanga**nyw**a

nzh - mule**nzh**e

nzw - **nzw**alelo

*pfh - **pfhe**ṇe

*phr - **phr**ofesa

phw - ma**phw**anya

shw - mu**shw**ana

*thy - **thy**e**thy**enyea

thw - tshit**hw**a**thw**a (mahaḓa)

tsw - **tsw**inga, dzwa**tsw**atswa

*tzh - **tzh**ema

mmbw - **mmbw**a

mphw - ma**mphw**e

*mphy - kho**mphy**utha

*ndzw - **ndzw**aṱimela

nkhw - **nkhw**e

nngw - **nngw**a

ntsh - **ntsh**avheni

nthw - **nthw**a

nṱhw - **nṱhw**a

nnzh - **nnzh**i

nnzw - **nnzw**a

tshw - tshivho**tshw**a

- U vhanda kha madungo a maipfi o ḓoweleaho, tsumbo, ph-kha, do-n-ngi
- Nga thuso ya mugudisi, u ṱalusa mańwe maipfi a re na miungo i no fana kha zwiṱori, nyimbo na zwidade na zwirendo, tsumbo, kha vha itise vhagudi tshidade, luimbo na tshirendo zwo ḓoweleaho zwi re na miungo ine ya fana.
- U thoma u ṱalusa mibvumo ya u rangela yo fhambanaho nga maipfi, tsumbo, 'd' kha dovha, 'r' kha raha, 'w' kha wa
- U ḓivha vhunzhi ('ma' na 'vha') nga u thetshelesa, tsumbo, tshiṋoni/zwiṋoni, nyamulemalema/nyamilemalema

U bveledza u ṅwala na u vhala (miniti ya 5 - 10 luthihi kana luvhili nga themo)

Mugudisi u ḓa na zwo dzudzanywaho, phosiṱara,nz. Kiḽasini u itela uri hu vhe na khanḓiso ya henefho u itela u ṱana. Musi a tshi fara lwendo lwa tshikolo, u sumbedza vhagudi khanḓiso dza vhupo

- U ḓivha mańwe maipfi o ḓoweleaho kha vhupo hashu ha ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe, tsumbo, Tswayo dza badani, tswayo dza mavhengele, madzina a ḓivheaho sa Bp, Jet, ABSA, Cell C, Tastic, Chicken Licken
- U isa phanḓa na u bveledzisa u ṅwala na u vhala sa khontseputi dza u ganḓisa nga kha Nyito dza u vhala na Vhagudi

U vhala na Vhagudi (tshifhinga tsha fhasisa: miniti ya 25 -30, Tshifhinga tsha nṱhesa: Awara nthihi na miniti ya 15 nga vhege)

Hune mugudisi a shumisa tshifhinga tsha nṱhesa kana Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma, a ḓivhadza Bugu Khulwane ntswa kana phosiṱara i re na zwifanyiso, vhege iṅwe na iṅwe na u ita mushumo ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe. Hune mugudisi a shumisa tshifhinga tsha fhasisa kana Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma, u shumisa bugu yeneyo nthihi/phosiṱara lwa vhege dzi no fhira 2 kana 3 na u ita mushumo luthihi kana luvhili nga vhege. u vhalela kiḽasi bugu, vha tshi sumba maipfi na u amba nga ha zwifanyiso na mudzedze wa mafhungo. U a i vhalulula vhukatiha vhege, u ṱuṱuwedza vhagudi uri vha dzhenelele. Tshiṱori kana ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini ḽa shumiswa u ḓivhadza ḓivhaipfi ntswa.

- U thetshelesa tshiṱori kana ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini vha tshi tevhela mugudisi na u lavhelesa kha zwifanyiso
- U amba nga ha zwifanyiso u tshi shumisa luambo lwa hayani he zwa tea
- U kona u ṱalusa zwithu kha zwifanyiso, tsumbo, 'Ntsumbedzeni tshiṋoni. U sumba kha tshiṋoni.'
- U fhindula dziṅwe dza mbudziso dzi sa konḓi hu na thusedzi dza zwifanyiso, tsumbo, 'Tshiṋoni tshi nga kona u fhufha? Tshiṋoni tshi na phapha nngana ?
- U guda dziṅwe ḓivhaipfi dza orala, tsumbo, sokou, fhufha, fhala, tshiṋoni, nyamulemalema, tshisusu
- Nga murahu ha u vhala lunzhi, vha vhala mazha hune zwa konadzea
- U tamba tshiṱori vha tshi shumisa mufhindulano
- U ola tshifanyiso vha tshi sumbedza mihumbulo mihulwane ya tshiṱori kana ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini

U LINGA

Tsivhudzo ya Nyito dza u linga dzi si dza Fomaḽa:

Nḓivho ya Mibvumo na Miungo: (orala na/kana nḓowenḓowe)

- U vhanda kha madungo a maipfi o ḓoweleaho tsumbo, tshi-su-su
- U vhona a ḓivha vhunzhi (tshi/ zwi, ḽi/ ma, mu/mi, nz)

U vhala: (orala na/kana nḓowenḓowe)

- U ṱalusa vhaṅwe vhathu, zwipuka na zwithu zwi re kha nyolo kha Bugu Khulwane/phosiṱara
- U fhindula mbudziso zwadzo dzi sa konḓi nga ha tshiṱori na phindulo pfufhi
- U ola tshifanyiso vha tshi sumbedza mihumbulo mihulwane ya tshiṱori kana ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa ya :

U vhala (orala na/kana nḓowenḓowe)

- U vhona a ḓivha vhunzhi (tshi/ zwi, ḽi/ ma, mu/mi, nz)
- U fhindula mbudziso zwadzo dzi sa konḓi nga ha tshiṱori kana ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini nga phindulo pfufhi
- U sumbedza u pfesesa ḓivhaipfi ya tshiṱori nga u sumba zwithu zwi re kha zwifanyiso hu u fhindula ndaela dzi bvaho kha mugudisi, tsumbo, 'Ntsumbedzeni tshisusu, n.z'

THEMO YA 4	
U ṄWALA	**TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA** Tshifhinga tsha fhasisa: A tshi ho Tshifhinga tsha nṱhesa: Miniti ya 15 nga vhege
MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI ***U ṅwala na vhagudi (Tshifhinga tsha nṱhesa - luthihi nga vhege)*** ***U ṅwala ha u thoma kha Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma zwi tea u tikedzwa nga mugudisi.*** • Nga thuso ya mugudisi u ṅwala khepisheni ya nyolo yawe na u dovha u vhala zwe a ṅwala • Nga thuso ya mugudisi u ṅwala mutevhe u sa konḓi na ṱhoho, tsumbo, Zwine zwa kona u fhufha: tshiṋoni, nyamulemalema, tshisusu, ṋotshi, n.z	
U LINGA **Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:** **U ṅwala: (u ṅwala)** • U kopa khepisheni kha tshifanyiso tshe a ola na u dovha u vhala zwe a ṅwala • U ṅwala mutevhe u sa konḓi hu na ṱhoho ya mafhungo	

ZWISHUMISWA / ZWIBVELEDZWA ZWO THEMEMDELWAHO ZWA ṄWAHA

U THETSHELESA NA U AMBA • Bugu ya zwiṱori (Bugu Khulwane) na zwiṱori zwa u tou anetshela • Bugu Khulwane dzi si dza fikishini • Phosiṱara na zwifanyiso u thusedza u funza zwiṱori na ḓivhaipfi • Tshathi ya mivhala na tshathi ya dzinomboro • U edzisela nyimbo, zwidade na zwirendo • Tshumiswa dzi fareaho dzi re na vhushaka na thero • U edzisela tshiṱori kana u tamba tshipiḓa, tsumbo, masiki, zwiambaro, tshumiswa dzi fareaho • CDs, DVDs na phurogireme dza theḽevisheni • U shumisa phaphethe kha u ḓivhadza Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u thoma
U VHALA NA FONIKI • Zwifanyiso na phosiṱara • Ḽogo na tsumbo dzo teaho dza khanḓiso dza vhupo, tsumbo, puḽasiṱiki ya u hwala zwithu ya mavhengeleni; dzina ḽa tshibveledzwa n.z • Bugu khulwane (Zwiṱori zwo fhambanaho zwivhili kana maṅwalwa a si a fikishini kha themo) • Maṅwe maṅwalwa o hudzwaho, tsumbo, nyimbo, zwidade na zwirendo n.z • Ḽebulu dza garaṱatai u itela u vha zwishumiswa zwa kiḽasini. • U shumisa phosiṱara musi vha tshi vhala maṅwalwa o hudzwaho, zwiṱori zwo nambatedzwaho kha luvhondo, phosiṱara na zwiṱori n.z
U ṄWALA NA MUṄWALO • Zwishumiswa zwa u ṅwala (Tsumbo: bulupheni, dzikhirayoni, khirayoni dza mapfura, mabammbiri a songo ṅwalwaho tshithu a muelo wa (A3, A4, A5). • Fiḽipitshati na kokipheni ndenya

GIREIDI YA 2: TSHIVENḐA LUAMBO LWA NYENGEDZEDZO LWA U THOMA

ṰHOḐEA DZA THEMO IṄWE NA IṄWE

THEMO YA 1

U THETSHELESA NA U AMBA (ORALA)	**TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA** Tshifhinga tsha fhasisa: miniti ya 45 Tshifhinga tsha nṱhesa: Awara nthihi nga vhege

MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI

Vhege 1-5

Vhagudisi vha nanga thero mbili dzine dza ḓo vha tendela u ḓivhadza na u vusuludza ḓivhaipfi, na u katela nyito dzi tevhelaho. Dzhielani nzhele uri mihumbulo mihulwane yo ṋekedzwaho/ṱhoho ndi tsivhudzo dzi sa konḓi. Vhagudisi vha tea u nanga thero dzavho dzo teaho dzo ḓisendekaho kha zwi re mafhungoni na zwishumiswa zwi re hone. Vha tea u ita uri vha vhe na Bugu Khulwane/phosiṱara, zwidade, nyimbo, mitambo na tshumiswa dza vhukuma kha thero dze dza nangiwa.

Hu ne zwa konadzea vhagudisi vha lingedze u katela mushumo woṱhe. Vha tea u ḓivhadza mushumo muswa– u thetshelesa na u ṋea muvhigo. Mugudisi u tea u sumbedza nga u ṋea muvhigo nga ha ene muṋe (tsumbo, zwe a ita mafheloni a vhege). U tea u tikedza vhagudi uri vha ṋee mivhigo yavho. U tea u ṋea muhangarambo wa maipfi a u thusa vhagudi, tsumbo, 'Vhege yo fhelaho Ndo…… Nga murahu…. nda ….' U tea u vha thusa malugana na ḽikhathi ḽa tshifhinga tsho fhelaho. Vhagudisi vha ḓo ita nḓowenḓowe ya u thetshelesa na u ṋea mivhigo khalaṅwaha yoṱhe. Izwi zwi ḓo vha ṋea tshifhinga tsha u shumisa ḽikhathi ḽo fhelaho na u shumisa maipfi a no nga sa, wa u thoma, wa vhuvhili, muṅwe, a no tevhela mafhungoni. Kha iṅwe thuso kha vha vhone Tshipiḓa tsha 4 mafheloni a iḽi ḽiṅwalo.

Mugudisi u tea u linga vhagudi vha shumisa Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa dzo dzudzanyelwaho Vhege 1-5.

Vhege 6-10

Vhagudisi vha nanga thero ntswa mbili dzine dza ḓo vha tendela u fhaṱa kha zwe vha ita kha vhege ṱhanu dza u thoma. Thero dzi tea u vha tendela u ḓivhadza ḓivhaipfi ntswa na u khwaṱhisedza yo no funzwaho. Thero dzi tea u tendela mugudisi u vusuludza nga misi zwivhumbeo zwa luambo zwa mutheo zwi sa konḓi musi hu tshi itwa nyambedzano na vhagudi nga Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma.

Vhagudisi vha tea u ita uri dzi angaredze mishumo yoṱhe, lune lwa fhira luthihi arali zwi tshi konadzea. Vha tea u linga vhagudi vha tshi shumisa Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa dzo dzudzanyelwaho Vhege 6-10. Mugudisi u tea u ita mushumo wa u linga wa fomaḽa mafheloni a themo.

Nyito dza ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe (Miniti ya 30 nga vhege)

Nyito dzi fhambana nga vhulapfu. Mugudisi a nga ita mushumo mulapfu muthihi kana mivhili kana miraru mipfufhi nga vhege.

- U isa phanḓa na u bveledzisa ḓivhaipfi ya orala (U thetshelesa na u amba) u tshi shumisa thero kana ṱhoho sa 'VhuḒipfi'
- U tevhela thevhekano ṱhukhu ya ndaela, tsumbo, Zwino olani tshifanyiso tsha tshifhaṱuwo tshi no sumbedza u takala. Zwino olani tshifanyiso tsha tshifhaṱuwo tshi no sumbedza u sinyuwa.'
- U ṋea ndaela dzi sa konḓi, tsumbo, 'Zwino olani tshifanyiso tsha tshifhaṱuwo tshi no sumbedza u takala.'
- U pfesesa na u fhindula mbudziso dzi sa konḓi sa 'Ngani …?' 'Lini …?' Mini …? Nnyi …? Ngafhi . … (Ndi bugu ya nnyi? Ni ḓo ḓa lini?).
- U ita khumbelo dzi sa konḓi na zwitatamennde, tsumbo, 'Ndi na nḓala. Ndi khou humbela zwiḽiwa?'
- U ṱalusa zwithu u bva kha ṱhalutshedzo nga u tou amba zwi sa konḓiho, tsumbo, 'Musidzana o dinalea. U khou lila.' Vhagudi vha tea u kona u vhambedza zwithu/maipfi na zwifanyiso.
- U amba nga ha zwithu kha tshifanyiso u itela u fhindula ndaela dza mugudisi, tsumbo, 'Ni khou vhona mini kha tshifanyiso?' 'Ambani zwine na khou vhona kha tshifanyiso.'
- U thetshelesa muvhigo u sa konḓiho, tsumbo, mudededzi u anetshela zwe a ita vhege yo fhelaho
- Nga thuso ya mugudisi, a ṋee muvhigo u sa konḓi, tsumbo, vhagudi vha anetshela zwe vha ita vhege yo fhelaho
- U rwela ngomani na u ita zwidade, nyimbo na zwirendo zwi sa konḓi, tsumbo, kha vha itise vhana zwidade, nyimbo na zwirendo zwo ḓoweleaho
- U tamba mitambo ya luambo, tsumbo, u humbulela uri muṅwe u ḓipfisa hani musi hu tshi ambiwa nga miraḓo ya muvhili

Nyito dza u thetshelesa na u amba wo tou fombe (tshifhinga tsha fhasiminiti ya 15 x 1, Tshifhinga tsha nṱhesa miniti ya 15 x 2 nga vhege)

U thetshelesa zwiṱori zwo anetshelwaho na zwo vhaliwaho (U vhala na Vhagudi) Luthihi kana luvhili nga vhege, zwi tshi bva kha tshifhinga tshine tsha vha hone, mugudisi u anetshela kana u vhala tshiṱori (kana u vhiga nga ha zwiwo). Zwiṱori zwine zwa anetshelwa zwi kona u tambea nga u shumisa ngafhadzo dza muvhili u itela u tikedza zwine zwa khou ambiwa. Zwiṱori zwine zwa vhaliwa zwi tea u bva kha Bugu Khulwane kana phosiṱara i re na zwifanyiso hune vhagudi vhoṱhe vha kona u vhona zwifanyiso.

U thetshelesa nganeapfufhi, nganetshelo kana mańwalwa a si a fikishini o anetshelwaho kana u vhaliwa u bva kha Bugu Khulwane kana phosiṱara i re na zwifanyiso, tsumbo, Sekwa ḽo takalaho nga u funa muḓifho dza shela mulenzhe kha u imba khorasi nga tshifhinga tsho teaho

- U pfesesa na u fhindula ndaela, tsumbo, 'Ntsumbedzeni sekwa ḽo takalaho ḽi tshi khou bambela damuni
- U fhindula mbudziso zwadzo dzi sa konḓi nga ha tshiṱori na phindulo pfufhi, tsumbo, 'Ndi ngafhi hune sekwa ḽa bambela hone? Ndi mini zwine sekwa ḽa takalela u zwi ḽa?'
- U amba zwiṅwe zwa zwithu zwi no wanala kha tshifanyiso hu u fhindula mbudziso dzi bvaho kha mugudisi, tsumbo, 'Ndi mini izwi?' 'Ndi khovhe.'
- Tambani tshiṱori, u tshi shumisa zwipiḓa zwiṅwe zwa mufhindulano

U bveledza khontseputi, zwivhumbeo zwa luambo na ḓivhaipfi

Nga u dzhenelela kha mishumo i re afho nṱha:

- u isa phanḓa na u fhaṱa ḓivhaipfi ya orala, u angaredza ḓivhaipfi ya khontseputi, tsumbo, u sumbedza vhuḓipfi
- u thoma u bveledza u pfesesa na u kona u shumisa zwivhumbeo zwa luambo zwi sa konḓi kha nyimele ya luambo lu pfadzaho, tsumbo, u pfesesa na u thoma u shumisa tshifhinga tsho fhelaho sa 'Ndo dalela; zwiṱanganyi zwa tshifhinga sa 'U thoma', 'tevhelaho', 'nga murahu'

U LINGA

Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:

U thetshelesa na u amba: (orala na/kana nḓowenḓowe)

Vhege 1-5

- U ṱalusa tshifanyiso nga u tou amba zwi sa konḓiho, tsumbo, 'Mutukana o takala, u khou mwemwela.'
- U thetshelesa muvhigo u sa konḓi na u fhindula mbudziso dzi sa konḓi ngawo, tsumbo, 'Ndi mini zwe Mmboni a ita u thoma? Zwe a ita zwi tevhelaho ndi zwifhio? n.z'

Vhege 6-10

- U tevhela thevhekano ya ndaela, tsumbo, Zwino olani tshifanyiso tsha tshifhaṱuwo tshi no sumbedza u takala. Zwino olani tshifanyiso tsha tshifhaṱuwo tshi no sumbedza u sinyuwa. Tsha u fhedzisela olani tshifhaṱuwo tsho sinyuwaho.'
- U fha mivhigo i sa konḓi: Nga Swondaha, ndo vuwa nga iri ya malo. Nda ṱamba. Nda ambara zwiambaro zwanga. Nga murahu nda kona u ya kerekeni.

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa ya 1:

U thetshelesa na u amba (orala na/kana nḓowenḓowe)

- U thetshelesa muvhigo u sa konḓi na u fhindula mbudziso dzi sa konḓi ngawo, tsumbo, 'Ndi mini zwe mukegulu a ita u thoma? Ndi mini zwe a ita zwi tevhelaho? n.z'
- U sumbedza u pfesesa dziṅwe ḓivhaipfi dza orala dza mutheo nga u sumba vhathu vha re kha tshifanyiso kana nga u tou ita nyito hu u fhindula ndaela u bva kha mugudisi, tsumbo, U ḓiita u nga wo dinalea/wo takala/wo sinyuwa/wo neta, n.z U sumba tshifanyiso tsha musidzana o dinaleaho/takalaho/sinyuwaho/netaho n.z

THEMO YA 1	
U VHALA NA FONIKI	**TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA** Tshifhinga tsha fhasisa: Miniti ya 45 nga vhege Tshifhinga tsha nṱhesa: Awara nthihi na miniti ya 30 nga vhege

MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI

Nḓivho ya mibvumo na miungo (miniti ya 15 nga vhege)

Vhagudisi vha vusuludza mibvumo i re na ḽeḓere ḽithihi hu tshi thomiwa nga vhushaka vhu re hone vhukati ha ḽeḓere na mubvumo ine ya fana kha Luambo lwa Hayani na kha dzine dza vha na ndeme kha Tshivenḓa. Dzi fhaṱa zwiṱuku, maipfi o ḓoweleaho vha shumisa mibvumo vhagudi vha vho zwi ḓivha kha Luambo lwa Hayani. Nga zwiṱuku nga zwiṱuku vha ḓivhadza vhushaka ha mibvumo na kupeleṱele zwo fhambanaho na zwa Nyambo dza Nyengedzedzo (Tsumbo: tshimange). Mishumo iyi i tea u vha mipfufhi (miniti ya 5- 10); i nga kona u ṱanganyiwa kha 'U thetshelesa na u amba' na nyito dza u vhala.

Ndovhololo ya mibvumo yo itwaho kha themo ya 4 ya Gireidi ya 1

Pfalandoṱhe

- Dza ḽeḓere ḽithihi (ndovhololo)
- a, e, i, o, u
- Dza maḽeḓere mavhili a no fana

Themba

Dza maḽeḓere mararu na maṇa

dzh - **dzh**ulu

dzw - **dzw**atswatswa

fhw - fhu**fhw**a

khw - **khw**ali, **khw**ashaba

mmb - **mmb**oniseni, **mmb**angiseni

*ndz - **ndz**umba

ngw - **ngw**ana

nyw - ṱanga**nyw**a

nzh - mule**nzh**e

nzw - **nzw**alelo

*pfh - **pfh**eṇe

*phr - **phr**ofesa

phw - ma**phw**anya

shw - mu**shw**ana

*thy - **thy**e**thy**enyea

thw - tshi**thw**a**thw**a (mahaḓa)

tsw - **tsw**inga, dzwa**tsw**a**tsw**a

*tzh - **tzh**ema

mmbw - **mmbw**a

mphw - ma**mphw**e

*mphy - kho**mphy**utha

*ndzw - **ndzw**atimela

nkhw - **nkhw**e

nngw - **nngw**a

ntsh - **ntsh**avheni

nthw - **nthw**a

nṱhw - **nṱhw**a

nnzh - **nnzh**i

nnzw - **nnzw**a

tshw - tshivho**tshw**a

- U kona u ṱalusa mibvumo ine ya vha knganyisa tshifhinga tshinzhi(Tsumbo: ‘a’ na ‘e’, ‘ b’ na ‘p’)
- U ṱalusa vhushaka vhukati ha miungo ya mibvumo ya maḽeḓere manzhi a dungo ḽithihi (Tsumbo: a, b, c, d, e, f, g, h, i, l, m, n, o, p, r, s, t, v, w, y)
- U fhaṱa na u ṱhukukanya maipfi a maḽeḓere mararu vha tshi khou shumisa mibvumo ine vha i ḓivha. (Tsumbo: t-e-o)

U vhala na Vhagudi (tshifhinga tsho avhelwa fhasi ha ‘U thetshelesa na u amba’)

U vhala na Vhagudi ndi nyito ya u vhala na u thetshelesa; i dzhenisa u amba ngauri vhagudi vha amba nga ha mafhungo na mugudisi wavho. Kha Gireidi ya 2, U vhala na Vhagudi hu ḓo bvela phanḓa, fhedzi sa tshipiḓa tsha ‘U thetshelesa na u amba’.

U vhala ha u sumbiwa nḓila (tshifhinga tsha fhasisa: 30 miniti na Tshifhinga tsha nṱhesa: Awara nthihi na miniti ya 15 nga vhege)

Kha hei themo vhagudisi vha thoma u vhalisa nga zwigwada zwo rangiwaho phanḓa nga mugudisi. Vhagudisi vha shumisa tshifhinga tsha nṱhesa kana Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma vha khethekanya kiḽasi ya bva zwigwada zwa 5 zwi no fana. Musi mugudisi a tshi khou shuma na tshiṅwe tshigwada tshiṅwe tshigwada tshi ḓo vha tshi tshi khou vhala vhaṅwe vha zwigwadani zwavho kana vha vhala nga vhavhili, u shumisa mafhungo o ḓoweleaho a sa konḓi kana nyito dzi re na vhushaka na mafhungo. Bugu dzi sa konḓi dzi na u dovholosa zwivhumbeo na ḓivhaipfi na zwifanyiso u itela u tikedza mafhungo. Vhagudi vho ḓidzhenisa kha u vhala nga zwigwada hu na u sumbiwa nḓila nga mudededzi u bva mathomoni a Gireidi ya 1, nga zwenezwo, vha tea u vha vho no vha na nḓivho ya nḓila iyi ya kuvhalele.

Vhagudisi vha shumisa tshifhinga tsha fhasisa kana Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma hune ha vha ho avhelwa miniti ya 30, vha tea u vhala sa kiḽasi yoṱhe, luvhili nga vhege

- u vhalela nṱha vha tshi khou shumisa bugu dzavho kha tshigwada tshine tsha sumbwa nḓila nga mugudisi. Tshigwada tshoṱhe tshi vhala tshiṱori tshithihi kana ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini na mugudisi.
- U shumisa zwiṱirathendzhi zwa u vhala zwo funzwaho kha Luambo lwa Hayani u vhumba zwi no amba musi vha tshi vhala (foniki, nyimele mafhungoni, tsenguluso ya tshivhumbeo, maipfi o ḓoweleaho nga zwivhumbeo)
- U vhala nga u elela vha tshi engedza luvhilolwa u vhala na u sumbedza vhuḓipfi na vhuḓinyanyuli
- U sumbedza na u pfesesa zwiga zwa u vhala musi a tshi khou vhala
- Vha thoma u fhaṱa maipfi o ḓoweleaho kha tshivhumbeo u bva kha u vhala ha u sumbiwa nḓila na u vhala u woṱhe, U vhala na Vhagudi na u vhala e eṱhe

Vhagudi vha tea u ṱuṱuwedzwa u vhala nga vhoṱhe Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma musi vhe na tshifhinga tshiṅwe tsha nnḓa tshi si ho kha tsho kovhelwaho (Tsumbo: musi vho fhedza mushumo nga u ṱavhanya) hayani (Tsumbo: kana tshuṅwahaya. Ndi zwa ndeme uri tshifhinga tshiṅwe na tshiṅwe tshine tsha wanala kiḽasini, tshi shumisiwe u bveledza u vhala havho.

- U vhala mafhungo e vha ṅwala vhone vhaṉe kana o ṅwalwaho nga vhaṅwe
- U vhala hu na u sumbiwa nḓila nga mugudisi na khephisheni, bugu dzi sa konḓi na bugu dza zwiṱori na zwifanyiso kha Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma u bva kha khuḓa ya bugu
- U shumisa bugu ya Ṭhalusamaipfi ya vhana i re na zwifanyiso (luambo luthihi na nyambombili) u ṱoḓisisa ṱhalutshedzo ya ipfi ḽine vha si ḽi ḓivhe

U LINGA

Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:

Foniki: (orala na/kana nḓowenḓowe)

- U fhaṱa na u fhandekanya maipfi a maḽeḓere a madungo mararu vha tshi khou shumisa mibvumo ine vha i ḓivha. (Tsumbo: t-e-o, i-t-a)

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa:

Foniki: (orala na/kana nḓowenḓowe na/kana u ṅwala)

- U ṱalusa vhushaka vhukati ha miungo ya mibvumo ya maḽeḓere manzhi a dungo ḽithihi (Tsumbo: a, b, c, d, e, f, g, h, i, l, m, n, o, p, r, s, t, v, w, y)

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga i si ya Fomaḽa:

U vhala: (orala na/kana nḓowenḓowe)

- U vhala nga u elela vha tshi engedza luvhilo lwa u vhala na sumbedza vhuḓipfi na vhuḓinyanyuli
- U sumbedza na u pfesesa zwiga zwa u vhala musi a tshi khou vhala_

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa ya 1:

U vhala (orala na/kana nḓowenḓowe)

- U vhala mafhungo mapfufhi (1- 2 mafhungo nga siaṱari) na mugudisi, u tshi tevhela tshisumbi tsha mugudi

THEMO YA 1	
U ṄWALA	**TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA** Miniti ya 30 nga vhege
MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI **Nyito dza u ṅwala (Luvhili nga vhege)** • U shumisa zwikili zwa muṅwalo zwo funzwaho kha Luambo lwa Hayani • U ṅwala mitevhe ine ya vha na ṱhoho • U nanga na u kopa khephisheni i elanaho na tshifanyiso • Hu na thuso u ṅwala khephisheni ya tshifanyiso. • U fhedzisa mafhungo na u ḓadza maipfi ho ṱahelaho.	
U LINGA **Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:** **U ṅwala: (u ṅwala)** **Vhege 1-5** • Hu na thuso u ṅwala khephisheni ya tshifanyiso **Vhege 6-10** • U fhedzisa mafhungo mararu nga u ḓadza zwikhala zwi si na ho maipfi **Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa ya 1:** **U ṅwala: (u ṅwala)** • U fhedzisa mafhungo mararu nga u ḓadza zwikhala zwi si na ho maipfi	

THEMO YA 2	
U THETSHELESA NA U AMBA (ORALA)	**TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA** Tshifhinga tsha fhasisa: Miniti ya 45 nga vhege Tshifhinga tsha nṱhesa: Awara nthihi nga vhege

MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI

Vhege 1-5

Vhagudisi vha nanga thero mbili dzine dza ḓo vha tendela u ḓivhadza na u vusuludza ḓivhaipfi, na u katela nyito dzi tevhelaho. Dzhielani nzhele uri mihumbulo mihulwane yo ṋekedzwaho/ṱhoho ndi tsivhudzo dzi sa konḓi. Vhagudisi vha tea u nanga thero dzavho dzo teaho dzo ḓisendekaho kha zwi re mafhungoni na zwishumiswa zwi re hone. Vha tea u ita uri vha vhe na Bugu Khulwane/phosiṱara, zwidade, nyimbo, mitambo na tshumiswa dza vhukuma kha thero dze dza nangiwa.

Vhagudisi vha tea u lingedza u khunyeledza nyito dzoṱhe, lune lwa fhira luthihi arali zwi tshi konadzea. Vha tea u linga vhagudi vha tshi shumisa Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa dzo dzudzanyelwaho Vhege 1-5.

Vhege 6-10

Vhagudisi vha nanga thero ntswa mbili dzine dza ḓo vha tendela u fhaṱa kha zwe vha ita kha vhege ṱhanu dza u thoma. Thero dzi tea u vha tendela u ḓivhadza ḓivhaipfi ntswa na u khwaṱhisedza yo no funzwaho. Thero i tea u tendela vhagudisi u vusuludza nga misi zwivhumbeo zwa luambo zwa mutheo zwi sa konḓi musi vha tshi ita nyambedzano na vhagudi kha Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma.

Vhagudisi vha tea u ita uri dzi angaredze mishumo yoṱhe, lune lwa fhira luthihi arali zwi tshi konadzea. Vha tea u linga vhagudi vha tshi shumisa Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa dzo dzudzanyelwaho Vhege 6-10. Mugudisi u tea u ita mushumo wa u linga wa fomaḽa mafheloni a themo.

Nyito dza ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe (Miniti ya 30 nga vhege)

Nyito dzi fhambana nga vhulapfu. Mugudisi a nga ita mushumo mulapfu muthihi kana mivhili kana miraru mipfufhi nga vhege.

- U isa phanḓa na u bveledzisa ḓivhaipfi ya orala (U thetshelesa na u amba) u tshi shumisa thero kana ṱhoho sa 'Mutsho
- U tevhela thevhekano ṱhukhu ya ndaela, tsumbo, 'U takuwa. U tshimbila wa ya vothini wa ḽi vula'
- U ṋea ndaela dzi sa konḓi, tsumbo, 'U vula vothi.' 'U vala vothi.'
- U pfesesa na u fhindula mbudziso dzi sa konḓi sa tsumbo, 'nnyi/ifhio …?' 'Nnyi …?' (Ndi tshambureni tsha nnyi?)
- U ita khumbelo dzi sa konḓi na zwitatamennde, tsumbo, 'Hu a rothola. Ndi khou humbela dzhesi?'
- U ṱalusa zwithu u bva kha ṱhalutshedzo nga u tou amba zwi sa konḓiho, tsumbo, 'Hu na makole.' (Vhagudi vha tea u kona u vhambedza zwithu/maipfi na zwifanyiso.)
- U amba nga ha zwithu zwi re kha tshifanyiso hu u fhindula ndaela dza mugudisi, tsumbo, 'Ni khou vhona mini kha tshifanyiso.? Ambani zwine na khou vhona kha tshifanyiso.'
- U thetshelesa muvhigo u sa konḓiho, tsumbo, mugudisi u amba nga lwendo lwa u ya u bambela ḓuvha ḽi tshi khou fhisa.
- Nga thuso ya mugudisi, a ṋee muvhigo u sa konḓi, tsumbo, a bvele phanḓa nga u amba nga ha lwendo
- U rwela ngomani na u ita zwidade, nyimbo na zwirendo zwi sa konḓi, tsumbo, kha vha itise vhana zwidade, nyimbo na zwirendo zwo ḓoweleaho
- U tamba mitambo ya luambo, tsumbo, Vhagudi vha shuma nga zwigwada - vha humbule nga zwiambaro zwine zwa ambariwa musi hu tshi khou fhisa. Hu fhenya tshigwada tshi re na maipfi manzhisa

Nyito dza u thetshelesa na u amba wo tou fombe (Tshifhinga tsha fhasisa miniti ya 15 x 1; Tshifhinga tsha nṱhesa miniti ya 15 x 2 nga vhege)

U thetshelesa zwiṱori zwo anetshelwaho na zwo vhaliwaho (U vhala na Vhagudi)

Luthihi kana luvhili nga vhege, zwi tshi bva kha tshifhinga tshine tsha vha hone, mugudisi u anetshela kana u vhala tshiṱori (kana u vhiga nga ha zwiwo). Zwiṱori zwine zwa anetshelwa zwi a tambea nga u shumisa ngafhadzo dza muvhili u itela u tikedza zwine zwa khou ambiwa. Zwiṱori zwine zwa vhaliwa zwi tea u bva kha Bugu Khulwane na phosiṱara i re na zwifanyiso hune vhagudi vhoṱhe vha kona u vhona zwifanyiso.

U thetshelesa nganeapfufhi, nganetshelo kana maṅwalwa a si a fikishini o anetshelwaho kana u vhaliwa u bva kha Bugu Khulwane kana phosiṱara i re na zwifanyiso, tsumbo Happy Raindrops, vha tshi khou ḓiphiṋa vha dzhenelela nga u imba khorasi nga tshifhinga tsho teaho

- U pfesesa na u fhindula ndaela, tsumbo, 'Ntsumbedzeni gole. Ntsumbedzeni lutombo. vhalani mashotha a mvula. Ndi mangana?'
- U fhindula mbudziso zwadzo dzi sa konḓi nga ha tshiṱori na phindulo pfufhi, tsumbo, 'Mashotha a ḓivha hani uri ḓumbu ḽi khou ḓa?'
- U amba zwiṅwe zwa zwithu zwo no wanala kha tshifanyiso hu u fhindula mbudziso dzi bvaho kha mugudisi, tsumbo, 'Ndi mini izwi?' 'Ndi shotha.'
- U tamba tshiṱori vha tshi shumisa mufhindulano
- Nga thuso ya mugudisi, vha dovha vha anetshela tshiṱori

U bveledza khontseputi, zwivhumbeo zwa luambo na ḓivhaipfi

Nga u dzhenelela kha mishumo i re afho nṱha:

- U isa phanḓa na u fhaṱa ḓivhaipfi ya orala, u angaredza ḓivhaipfi ya khontseputi, tsumbo, mutsho
- U thoma u bveledza u pfesesa na u kona u shumisa zwivhumbeo zwa luambo zwi sa konḓi kha nyimele ya luambo i pfadzaho, tsumbo, u pfesesa na u thoma u shumisa ḽiiti ḽitikedzi: sokou, konou)

U LINGA

Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:

U thetshelesa na u amba: (orala na/kana nḓowenḓowe)

Vhege 1-5

- U ṱalusa tshifanyiso ngau tou amba nga ṱhalutshedzo i sa konḓiho, tsumbo, 'Mvula i khou na.'
- U thetshelesa muvhigo u sa konḓi na u fhindula mbudziso nga hawo, tsumbo, 'Ndi mini zwe Mboni a ita u thoma? Ndi zwifhio zwi tevhelaho zwe a ita? n.z'

Vhege 6-10

- U fhindula dziṅwe dza mbudziso dzi sa konḓi, tsumbo, 'Mutsho wo tou ita hani ṋamusi?'
- U fha mivhigo i sa konḓi, tsumbo, 'Nga Swondaha, ndo vuwa nga iri ya malo. Nda ṱamba. Nda ambara zwiambaro zwanga. Nga murahu nda kona u ya kerekeni.'

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa ya 2:

U thetshelesa na u amba (orala na/kana nḓowenḓowe)

- U thetshelesa muvhigo u sa konḓi na u fhindula mbudziso dzi sa konḓi ngawo, tsumbo, 'Mashudu o vuwa nga tshifhinga-ḓe? Mutsho wo vha wo tou ita hani? Ndi mini zwe a ita u thoma? Ndi zwifhio zwi tevhelaho zwe a ita? Ndi zwifhio zwe a ita lwa u fhedzisela?'
- U sumbedza u pfesesa dziṅwe ḓivhaipfi dza orala dza mutheo nga u sumba zwithu kiḽasini kana kha tshifanyiso kana nga u tou ita nyito hu u fhindula ndaela u bva kha mugudisi, tsumbo, 'Ntsumbedzeni tshiambureni. Tshiambureni tshi na muvhala munzani? n.z'

THEMO YA 2	
U VHALA NA FONIKI	**TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA** Tshifhinga tsha fhasisa: miniti ya 45 Tshifhinga tsha nṱhesa: Awara nthihi na miniti ya 30 nga vhege

MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI

Nḓivho ya mibvumo na miungo (miniti ya 15 nga vhege)

Mishumo iyi i tea u vha mipfufhi (miniti ya 5- 10) yo dzudzanywaho kha tshikhala tsha vhege. Dzi nga ḓi ṱanganywa 'U thetshelesa na u amba', na nyito dza u vhala.

Pfalandoṱhe mbili dzine dza fana.

- aa (kanuka), Nd**aa** (losha) (vhagudi vha tea u gudiswa maitele kwalo a u losha a Tshivenḓa), hafhaḽ**aa**, ee (u tenda/kanuka), vha vh**ee** kha tombo, ii (u tenda/kanuka), tshiila, oo
- (u koloṅwa), mb**oo**, uu d**uu**

Pfalandoṱhe mbili dzi sa fani

- ae - M**ae**mu, ai (u kalala) - **aini**, au - musalauno, ea (u kalala) - u vh**ea**, tsh**ea**, ie - tsh**ie**nge, io - tsh**io**mbo, iu - tsh**iu**lu, oi - gol**oi**, ua - m**ua**no, ue - m**ue**ni, ui - m**ui**ngameli, uo - m**uo**mva, ou - kh**ou**, n.z.

Pfalanyana

w - **w**anga, y - **y**anga

- **Ndovhololo ya u guda themba dzo gudwaho kha Gireidi ya 1 na u bvela phanḓa na u guda dzi songo itwaho kha Gireidi ya 1) Themba dza maḽeḓere mavhili, mararu, maṋa na u fhira**

bj - u **bj**a

dj - **dj**ambila

dy - **dy**ambila

*gr - **gr**eisi

*mw - **mw**ana

*pk - **pk**asha

*pf - ku**pf**eṉe

*pf - **pf**eṉe

ts - **ts**imu

*ts - ku**ts**imu

ty - **ty**e**ty**enyea

- U ṱalusa vhushaka vhukati ha miungo na mibvumo ya maḽeḓere a dungo ḽithihi
- U vhona a ḓivha mitshila ya maipfi (Tsumbo: 'el ' ni', 'iw' na ' ol')
- U vhumba na u fhandekanya fhungo ḽi sa konḓi hu tshi thomiwa nga themba nthihi
- U kona u ṱalusa mibvumo milapfu na mipfufhi yo pfiwaho.

U vhala na Vhagudi (tshifhinga tsho avhelwa fhasi ha 'U thetshelesa na u amba')

U vhala na Vhagudi ndi nyito ya u vhala na u thetshelesa; i dzhenisa u amba ngauri vhagudi vha amba nga ha mafhungo na mugudisi wavho. Kha Gireidi ya 2, U vhala na Vhagudi hu ḓo bvela phanḓa, fhedzi sa tshipiḓa tsha 'U thetshelesa na u amba'.

U vhala ha u sumbiwa nḓila (Tshifhinga tsha fhasisa miniti ya 30 na Tshifhinga tsha nṱhesa: Awara nthihi na miniti ya 15 nga vhege)

Vhagudisi vha shumisa tshifhinga tsha nṱhesa kana Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma vha khethekanya kiḽasi nga zwigwada zwa 5 zwi no fana - vha shuma na tshigwada tshithihi ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe lwa miniti dza 15. Musi mugudisi a tshi khou shuma na tshiṅwe tshigwada tshiṅwe tshigwada tshi ḓo vha tshi tshi khou vhala vha zwigwadani zwavho kana vha vhala nga vhavhili, u shumisa mafhungo o ḓoweleaho a sa konḓi kana u ita nyito dzi re na vhushaka na mafhungo ane a khou vhaliwa. Bugu dzi sa konḓi dzi re na u dovhololа zwivhumbeo na ḓivhaipfi na zwifanyiso u itela u tikedza mafhungo.

Vhagudisi vha shumisa tshifhinga tsha fhasisa kana Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma hune ha vha na miniti ya 30, vha tea u vhala sa kiḽasi yoṱhe, luvhili nga vhege

- U vhalela nṱha vha tshi khou shumisa bugu dzavho kha tshigwada tshine tsha sumbwa nḓila nga mugudisi. Tshigwada tshoṱhe tshi vhala tshiṱori tshithihi kana ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini na mugudisi
- U shumisa zwiṱirathendzhi zwa u vhala zwo funzwaho kha Luambo lwa Hayani u ita zwi no amba musi vha tshi vhala (foniki, nyimele mafhungoni ya tsenguluso ya tshivhumbeo, maipfi o ḓoweleaho nga zwivhumbeo)
- U vhala nga u elela vha tshi engedza luvhilo lwa u vhala na sumbedza vhuḓipfi na vhuḓinyanyuli
- U sumbedza na u pfesesa zwiga zwa u vhala musi a tshi khou vhalela
- U isa phanḓa u fhaṱa maipfi o ḓoweleaho kha tshivhumbeo u bva kha u vhala ha u sumbiwa nḓila na u vhala u woṱhe, U vhala na Vhagudi na u vhala e eṱhe

U vhala a eṱhe (nga tshifhinga tsha vhagudi tsha u awela)

Vhagudi vha tea u ṱuṱuwedzwa u vhala nga vhoṱhe Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma musi vhe na tshifhinga tshiṅwe tsha nnḓa tshi siho kha tsho kovhelwaho, tsumbo, musi vho no fhedza mushumo arali tshifhinga tshi tshee hone na hayani vha tshi khou ita tshunwahaya. Ndi zwa ndeme uri tshifhinga tshiṅwe na tshiṅwe tshine tsha wanala kiḽasini, tshi shumisiwe u bveledza u vhala havho.

- U vhala mafhungo e vha ṅwala vhone vhaṋe kana o ṅwalwaho nga vhaṅwe
- U vhala nga vhone vhaṋe bugu dze dza vhalwa vho rangwa phanḓa nga mugudisi. Tshifhinga tsha u vhala na khephisheni ya bugu na bugu dza zwiṱori na zwifanyiso kha Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma kha khuḓa ya bugu
- U shumisa bugu ya Ṱhalusamaipfi ya vhana i re na zwifanyiso (luambo luthihi na nyambombili) u ṱoḓisisa ṱhalutshedzo ya ipfi ḽine vha si ḽi ḓivhe

U LINGA

Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga hu si dza Fomaḽa:

Foniki: (orala na/kana nḓowenḓowe)

- U kona u ṱalusa vhukati ha mibvumo milapfu na mipfufhi ya pfalandoṱhe ine vho no i pfa.

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa ya 2:

Foniki (orala na/kana nḓowenḓowena/kana u ṅwala)

- U ṱalusa vhushaka vhukati ha miungo ya mibvumo ya dungo ḽithihi.
- U vhumba na u fhandekanya mafhungo a sa konḓi

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga i si ya Fomaḽa:

U vhala: (orala na/kana nḓowenḓowe)

- U vhalela nṱha vha tshi khou shumisa bugu dzavho kha tshigwada tshine tsha sumbwa nḓila nga mugudisi, i.e. tshigwada tshoṱhe tshi vhala tshiṱori tshithihi

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa ya 2:

U vhala (orala na/kana nḓowenḓowena/kana u ṅwala)

- U vhala Bugu Khulwane kana maṅwe maṅwalwa o hudzwaho na mugudisi, vha tshi tevhela tshisumbi tsha mugudisi, vha shumisa nyolo u thusa u pfesesa
- U sumbedza u pfesesa tshiṱori tshipfufhi tsho ṅwalwaho, tsumbo, u fananyisa khephisheni/mafhungo na kha tshifanyiso kana u tou fhindula mbudziso

THEMO YA 2	
U ṅWALA	**TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA** Miniti ya 30 nga vhege
MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI **Nyito dza u ṅwala (2 kana 3 nga vhege)** Vhagudisi vha tea u nanga kha zwi tevhelaho; vha lingedze u katela nyito nnzhi kha tshifhinga tshi re hone: • U shumisa zwikili zwa muṅwalo zwo funzwaho kha Luambo lwa Hayani • U nanga na u kopa khephisheni i elanaho na tshifanyiso • Hu na thuso u ṅwala khephishenii ya tshifanyiso • U fhedzisa mafhungo na u ḓadza maipfi ho salaho zwikhalani • U ṅwala mafhungo nga u shumisa maipfi a re na mibvumo ya foniki na maipfi o ḓoweleaho nga tshivhumbeo o no funzwaho • U shumisa zwiga zwa u vhala zwo no funzwaho kha Luambo lwa Hayani (maḽeḓeredanzi na zwiga zwa u vhala) • U ḓifhaṱela tshisiku tsha maipfi na bugu ya Ṱhalusamaipfi ya vhuṋe	
U LINGA **Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga hu si ya Fomaḽa:** **U ṅwala: (u ṅwala)** **Vhege 1-5** • U fhedzisa mafhungo mararu nga u ḓadza zwikhala zwi si na ho maipfi Vhege 6-10 • U ṅwala mafhungo nga u shumisa maipfi a re na mibvumo ya foniki na maipfi o ḓoweleaho nga tshivhumbeo o funzwaho • U shumisa zwiga zwa u vhala zwo no funzwaho kha Luambo lwa Hayani (maḽeḓeredanzi na zwiga zwa u vhala) **Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa ya 2** **U ṅwala: (u ṅwala)** • U ṅwala mafhungo nga u shumisa maipfi a re na mibvumo ya foniki na maipfi o ḓoweleaho nga tshivhumbeo o no funzwaho • U shumisa zwiga zwa u vhala zwo no funzwaho kha Luambo lwa Hayani (maḽeḓeredanzi na zwiga zwa u vhala)	

THEMO YA 3	
U THETSHELESA NA U AMBA (ORALA)	**TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA** Tshifhinga tsha fhasisa: Miniti ya 45 nga vhege Tshifhinga tsha nṱhesa: Awara nthihi nga vhege

MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI

Vhege 1-5

Vhagudisi vha nanga thero mbili dzine dza vha tendela u ḓivhadza na u vusuludza ḓivhaipfi, na u katela nyito dzi tevhelaho. Dzhielani nzhele uri mihumbulo mihulwane yo ṋekedzwaho/ṱhoho ndi tsivhudzo dzi sa konḓi. Vhagudisi vha tea u nanga thero dzavho dzo teaho dzo ḓisendekaho kha zwi re mafhungoni na zwishumiswa zwi re hone. Vha tea u ita uri vha vhe na Bugu Khulwane/phosiṱara, zwidade, nyimbo, mitambo na tshumiswa dzi fareaho kha thero dze dza nangiwa.

Vhagudisi vha tea u lingedza u khunyeledza nyito dzoṱhe, lune lwa fhira luthihi arali zwi tshi konadzea. Vha tea u linga vhagudi vha tshi shumisa Nyito dza u Linga dza Fomaḽa dza u thoma dzo dzudzanyelwaho Vhege 1-5.

Vhege 6-10

Vhagudisi vha nanga thero ntswa mbili dzine dza ḓo vha tendela u fhaṱa kha zwe vha ita kha vhege ṱhanu dza u thoma. Thero dzi tea u vha tendela u ḓivhadza ḓivhaipfi ntswa na u khwaṱhisedza yo no funzwaho. Thero dzi tea u tendela mugudisi u vusuludza nga misi zwivhumbeo zwa luambo zwa mutheo zwi sa konḓi musi hu tshi itwa nyambedzano na vhagudi nga Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma.

Vhagudisi vha tea u lingedza u khunyeledza nyito dzoṱhe, lune lwa fhira luthihi arali zwi tshi konadzea. Vha tea u linga vhagudi vha tshi shumisa Nyito dza u Linga dza Fomaḽa mbili mafheloni a themo.

Nyito dza ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe (Miniti ya 30 nga vhege)

Nyito dzi fhambana nga vhulapfu. Mugudisi a nga ita mushumo mulapfu muthihi na mipfufhi mivhili kana miraru.

- U isa phanḓa na u bveledzisa ḓivhaipfi ya orala (U thetshelesa na u amba) u tshi shumisa thero kana ṱhoho sa 'Mitambo'
- U tevhela thevhekano ṱhukhu ya ndaela, tsumbo, 'Dzhiani tshokho ni ṅwale dzina ḽanu kha ḓabaluvhondo. Zwino dzhiani dasiṱara ni phumule ḓabaluvhondo.'
- U ṋea ndaela dzi sa konḓi, tsumbo, 'Rahani bola..'
- U pfesesa na u fhindula mbudziso dzi sa konḓi sa tsumbo 'nnyi/ifhio …?' 'Nnyi …?' (nnyi/ifhio
- U ita khumbelo dzi sa konḓi na zwitatamennde, tsumbo, 'Ndi nga bvela nnḓa nda yo u tamba?'
- U ṱalusa zwithu u bva kha ṱhalutshedzo nga u tou amba nga nḓila i sa konḓiho, tsumbo, 'Mutukana u raha bola.' Vhagudi vha tea u kona u vhambedza zwithu/maipfi na zwifanyiso.)
- U amba nga ha zwithu kha tshifanyiso hu u fhindula ndaela dza mugudisi, tsumbo, 'Ni khou vhona mini kha tshifanyiso? Ambani zwine na khou vhona kha tshifanyiso.'
- U thetshelesa muvhigo u sa konḓiho, tsumbo, Mutambo wa bola
- Nga thuso ya mugudisi, a ṋee muvhigo u sa konḓi, tsumbo, Mutambo wa bola
- U rwela ngomani na u ita zwidade, nyimbo na zwirendo zwi sa konḓi: tsumbo, kha vha itise vhana zwidade, nyimbo na zwirendo zwo ḓoweleaho
- U tamba mitambo ya luambo nnḓa ha kiḽasi

Nyito dza u thetshelesa na u amba wo tou fombe (Tshifhinga tsha fhasisa miniti ya 15 x 1, Tshifhinga tsha nṱhesa miniti ya 15 x 2 nga vhege)

U thetshelesa zwiṱori zwo anetshelwaho na zwo vhaliwaho (U vhala na Vhagudi)

Luthihi kana luvhili nga vhege, zwi tshi bva kha tshifhinga tshine tsha vha hone, mugudisi u anetshela kana u vhala tshiṱori (kana u vhiga nga ha zwiwo). Zwiṱori zwine zwa anetshelwa zwi a tambea nga u shumisa ngafhadzo dza muvhili u itela u tikedza zwine zwa khou ambiwa. Zwiṱori zwine zwa vhaliwa zwi tea u bva kha Bugu Khulwane kana phosiṱara i re na zwifanyiso hune vhagudi vhoṱhe vha kona u vhona zwifanyiso.

U thetshelesa nganeapfufhi, nganetshelo kana maṅwalwa a si a fikishini o anetshelwaho kana u vhaliwa u bva kha Bugu Khulwane kana phosiṱara ya zwifanyiso (Tsumbo: Bola) nga u funa muḓifho dza shela mulenzhe kha u imba khorasi nga tshifhinga tsho teaho

- U pfesesa na u fhindula ndaela, tsumbo, 'Ntsumbedzeni kurahele Ntsumbedzeni tshikoro. Ntsumbedzeni mulindavhunwo. Vhalani vhatambi. Ndi vhangana?'
- U fhindula mbudziso zwadzo dzi sa konḓi nga maṅwalwa na phindulo pfufhi, tsumbo, 'Ndi nnyi o koraho?'
- U amba zwiṅwe zwa zwithu zwi no wanala kha tshifanyiso hu u fhindula mbudziso dzi bvaho kha mugudisi, tsumbo, 'Ndi mini izwi?' 'Tshikoro.'

- Arali tshi tshiṱori, u tshi tamba nga u shumisa zwipiḓa zwiṅwe zwa mufhindulano
- Nga thuso ya mugudisi, u dovha u anetshela lungano kana u amba manweledzo mapfufhi a mafhungo.

U bveledza khontseputi, ḓivhaipfi na zwivhumbeo zwa luambo

Nga u dzhenelela kha mishumo i re afho nṱha:

- u isa phanḓa na u fhaṱa ḓivhaipfi ya orala, u angaredza ḓivhaipfi ya khonseputi, tsumbo, masia - tshanḓa tshamonde/ tshanḓa tshauḽa
- u thoma u bveledza u pfesesa na u kona u shumisa zwivhumbeo zwa luambo zwi sa konḓi kha nyimele ya luambo lu pfadzaho.

U LINGA

Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:

U thetshelesa na u amba: (orala na/kana nḓowenḓowe)

Vhege 1-5

- U fhindula mbudziso zwadzo dzi sa konḓi nga ha tshiṱori
- U dovha u anetshela tshiṱori/u ita manweledzo a mafhungo (mafhungo mararu kana maṋa)

Vhege 6-10

- U fhindula dziṅwe dza mbudziso dzi sa konḓi, tsumbo, ‘Ni funesa mutambo ufhio?’
- U ṱalusa zwifanyiso zwiraru u bva kha ṱhalutshedzo i sa konḓiho nga u tou amba, tsumbo, Munna u khou tamba bola/ Munna u khou tamba thenisi/Munna u khou tamba khrikhethe

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa ya 3:

U thetshelesa na u amba (orala na/kana nḓowenḓowe)

- U thetshelesa muvhigo u sa konḓi na u fhindula mbudziso dzi sa konḓi ngawo, tsumbo, ‘ndi nnyi/ifhio thimu yo koraho u thoma? Ndi nnyi/ifhio thimu yo koraho tshikoro tsha vhuvhili? Ndi nnyi/ifhio thimu yo koraho tshikolo tsha vhuraru? Ndi nnyi/ifhio thimu yo fhenyaho?’
- U sumbedza u pfesesa dziṅwe ḓivhaipfi dza orala dza mutheo nga u sumba zwithu kiḽasini kana kha tshifanyiso kana nga u tou ita nyito hu u fhindula ndaela u bva kha mugudisi.

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa ya 4:

- U thetshelesa na u amba (orala na/kana nḓowenḓowe)
- U fha mivhigo i sa konḓi, tsumbo, muvhigo wa zwo bvelelaho mutamboni wa bola.
- U sumbedza u pfesesa dziṅwe ḓivhaipfi dza orala dza mutheo nga u sumba zwithu kiḽasini kana kha tshifanyiso kana nga u tou ita nyito hu u fhindula ndaela u bva kha mugudisi, tsumbo, ‘Ntsumbedzeni khephutheni wa thimu.’ ‘U sumba mulindavhunwo.’

THEMO YA 3	
U VHALA NA FONIKI	**TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA** Tshifhinga tsha fhasisa: Miniti ya 45 nga vhege Tshifhinga tsha nṱhesa: Awara nthihi na miniti ya 30 nga vhege

MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI

Nḓivho ya mibvumo na miungo (miniti ya 15 nga vhege)

Vhagudisi vha bvela phanḓa na u fhaṱa maipfi mapfufhi o ḓoweleaho. Vha funza mibvumo i re na madungo mavhili, mibvumo i gudiwe i mathomini a ipfi na musi i mafhedziseloni a ipfi. Vha tea u lingedza u shumisa maipfi ane vhagudi vha vho a ḓivha vha dovhe hafhu u shumisa maipfi kha mafhungo a sa konḓi. Mishumo iyi i tea u vha mipfufhi (miniti ya 5- 10) hafhu yo dzudzanywaho kha tshikhala tsha vhege. Hu nga kha ḓi ṱanganywa 'U thetshelesa na u amba', na nyito dza u vhala

dzh - **dzh**ulu

dzw - **dzw**atswatswa

*ndz - **ndz**umba

nyw - ṱanga**nyw**a

*pfh - **pfh**eṇe

*phr - **phr**ofesa

phw - ma**phw**anya

shw - mu**shw**ana

*thy - **thy**e**thy**enyea

*tzh - **tzh**ema

mmbw - **mmbwa**

*mphy - kho**mphy**utha

*ndzw - **ndzw**aṱimela

nndw - **nndw**a

nkhw - n**khw**e

nnzh - **nnzh**i

nnzw - **nnzw**a

ntsh - **ntsh**avheni

Themba dzi no swaiwa kha mibvumo ya maḽeḓere mavhili kana u fhira

ḓw - ha**ḓw**a, vha**ḓw**a

nḓ - **nḓ**ou

ṅw - **ṅw**ala

ṱh - **ṱh**avha (vhagudi vha gudiswa phambano ine ya ḓiswa nga tswayo - **th**avha na **ṱh**avha

nṱh - **nṱh**avha

ṱw - fha**ṱw**a

nṱhw - **nṱhw**a

Themba dza siḽabiki nasala

n - **nkun**ga, **nkh**elebeni

m - **mmb**udzeni, **mm**a

- U fhaṱa na u fhandekanya maipfi
- U ḓivha mitshila ya maipfi 'el' na 'ol
- themba dza madungo mavhili dzo ḓoweleaho (Tsumbo: sh, th) mathomoni na magumoni a mafhungo

U vhala na Vhagudi (tshifhinga tsho avhelwa fhasi ha 'U thetshelesa na u amba')

U vhala na Vhagudi ndi nyito ya u vhala na u thetshelesa; i dzhenisa u amba ngauri vhagudi vha amba nga ha mafhungo na mugudisi wavho. Kha Gireidi ya 2, U vhala na Vhagudi hu ḓo bvela phanḓa, fhedzi sa tshipiḓa tsha 'U thetshelesa na u amba'

U vhala ha u sumbiwa nḓila (Tshifhinga tsha fhasisa miniti ya 30 na Tshifhinga tsha nṱhesa: Awara nthihi na miniti ya 15 nga vhege).

Vhagudisi vha shumisa tshifhinga tsha nṱhesa kana Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma, vha khethekanya kiḽasi nga zwigwada zwa 5 zwi no fana - vha shuma na tshigwada tshithihi ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe lwa miniti ya 15. Musi mugudisi a tshi khou shuma na tshiṅwe tshigwada tshiṅwe tshigwada tshi ḓo vha tshi tshi khou vhala vha zwigwadani zwavho kana vha vhala nga vhavhili, u shumisa mafhungo o ḓoweleaho a sa konḓi na/kana u ita nyito dzi re na Lushaka na mafhungo ane a khou vhaliwa. Bugu dzi sa konḓi dzi na u dovhololа zwivhumbeo na ḓivhaipfi na zwifanyiso u itela tikedza mafhungo.

Vhagudisi vha shumisa tshifhinga tsha fhasisa kana Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma hune ha vha na miniti ya 30, vha tea u vhala sa kiḽasi yoṱhe, luvhili nga vhege

- U vhalela nṱha vha tshi khou shumisa bugu dza vhone vhaṋe ngeno tshiṅwe tshigwada tshi tshi khou vhala fhasi ha ndaulo ya mugudisi. Hezwi zwi amba uri tshigwada tshoṱhe tshi vhala tshiṱori tshithihi kana ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini na mugudisi
- U shumisa zwiṱirathendzhi zwa u vhala zwo funzwaho kha Luambo lwa Hayani u ita zwine vha khou vhala vha pfe zwi tshi amba (foniki, nyimele mafhungoni, tsenguluso ya tshivhumbeo, maipfi o ḓoweleaho nga zwivhumbeo)
- U vhala nga u elela vha tshi engedza luvhilo lwa u vhala na u sumbedza vhuḓipfi na vhuḓinyanyuli
- U sumbedza u pfesesa zwiga zwa u vhala musi a tshi khou vhalela
- U isa phanḓa u fhaṱa maipfi o ḓoweleaho kha tshivhumbeo u bva kha u sumbiwa nḓila na u vhala u woṱhe, U vhala na Vhagudi na u vhala a eṱhe

U vhala a eṱhe (nga tshifhinga tsha vhagudi tsha u awela tshikoloni na hayani)

Vhagudi vha tea u ṱuṱuwedzwa u vhala nga vhoṱhe Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma musi vhe na tshifhinga tshiṅwe tsha nnḓa tshi si ho kha tsho kovhelwaho (i.e. musi vho no fhedza nyito nga tshifhinga tshiṱuku) na hayani (Tsumbo: kana tshuṅwahaya. Ndi zwa ndeme uri tshifhinga tshinwe na tshiṅwe tshine tsha wanala kiḽasini, tshi shumisiwe u bveledza u vhala havho.

- U vhala mafhungo e vha ṅwala vhone vhaṋe kana o ṅwalwaho nga vhaṅwe.
- U vhala nga vhone vhaṋe bugu dze dza vhalwa nga tshifhinga tsha u vhala vha tshi khou thuswa nga mugudisi, khepusheni dzi sa konḓi na bugu dza zwiṱori na zwifanyiso kha Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma u bva kha khuḓa ya u vhala ya kiḽasini.
- U shumisa bugu ya Ṭhalusamaipfi ya vhana i re na zwifanyiso (luambo luthihi na nyambombili) u ṱoḓa ṭhalutshedzo dza maipfi ane vha si a ḓivhe.

U LINGA

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa ya 3:

Foniki: (orala na/kana nḓowenḓowe na/kana u ṅwala)

- U fhaṱa na u fhandekanya maipfi
- U vhea nga zwigwada maipfi o ḓoweleaho u ya nga miṱa yayo
- U vhona a ḓivha mitshila ya maipfi 'el' na 'ol'

U vhala (orala na/kana nḓowenḓowe)

- U vhalela nṱha vha tshi khou shumisa bugu dzavho kha tshigwada tshine tsha sumbiwa nḓila nga mugudisi. Tshigwada tshoṱhe tshi vhala tshiṱori tshithihi.
- U sumbedza u pfesesa tshiṱori tshipfufhi tsho ṅwalwaho, tsumbo, u tevhekanya zwifanyiso.

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa ya 4:

Foniki: (orala na/kana nḓowenḓowe na/kana u ṅwala)

- U vhona a ḓivha themba dza madungo mavhili dzo ḓoweleaho (Tsumbo: sh, th) mathomoni a mafhungo

U vhala (orala na/kana nḓowenḓowe)

- U vhala mafhungo mapfufhi na mugudisi na u fhindula nga u pfufhifhadza mbudziso dza orala nga ha tshiṱori

THEMO YA 3	
U ṅWALA	**TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA** Miniti ya 30 nga vhege
MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI **Nyito dza u ṅwala (2 kana 3 nga vhege)** Mugudisi a lingedze u katela vhunzhi ha nyito dzi tevhelaho arali tshifhinga tshi hone: • U shumisa zwikili zwa muṅwalo zwo funzwaho kha Luambo lwa Hayani • U ṅwala khephishni kana ḽebuḽu kha tshifanyiso • U fhedzisa mafhungo nga u ḓadzisa maipfi ho salaho zwikhala • U ṅwala mafhungo nga u shumisa maipfi a re na mibvumo ya foniki na maipfi o ḓoweleaho nga tshivhumbeo zwo no funzwaho • U ṅwala mafhungo a tshi shumisa fureme/muhanga, tsumbo, Ndi funa _____. A thi funi _____. • U ṅwala maipfi o ḓoweleaho na mafhungou bva kha dikithesheni • U ṅwala zwibveledzwa zwo no funzwaho kha Luambo lwa Hayani, tsumbo, mulaedza wa u tamela mashudu mulwadze uri a ṱavhanye u fhola • U shumisa maṅwe madzina na thangeladzina kha u ṅwala • U peleṱa maipfi nga ngona u bva muhumbuloni. • U shumisa bugu ya Ṱhalusamaipfi ya vhana ho teaho • U shumisa zwiga zwa u vhala zwo funzwaho kha Luambo lwa Hayani (maḽeḓeredanzi na zwiga zwa u vhala) • U ḓifhaṱela tshisiku tsha maipfi na bugu ya Ṱhalusamaipfi ya vhuṋe.	
U LINGA **Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa ya 3:** **U ṅwala: (u ṅwala)** • U ṅwala khephisheni ya tshifanyiso, tsumbo, kholomo i khou ḽa hatsi. • U ṅwala mafhungo a tshi shumisa muhangarambo, tsumbo, Ndi a funa_____. A thi funi _____. **Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa ya 4:** **U ṅwala: (u ṅwala)** • U ṅwala mafhungo u bva kha dikithesheni; mafhungo • U ṅwala na u ola garaṱa ya u tamela mulwadze u fhola	

THEMO YA 4	
U THETSHELESA NA U AMBA (orala)	**TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA** Tshifhinga tsha fhasisa: Miniti ya 45 nga vhege Tshifhinga tsha nṱhesa: Awara nthihi nga vhege

MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI

Vhege 1-5

Vhagudisi vha nanga thero mbili dzine dza ḓo vha tendela u ḓivhadza na u vusuludza ḓivhaipfi, na u katela nyito dzi tevhelaho. Dzhielani nzhele uri mihumbulo mihulwane yo ṋekedzwaho/ṱhoho ndi tsivhudzo dzi sa konḓi. Vhagudisi vha tea u nanga thero dzavho dzo teaho dzo ḓisendekaho kha zwi re mafhungoni na zwishumiswa zwi re hone. Vha tea u ita uri vha vhe na Bugu Khulwane/phosiṱara, zwidade, nyimbo, mitambo na tshumiswa dza vhukuma kha thero dze dza nangiwa. Vha tea u lingedza u fhedza mushumo woṱhe, lune lwa fhira luthihi arali zwi tshi konadzea.

Mugudisi u tea u linga vhagudi nga u shumisa Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa dzo dzudzanyelwaho Vhege 1-5.

Vhege 6-10

Vhagudisi vha nanga thero ntswa mbili dzine dza ḓo vha tendela u fhaṱa kha zwe vha ita kha vhege ṱhanu dza u thoma. Thero dzi tea u vha tendela u ḓivhadza ḓivhaipfi ntswa na u khwaṱhisedza yo no funzwaho. Thero dzi tea u tendela mugudisi u vusuludza nga misi zwivhumbeo zwa luambo zwa mutheo zwi sa konḓi musi hu tshi itwa nyambedzano na vhagudi nga Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma.

Vhagudisi vha tea u lingedza u khunyeledza nyito dzoṱhe lu fhiraho luthihi arali zwi tshi konadzea. Mugudisi u tea u linga vhagudi nga u shumisa Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa dzo dzudzanyelwaho Vhege 6-10. Vha tea u ita Nyito ya u linga ha Fomaḽa mafheloni a themo.

Nyito dza ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe (Miniti ya 30 nga vhege)

Nyito dzi fhambana nga vhulapfu. Mugudisi a nga ita mushumo mulapfu muthihi kana mivhili kana nyito ṱhukhu tharu.

- U isa phanḓa na u bveledzisa ḓivhaipfi ya orala (U thetshelesa na u amba) u tshi shumisa thero kana ṱhoho sa 'Khalaṅwaha'
- U tevhela thevhekano ṱhukhu ya ndaela, tsumbo, 'Iḓani ni dzule phanḓa kiḽasini'.
- U ṋea ndaela dzi sa konḓi, tsumbo, 'U vhanda zwanḓa.'
- U pfesesa na u fhindula mbudziso dzi sa konḓi sa 'nnyi/ifhio …?' 'Nnyi …?' (Ndi ifhio khalaṅwaha ine na i funesa? Tshilimo.)
- U ita khumbelo dzi sa konḓi na zwitatamennde, tsumbo, 'Ndi nga paka bugu dzanga?'
- U ṱalusa zwithu u bva kha ṱhalutshedzo nga u tou amba zwi sa konḓiho, tsumbo, 'Ndi tshilimo. Ḓuvha ḽi khou fhisa. Maluvha o ḓala. Vhana vho ambara shothi na sandala.' Vhagudi vha tea u kona u vhambedza zwithu/maipfi na zwifanyiso.
- U amba nga ha zwithu kha tshifanyiso hu u fhindula ndaela dza mugudisi (Ni khou vhona mini kha tshifanyiso? Ambani zwine na khou vhona kha tshifanyiso.)
- U thetshelesa muvhigo u sa konḓiho, tsumbo, mugudisi u amba nga lwendo lwawe lwa u renga
- Nga thuso ya mugudisi, u ṋea muvhigo u sa konḓi, tsumbo, vhagudi vha vhudza mugudisi nga zwe vha ita
- U rwela ngomani na u ita zwidade, nyimbo na zwirendo zwi sa konḓi, tsumbo, kha vha itise vhana zwidade, nyimbo na zwirendo zwo ḓoweleaho
- U tamba mitambo ya luambo.

Nyito dza u thetshelesa na u amba wo tou fombe (Tshifhinga tsha fhasisa miniti ya 15 x 1, Tshifhinga tsha nṱhesa miniti ya 15 x 2 nga vhege)

U thetshelesa zwiṱori zwo anetshelwaho na zwo vhaliwaho (U vhala na Vhagudi)

Luthihi kana luvhili nga vhege, zwi tshi bva kha tshifhinga tshine tsha vha hone, mugudisi u anetshela kana u vhala tshiṱori (kana u vhiga nga ha zwiwo). Zwiṱori zwine zwa anetshelwa zwi a tambea nga u shumisa ngafhadzo dza muvhili u itela u tikedza zwine zwa khou ambiwa. Zwiṱori zwine zwa vhaliwa zwi tea u bva kha Bugu Khulwane kana phosiṱara i re na zwifanyiso hune vhagudi vhoṱhe vha kona u vhona zwifanyiso.

U thetshelesa nganeapfufhi, nganetshelo kana maṅwalwa a si a fikishini o anetshelwaho kana u vhaliwa u bva kha Bugu Khulwane kana phosiṱara i re na zwifanyiso, tsumbo, vhuriha, nga u funa muḓifho ha shela mulenzhe kha u imba khorasi nga tshifhinga tsho teaho

- U pfesesa na u fhindula ndaela, tsumbo, 'Ntsumbedzeni miri. I na matari? Ndi tshifhinga tshifhio tsha ṅwaha?'
- U fhindula mbudziso zwadzo dzi sa konḓi nga ha maṅwalwa na phindulo pfufhi, tsumbo, 'Hu itea mini kha miri vhuria?'

- U amba zwiṅwe zwa zwithu zwo no wanala kha tshifanyiso hu u fhindula mbudziso dzi bvaho kha mugudisi, tsumbo, 'Ndi mini izwi?' 'Mahaḓa.'
- Arali tshi tshiṱori, u tshi tamba u tshi shumisa zwipiḓa zwiṅwe zwa mufhindulano
- Nga thuso ya mugudisi, u dovha u anetshela lungano kana u amba manweledzo mapfufhi a mafhungo.

U bveledza khontseputi, zwivhumbeo zwa luambo na ḓivhaipfi

Nga u dzhenelela kha mishumo i re afho nṱha:

- U isa phanḓa na u fhaṱa ḓivhaipfi ya orala, u angaredza ḓivhaipfi ya khontseputi, tsumbo, tshanduko - Khalaṅwaha
- U thoma u bveledza u pfesesa na u kona u shumisa zwivhumbeo zwa luambo zwi sa konḓi kha nyimele ya luambo i pfadzaho.

U LINGA

Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:

U thetshelesa na U amba: (orala na/kana nḓowenḓowe)

Vhege 1-5

- U fhindula mbudziso zwadzo dzi sa konḓi nga ha tshiṱori
- U dovha u anetshela tshiṱori/u ita manweledzo a mafhungo (mafhungo mararu kana maṋa)

Vhege 6-10

- U fhindula dziṅwe dza mbudziso dzi sa konḓi, tsumbo, 'Ni funa khalaṅwaha ifhio?'
- U ṱalusa zwifanyiso zwiraru u bva kha ṱhalutshedzo nga u tou amba zwi sa konḓiho, tsumbo, 'Ndi Tshilimo. Ḓuvha ḽi khou fhisa. Ndi Vhuriha. A hu na maṱari kha miri. Ndi Luṱavula. Tshiṋoni tshi khou ita tshiṱaha.'

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa 5:

U thetshelesa na u amba (orala na/kana nḓowenḓowe)

- U thetshelesa muvhigo u sa konḓiho, tsumbo Madalo a Khushumusi, na u fhindula mbudziso dzi sa konḓi ngawo sa, Hune nda ḓo ḽa hone Khirisimusi?
- U shumisa fureimi u ṋea muvhigo u sa konḓi nga mafhungo mararu kana maṋa
- U sumbedza u pfesesa dziṅwe ḓivhaipfi dza orala dza mutheo nga u sumba zwithu kiḽasirumuni kana kha tshifanyiso kana nga u tou ita nyito hu u fhindula ndaela u bva kha mugudisi.
- U pfesesa maipfi a no swika 500 nga tshifhinga tsha fhasisa kana Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma lu tshi shumiswa, a no swika 1,000 kha Tshifhinga tsha nṱhesa kana Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma lu tshi shumiswa

THEMO YA 4	
U VHALA NA FONIKI	**TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA** Tshifhinga tsha fhasisa: Miniti ya 45 nga vhege Tshifhinga tsha nṱhesa: Awara nthihi nga vhege

MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI

Nḓivho ya mibvumo na miungo (miniti ya 15 nga vhege)

Vhagudisi vha ḓivhadza dziṅwe thembamvanganyi na pfalanḓoṱhe dzi re na madungo mavhili, nga u shumisa maipfi ane vhagudi vha vho a ḓivha kana maipfi a no shumesesiwa. Musi hu tshi ḓivhadzwa ipfi ḽiswa vha tea u ita uri vhagudi vha pfesese ṱhalutshedzo na u kona u i shumisa kha mafhungo. Mishumo iyi i tea u vha mipfufhi (miniti ya 5- 10) na yo dzudzanywa kha tshikhala tsha vhege. I nga kha ḓi ṱanganywa u thetshelesa na U amba na nyito dza U vhala.

- U vhea nga zwigwada maipfi o ḓoweleaho u ya nga miṱa yayo .
- U fhaṱa na u khethekanya maipfi a sa konḓi ane a thoma nga thembamvanganyi dzo vanganyiwaho
- U ḓivha pfalandoṱhe ya madungo mavhili
- U kona u ṱalusa mibvumo yo pfiwaho

U vhala na Vhagudi (tshifhinga tsho avhelwa fhasi ha u thetshelesa na u amba)

U vhala na Vhagudi ndi nyito ya u vhala na u thetshelesa; i dzhenisa u amba ngauri vhagudi vha amba nga ha mafhungo na mugudisi wavho. Kha Gireidi ya 2, U vhala na Vhagudi hu ḓo bvela phanḓa, fhedzi sa tshipiḓa tsha u thetshelesa na u amba.

U vhala ha u sumbiwa nḓila (tshifhinga tsha fhasisa: miniti ya 30 na tshifhinga tsha nṱhesa: Awara nthihi na miniti ya 15 nga vhege)

Vhagudisi vha shumisa tshifhinga tsha nṱhesa kana Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma vha khethekanya kiḽasi nga zwigwada zwa 5 zwi no fana - u kona u shuma na tshigwada tshithihi ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe lwa miniti dza 15. Musi mugudisi a tshi khou shuma na tshiṅwe tshigwada tshiṅwe tshigwada tshi ḓo vha tshi tshi khou vhala sa zwigwadani zwavho kana vha vhala nga vhavhili u shumisa mafhungo o ḓoweleaho a sa konḓi kana u ita nyito dzi re na vhushaka na mafhungo ane a khou vhaliwa. Bugu dzi sa konḓi dzi na u dovholola zwivhumbeo na ḓivhaipfi na zwifanyiso u itela tikedza mafhungo.

Vhagudisi vha shumisa tshifhinga tsha fhasisa kana Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma hune ha vha na miniti ya 30, vha tea u vhala sa kiḽasi yoṱhe, luvhili nga vhege

- U vhalela nṱha vha tshi khou shumisa bugu dzavho kha tshigwada tshine tsha sumbwa nḓila nga mugudisi. Hezwi zwi amba uri tshigwada tshoṱhe tshi vhala tshiṱori tshithihi na ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini na mugudisi
- U shumisa zwiṱirathendzhi zwa u vhala zwo funzwaho kha Luambo lwa Hayani u ita zwi no amba musi vha tshi vhala (foniki, nyimele ya mafhungoni tsenguluso ya tshivhumbeo, maipfi o ḓoweleaho nga zwivhumbeo)
- U vhala vha tshi engedza luvhilo lwa u vhala na u sumbedza vhuḓipfi na vhuḓinyanyuli
- U sumbedza u pfesesa zwiga zwa u vhala musi a tshi khou vhala
- U isa phanḓa u fhaṱa maipfi o ḓoweleaho kha tshivhumbeo u bva kha u vha ha u sumbiwa nḓila na u vhala u woṱhe, U vhala na Vhagudi na u vhala a eṱhe

U vhala a eṱhe (nga tshifhinga tsha vhagudi tsha u awela tshikoloni na hayani)

Vhagudi vha tea u ṱuṱuwedzwa u vhala nga vhoṱhe Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma musi vhe na tshifhinga tshiṅwe tsha nnḓa tshi si ho kha tsho kovhelwaho, tsumbo, musi vho no fhedza nyito nga tshifhinga tshiṱuku na hayani kana tshuṅwahaya. Ndi zwa ndeme uri tshifhinga tshiṅwe na tshiṅwe tshine tsha wanala kiḽasini, tshi shumisiwe u bveledza u vhala havho.

- U vhala mafhungo e vha ṅwala vhone vhaṉe kana o ṅwalwaho nga vhaṅwe
- U vhala nga vhone vhaṉe bugu dze dza vhalwa hu na u sumbiwa nḓila nga mugudisi na bugu dza khepusheni dzi sa konḓi na bugu dza zwiṱori na zwifanyiso kha Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma u bva kha kha khuḓa ya bugu
- U shumisa bugu ya Ṱhalusamaipfi ya vhana i re na zwifanyiso (luambo luthihi na nyambombili) u ṱoḓisisa ṱhalutshedzo ya ipfi ḽine vha si ḽi ḓivhe.

U LINGA

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa:

Foniki: (orala na/kana nḓowenḓowe na/kana u ṅwala)

- U vhea nga zwigwada maipfi o ḓoweleaho u ya nga miṱa yayo
- U fhaṱa na u fhandekany maipfi na thembamvanganyi
- U ḓivha pfalandoṯhe ya madungo mavhili

Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:

U vhala: (orala na/kana nḓowenḓowe)

- U dovha u anetshela tshiṱori vha tshi tou thusiwa nga mugudisi (2-mafhungo 3)

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa 5:

U vhala (orala na/kana nḓowenḓowe)

- U ita tshiṱori tshipfufhi tsho ṅwalwaho na zwifanyiso, tsumbo, nga u tevhekanya zwifanyiso kana u vhambedza khephusheni/mafhungo kha tshifanyiso
- U vhala mafhungo mapfufhi (Bugu Khulwane kana maṅwalwa o hudzwaho) na mugudisi, vha shumisa ṯhoho u bvumba na u fhindula mbudziso pfufhi dza orala nga ha tshiṱori
- U vhalela nṯha vha tshi khou shumisa bugu dzavho kha tshigwada tshine tsha sumbwa nḓila nga mugudisi. Tshigwada tshoṯhe tsha vhala tshiṱori tshithihi

THEMO YA 4	
U ṄWALA	**TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA** Miniti ya 30 nga vhege

MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI

Nyito dza u ṅwala (2 kana 3 nga vhege)

Mugudisi a lingedze u katela vhunzhi ha nyito dzi tevhelaho arali tshifhinga tshi hone:

- U shumisa zwikili zwa muṅwalo zwo funzwaho kha Luambo lwa Hayani
- U ṅwala mafhungo nga u shumisa maipfi a re na mibvumo ya foniki na maipfi o ḓoweleaho nga tshivhumbeo tsho funzwaho kha u ṅwala maipfi o ḓoweleaho na mafhungo u bva kha dikithesheni
- U dzudzanya mafhungo o vilinganaho nga nḓila yone na u a kopa
- U ṅwala phara ya mafhungo mararu nga ṯhoho i no ḓivhea
- U shumisa zwikili zwo funzwaho kha Luambo lwa Hayani, U dzudzanya mafhungo nga nzudzanyo ya kuṅwalele kwone
- U shumisa maṅwe madzina na thangeladzina
- U shumisa zwifhinga musi u tshi ṅwala
- U shumisa vhunzhi ha maṅwe maipfi o ḓoweleaho musi u tshi ṅwala
- U peleṱa maipfi nga ngona u bva muhumbuloni.
- U shumisa bugu ya Ṯhalusamaipfi ya vhana he zwa tea
- U shumisa zwiga zwa u vhala zwo funzwaho kha Luambo lwa Hayani (maḽeḓeredanzi na zwiga zwa u vhala)
- U ḓifhaṱela tshisiku tsha maipfi na bugu ya Ṯhalusamaipfi ya vhuṋe

U LINGA

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga i si ya Fomaḽa:

U ṅwala: (u ṅwala)

- U ṅwala mafhungo maṱanu u bva kha dikithesheni na u longa zwiga fhethu ho teaho
- U vhekanya mafhungo o vilinganywaho nga nḓila kwayo vha ita phara vha fhedza vha i ṅwalulula.

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa 5:

U ṅwala: (u ṅwala)

- U ṅwala phara ya mafhungo mararu nga ha ṯhoho ya mafhungo o ḓoweleaho
- U dzudzanya mafhungo nga nḓila ya girafiki, tsumbo, tshati kana mutaladzi wa tshifhinga

ZWISHUMISWA / ZWIBVELEDZWA ZWO THEMEMDELWAHO ZWA ṄWAHA

U THETSHELESA NA U AMBA
• Zwifanyiso na phosiṱara
• Tshumiswa dza vhukuma dzi elanaho na thero na ṱhoho yo ṉewaho, phaphethe na mimasiki na zwiṅwe.
• Zwifanyiso zwa u ita mutevhe
• Madzadza a u ita ngao matambwa na u ita dziṅwe nyito dza orala
• CD kana theiphi dzi re na Zwiṱori (zwo no vhalwaho kana zwo ambiwaho), zwirendo, raimi, na nyimbo, tsha u tamba dzi-CD kana theiphi rekhoda, T.V na video theiphi/DVD
• Bugu dza Zwiṱori na ngano
• Nyimbo, zwidade na zwirendo
• Mitambo ya luambo (orala)
U VHALA NA FONIKI
• Zwifanyiso na phosiṱara
• Bugu Khulwane - ya fikishini na i si ya fikishini
• Tshikimi tsha u vhala ho themendelwaho (Zwiṱori zwa 7 - 10)
• Maṅwe maṅwalwa o hudzwaho (nyimbo, zwidade na zwirendo n.z)
• Bugu ya zwifanyiso zwi re na dzikhepusheni
• Bugu dza u takadza dzi re na mafhungo a 1 - 2 kha khuḓa ya dzibugu.
• Hu itwa ḽebulu dza garaṱatai dza zwithu zwa kiḽasini, u itela u ṱana maipfi o ḓoweleaho nga zwivhumbeo.
• Tshathi ya aḽifabethe
• Thanda ine ya shumiswa u sumba musi vha tshi vhala maṅwalwa o hudzwaho, zwiṱori zwo nambatedzwaho kha luvhondo na zwo ṱaniwaho.
• Bugu ya ṱhalusamaipfi ya vhana i re na zwifanyiso (luambo luthihi na nyambombili)
U ṄWALA NA MUṄWALO
• Tshumiswa dza u ṅwala (sa, penisela, khirayoni dza penisela, khirayoni dza mapfura, mabambiri a sa lingani a (A3, A4, A5), rula, raba, zwibugwana zwa mitalo ya 8.5mm na bugu dza u ṅwalela
• Fiḽipitshati na kokipheni ndenya

GIREIDI YA 3: TSHIVENḒA LUAMBO LWA NYENGEDZEDZO LWA U THOMA ṰHOḒEA DZA THEMO IṄWE NA IṄWE	
THEMO YA 1	
U THETSHELESA NA U AMBA (ORALA)	**TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA** Awara nthihi nga vhege

MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI

Vhege 1-5

Vhagudisi vha nanga thero mbili dzine dza ḓo vha tendela u ḓivhadza na u vusuludza ḓivhaipfi, na u katela nyito dzi tevhelaho. Dzhielani nzhele uri mihumbulo mihulwane yo ṋekedzwaho/ṱhoho ndi tsivhudzo dzi sa konḓi. Vhagudisi vha tea u nanga thero dzavho dzo teaho dzo ḓisendekaho kha zwi re mafhungoni na zwishumiswa zwi re hone. Vha tea u ita uri vha vhe na Bugu Khulwane/phosiṱara, zwidade, nyimbo, mitambo na tshumiswa dza vhukuma kha thero dze dza nangiwa. Vha lingedze u katela vhunzhi ha nyito hune zwa konadzea kha tshifhinga tshi re hone.

Mugudisi u tea u linga vhagudi nga u shumisa Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa dzo dzudzanyelwaho Vhege 1-5.

Vhege 6-10

Vhagudisi vha nanga thero ntswa mbili dzine dza ḓo vha tendela u fhaṱa kha zwe vha ita kha vhege ṱhanu dza u thoma. Thero dzi tea u tendela mugudisi u shandukisa zwivhumbeo zwa luambo zwa mutheo zwi sa konḓi na musi hu tshi itwa nyambedzano na vhagudi nga Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma.

Vhagudisi vha tea u ita uri dzi angaredze mishumo yoṱhe, lune lwa fhira luthihi arali zwi tshi konadzea. Vha tea u linga vhagudi vha tshi shumisa Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa dzo dzudzanyelwaho Vhege 6-10. Mugudisi u tea u ita mushumo wa u linga wa fomaḽa mafheloni a themo.

Nyito dza ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe (Miniti ya 30 nga vhege)

Nyito dzi fhambana nga vhulapfu. Mugudisi a nga ita mushumo mulapfu muthihi kana mivhili kana miraru mipfufhi nga vhege.

- U isa phanḓa na u bveledzisa ḓivhaipfi ya orala (U thetshelesa na u amba) u tshi shumisa thero kana ṱhoho sa 'Phukha dza Ḓaka'
- U tevhela ndaela, tsumbo, 'Bvisani bugu dza u ṅwalela na penisela. Ṅwalani datumu na ṱhoho ya mafhungo kha khuḓa ya tshauḽa.'
- U ṋea ndaela dzi sa konḓi, tsumbo, 'Farani luvhondo.'
- U pfesesa na u fhindula mbudziso dzi sa konḓi sa 'ngani …?' 'lini …?' 'mini'....? 'ngafhi …?' 'nnnyi …?' 'hani …?' (No vhona ngafhi ndau? No i vhona lini? Ndo i vhona ḓakani. Maholḽa.
- U vhudzisa u itela u bviselwa khagala, tsumbo, 'A thi khou pfesesa. Ndi khou humbela uri vha dovholole u ṱalutshedza.'
- U fhindula na u ita khumbelo, tsumbo, 'Ndi khou humbela u shumisa bugu ya Ṱhalusamaipfi?'
- U shela mulenzhe kha u haseledza hu pfufhi kha ṱhoho i no ḓivhea, tsumbo, mutsho, muṱa wa hashu.
- U ṱalusa zwithu u bva kha ṱhalutshedzo nga u tou amba zwi sa konḓiho, tsumbo, 'Ndi phukha khulwane nga maanḓa. Ndi na muvhala wa girei. Lukanda lwanga lwo ita gwati. Ndi na maṋanga a no fhira na musingo. Ndi nṋe nnyi?'
- U amba nga ha zwithu kha tshifanyiso kana tshinepe hu u fhindula ndaela dza mugudisi, tsumbo, 'Ndi mini zwine na khou vhona kha tshinepe? Mmbudzeni zwine na khou vhona zwone kha tshinepe.'
- U thetshelesa muvhigo u sa konḓiho, tsumbo, mugudisi u vha anetshela nga ha lwendo lwe a vhuya a lwu fara.
- Nga thuso ya mugudisi, vhagudi vha ṋea muvhigo u sa konḓi, tsumbo, vhagudisi vha amba nga ha lwendo lwe vha vhuya vha lwu fara.
- U pfesesa na u shumisa zwivhumbeo zwa luambo kha kushumisele, tsumbo, tshifhinga tsho fhelaho 'Ndo vhona ṱhuḓwa.'
- U rwela ngomani na u ita zwidade, nyimbo na zwirendo zwi sa konḓi, tsumbo, kha vha itise vhana zwidade, nyimbo na zwirendo zwo ḓoweleaho.
- U tamba mitambo ya luambo, tsumbo, Bvumbani uri ndi nṋe nnyi …...

Nyito dza u thetshelesa na u amba wo tou fombe (Miniti ya 30 nga vhege)

U thetshelesa zwiṱori zwo anetshelwaho na zwo vhaliwaho (U vhala na Vhagudi)

Luvhili nga vhege, mugudisi u anetshela kana u vhala tshiṱori (kana u vhiga nga ha zwiwo). Zwiṱori zwine zwa anetshelwa zwi a tambea nga u shumisa ngafhadzo dza muvhili u itela u tikedza zwine zwa khou ambiwa. Zwiṱori zwine zwa vhaliwa zwi tea u bva kha Bugu Khulwane kana phosiṱara i re na zwifanyiso hune vhagudi vhoṱhe vha kona u vhona zwifanyiso.

U thetshelesa nganeapfufhi, nganetshelo ya tshenzhemo ya iwe muṋe kana maṅwalwa a si a fikishini (tsumbo, nganetshelo ya mafhungo a vhukumakuma/ngoho, ndaela, muvhigo wa zwine zwa khou ambiwa) o anetshelwaho kana u vhaliwa u bva kha Bugu Khulwane na phosiṱara i re na zwifanyiso u itela u ḓiphina.

- U thetshelesa zwiṱori, tsumbo Nḓila ye nngwe ya wana ngayo mavhala, na nganetshelo ya tshenzhemo ya iwe muṋe na u fhindula mbudziso dza kupfesesele, sa 'Nḓila ye nngwe ya wana ngayo mavhala?'
- U bvumba zwine zwa ḓo bvelela tshiṱorini na tshenzhemo ya iwe muṋe (Ni vhona u nga hu ḓo bvelela mini kha nngwe?)
- U amba vhuḓipfi nga ha tshiṱori (No anetshela tshiṱori? Ndi nga mini/Ndi nga mini ni songo anetshela?)
- U dovha u anetshela tshiṱori
- U thetshelesa ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini sa nganetshelo ya ndeme kana muvhigo wa zwine zwa khou ambiwa nga ha nḓou na u fhindula mbudziso dza tholokanyonḓivho, tsumbo, Nngwe i ḽa mini? Maṋala ayo i a shumisa u ita mini?
- Nga thuso ya mugudisi, vhagudi vha ṋee manweledzo a sa konḓi nga ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini

U bveledza khontseputi, zwivhumbeo zwa luambo na ḓivhaipfi

Nga u dzhenelelakha mishumo i re afho nṱha:

- U isa phanḓa na u fhaṱa ḓivhaipfi ya orala, u angaredza ḓivhaipfi ya khontseputi, tsumbo, zwipuka - mbonalo, na mikhwa ya kutshilele, hune dza dzula hone, n.z
- U thoma u bveledza u pfesesa na u kona u shumisa zwivhumbeo zwa luambo zwi sa konḓi kha nyimele ya luambo lu pfadzaho, tsumbo, madzina sa 'ṋdou'/'maḓi'; fhungo ḽi kha tshifhinga tsha zwino 'Lukanda lwanga ndi gwati; tshifhinga tsho fhelaho "Ndo vhona ṱhuḓwa'.)

U LINGA

Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:

U thetshelesa na u amba: (orala na/kana nḓowenḓowe)

Vhege 1-5

- U pfesesa na u fhindula mbudziso dzi sa konḓi sa 'Lini ….?' 'Ndi ngani ….?
- U ṱalusa zwithu u bva kha ṱhalutshedzo nga u tou amba zwi sa konḓiho, tsumbo, 'Ndi phukha khulu nga maanḓa. Ndi na mukulo mulapfu. Ndi kona u ḽa maṱari a re nṱhanṱha ha muri. Ndi nṋe nnyi?'

Vhege 6-10

- U dovha u hanelela tshiṱori
- U shela mulenzhe kha u haseledza nga ṱhoho i no ḓivhea.

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa ya 1:

U thetshelesa na u amba (orala na/kana nḓowenḓowe)

- U thetshelesa ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini sa nganetshelo ya ndeme kana muvhigo wa zwine zwa khou ambiwa na u fhindula mbudziso dza kupfesesele nga u tou amba
- U ṋea manweledzo a orala a sa konḓiho a mitaladzi ya 3 kana 4 a bvaho kha ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini
- U sumbedza u pfesesa ḓivhaipfi ya orala nga u sumba zwithu kiḽasirumuni kana kha tshifanyiso hu u fhindula mbudziso/ ndaela u bva kha mugudisi, tsumbo, 'Izwi ndi mini?' 'Sumbani musingo'.

THEMO YA 1	
U VHALA NA FONIKI	**TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA** Tshifhinga tsha fhasisa: Awara nthihi Tshifhinga tsha nṱhesa: Awara nthihi na miniti ya 30 nga vhege

MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI

Foniki (Miniti ya 15 nga vhege)

Mugudisi u sedzulusa themba dza ḽeḓere ḽithihi na dziṅwe dzo ḓoweleaho, nga u shumisa maipfi ane vhagudi vha vho a ḓivha kana maipfi a no shumiseswa. Musi hu tshi ḓivhadzwa ipfi ḽiswa, hu itwe uri vhagudi vha pfesese zwine zwa khou ambiwa na u zwi shumisa kha mafhungo. U ṉekedza nyito dza u thetshelesa dzine dza ṱoḓa uri mugudi a ṱaluse mibvumo ya maipfi ane vha a ḓivha a Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma. Mishumo iyi i tea u vha mipfufhi (miniti ya 5- 10) na yo dzudzanywa kha tshikhala tsha vhege. I nga kha ḓi ṱanganywa na mishumo ya 'U thetshelesa na u amba', na nyito dza u vhala.

Ndovhololo ya mibvumo

Mibvumo yoṱhe ya Tshivenḓa (ḽeḓere ḽithihi, maḽeḓere mavhili, maḽeḓere mararu, maḽeḓere maṋa, na maḽeḓere maṱanu - u bvela phanḓa na u lavhelesa mibvumo yo itwaho kha Gireidi ya 1 na 2)

Vhege 1 - 5

- U ṱalusa vhushaka ha maḽeḓere na mibvumo kha maipfi oṱhe a maḽeḓere mathihi, hu tshi dzhielwa nṱha phambano kha kuambele kwa mibvumo vhukati ha Luambo lwa Hayani na Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma.
- Themba dza madungo mavhili ('sh', 'kh', 'th', 'vh') kha ipfi (Tsumbo: shaka, khuhu, thambo, vhona)
- Hu dzhielwe nzhele uri nga Tshivenḓa, mibvumo ya pfalandoṱheṱhe i bulwa u fana kha nyimele iṅwe na iṅwe. A zwi fani na kha Luisimane, hune ha vha na mubulo wo fhambanaho, tsumbo, 'u' kha 'put, bus, spur'. Kha Tshivenda mubvumo 'u' u dzulela u bulwa sa 'u' - muthu, bugu.
- U fhaṱa na u ṉea mibvumo maipfi mapfufhi (maipfi a maḽeḓere a 3 na 4) nga u shumisa mibvumo yo gudwaho.

Vhege 6 - 10

- Themba dza madungo mavhili ('ng', 'th') (Tsumbo: re-ng-a, ri-th-a)
- U ḓivha pfalandoṱheṱhe ya maḽeḓere mavhili ane a fana (Tsumbo: 'aa' sa kha Ndaa, 'uu' sa kha duu
- U ḓivha pfalandoṱheṱhe ya maḽedere mavhili a sa fani (Tsumbo: 'ai' sa kha aini, 'ea' sa kha tshea
- U fhaṱa na u ṉea mibvumo ya maipfi mapfufhi (maipfi a maḽeḓere a 3 na 4) nga u shumisa mibvumo yo gudwaho

U vhala na Vhagudi (tshifhinga tsho avhelwa fhasi ha 'U thetshelesa na u amba')

U vhala na Vhagudi ndi nyito ya u vhala na u thetshelesa; i dzhenisa u amba ngauri vhagudi vha mba nga ha mafhungo na mugudisi wavho. Kha Gireidi ya 3, u Vhala na Vhagudi hu ḓo bvela phanḓa, fhedzi sa tshipiḓa tsha u Thetshelesa na u amba

- U vhala mafhungo mapfufhi (Bugu Khulwane kana maṅwala o hudzwaho) na mugudisi, vha shumisa ṱhoho u bvumba kana u humbulela zwine zwa ḓo itea
- U fhindula mbudziso zwadzo nga ha tshiṱori, tsumbo, (kha hu vhudziswe mbudziso dzo teaho u bva kha tshiṱori).
- U amba nga vhuḓipfi hawe nga ha tshiṱori. Hafha hu nga ṱanganyiswa nyambo arali zwo tea

U vhala ha u sumbiwa nḓila (Tshifhinga tsha fhasisa miniti ya 45, Tshifhinga tsha nṱhesa: Awara nthihi na miniti ya 15 nga vhege)

Hune vhagudisi vha shumisa tshifhinga tsha nṱhesa kha Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma, vha khethekanya kiḽasi nga zwigwada zwa 5 zwi no fana-u kona u vhala nga zwigwada. Vha tea u shumisa zwikimu zwa u vhala zwa gireidi yeneyo na u vhona uri tshigwada tshiṅwe na tshiṅwe tshi khou shuma na maṅwalwa kha maimo a u funza vhana (U kona u humbula maipfi kha vhukoni ha 90%-95%). Mugudisi u tea u shuma na tshigwada tshithihi ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe lwa miniti ya 15. Musi a tshi khou shuma na tshiṅwe tshigwada, vhaṅwe vhagudi vha vhala nga vhavhili kana vha vhala nga vhoṱhe kana nyito dzi re na vhushaka na maṅwalwa a u vhala.

Hune vhagudisi vha shumisa tshifhinga tsha fhasisa kha Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma, vha tea u vhala sa kiḽasi hu na u sumbiwa nḓila nga mugudisi luraru nga vhege.

- U vhalela nṱha vha tshi khou shumisa bugu dzavho kha tshigwada tshine tsha sumbiwa nḓila nga mugudisi. Hezwi zwi amba uri tshigwada tshoṱhe tshi vhala tshiṱori tshithihi kana ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini na mugudisi
- U shumisa zwiṱirathendzhi zwa u vhala zwo funzwaho kha Luambo lwa Hayani u ita zwi no amba musi vha tshi vhala (foniki, nyimele ya mafhungoni tsenguluso ya tshivhumbeo, maipfi o ḓoweleaho nga zwivhumbeo)

- U vhala vha tshi engedza luvhilo lwa u vhala na sumbedza vhuḓipfi na vhuḓinyanyuli
- U sumbedza u pfesesa zwiga zwa u vhala musi a tshi khou vhala
- U isa phanḓa u fhaṱa maipfi o ḓoweleaho kha tshivhumbeo u bva kha u sumbiwa nḓila na u vhala u woṱhe, u vhala na vhagudi na u vhala a eṱhe

U vhala a eṱhe (nga tshifhinga tsha vhagudi tsha u awela tshikoloni na hayani)

Vhagudi vha tea u ṱuṱuwedzwa u vhala nga vhoṱhe Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma musi vhe na tshifhinga tshiṅwe tsha nnḓa tshi si ho kha tsho kovhelwaho, tsumbo, arali mugudisi a tshi khou shuma na tshigwada tshine tsha khou sumbedzwa ndila kha U vhala nga tshigwada, kana musi vho ṱavhanya u fhedza mushumo we vha vha vha tshi khou ita. Ndi zwa ndeme uri tshifhinga tshiṅwe na tshiṅwe tshine tsha wanala kiḽasini, tshi shumisiwe u bveledza u vhala havho. Vhagudi vha ṱuṱuwedzwe u vhala na u fhiwa tshuṅwahaya ya u vhala musi vhe mahayani avho

- U vhala mafhungo e vha ṅwala vhone vhaṋe kana o ṅwalwaho nga vhaṅwe
- U vhala nga vhone vhaṋe bugu dze dza vhalwa hu na u rangiwa phanḓa nga mugudisi na bugu dza khepusheni dzi sa konḓi na bugu dza zwiṱori na zwifanyiso kha Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma u bva kha kha khuḓa ya bugu
- U vhala zwirendo zwi no ḓivhea na zwidade na zwirendo
- U shumisa bugu ya Ṯhalusamaipfi ya vhana i re na zwifanyiso (luambo luthihi na nyambombili) u ṱoḓisisa ṱhalutshedzo ya ipfi ḽine vha si ḽi ḓivhe.

U LINGA

Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:

Foniki: (orala na/kana nḓowenḓowe na/kana u ṅwala)

- U fhaṱa na u ṋea mibvumo maipfi mapfufhi (maipfi a maḽeḓere a 3 na 4) nga u shumisa mibvumo yo gudwaho.

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa ya 1:

Foniki: (orala na/kana nḓowenḓowe na/kana u ṅwala)

- U ṱalusa vhushaka ha maḽeḓere na mibvumo kha maipfi oṱhe a maḽeḓere mavhili, hu tshi dzhielwa nṱha phambano kha kuambele kwa mibvumo vhukati ha Luambo lwa Hayani na Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma
- U vhona a ḓivha themba dza madungo mavhili (‘sh’, ‘th’, ‘vh’) mathomoni a maipfi (Tsumbo: sh-ango, th-anda, vh-ana

Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:

U vhala: (orala na/kana nḓowenḓowe)

U vhala na Vhagudi

- U vhala nganeapfufhi (Bugu Khulwane kana maṅwala o hudzwaho) na mugudisi, vha shumisa ṱhoho ya u bvumba
- U fhindula mbudziso zwadzo nga ha tshiṱori.

U vhala ha u sumbiwa nḓila

- U sumbedza u pfesesa na u elela musi vha tshi vhala kha vhuimo havho ha u vhala na mugudisi

U vhala nga Eṱhe

- U sumbedza u pfesesa na u elela musi vha tshi vhala

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa ya 1:

U vhala (orala na/kana nḓowenḓowe)

U vhala na Vhagudi

- U dovha u vhala tshiṱori kana u ita manweledzo a ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini

U vhala ha u sumbiwa nḓila

- U vhala nga vhone vhaṋe zwiṱori kha tshigwada tshi no khou sumbedziwa nḓila nga mugudisi kha vhuimo havho ha u vhala na mugudisi. Zwigwada zwoṱhe zwi vhala tshiṱori tshithihi
- U shumisa maipfi o ḓoweleaho nga zwivhumbeo, foniki na zwikili zwa u pfesesa u itela u pfesesa

THEMO YA 1	
U ṄWALA **U SHUMISA LUAMBO**	**TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA** **U ṅwala:** Tshifhinga tsha fhasisa: Miniti ya 30 nga vhege Tshifhinga tsha nṱhesa: Awara nthihi nga vhege **Kushumisele kwa luambo**: Miniti ya 30 nga vhege
MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI **Nyito dza u ṅwala (tshifhinga tsha fhasisa: miniti ya 30, Tshifhinga tsha nṱhesa: Awara nthihi nga vhege)** ***Makha nthihi kana mbili dza u ṅwala nyito hune Tshifhinga tsha nṱhesa tsha shumiswa na nyito nthihi hune tshifhinga tsha fhasisa tsha shumiswa*** • U shumisa zwikili zwa muṅwalo zwo funzwaho kha Luambo lwa Hayani • U ṅwala mutevhetserekano u re na ṱhoho, tsumbo, Phukha dza ḓaka: nḓou, ṱhuḓwa, ndau, mbiḓi • U ṅwala mafhungo a sa konḓi, tsumbo, garaṱa ya mabebo • Hu na thuso, u ṅwala ndaela dzi sa konḓi, tsumbo, risipi • U ṅwala pharagirafu dza mafhungo a 4-6 nga ṱhoho i no ḓivhea • U shumisa maitele a u ṅwala (u vetaveta, u ṅwala, u dzudzanya na u ganḓisa) • U shumisa zwiga zwa u vhala zwo no funzwaho kha Luambo lwa Hayani (tshitoma, khoma, tshivhudzisi, tshigarukela, zwiḓevhe na khoma) • U peleṱa maipfi o ḓoweleaho nga ngona na u lingedza maipfi a so ngo ḓoweleaho u shumisa nḓivho ya foniki • U ḓifhaṱela tshisiku tsha maipfi na bugu ya Ṱhalusamaipfi ya vhuṋe • U shumisa ṱhalusamaipfi ya vhana (luambo luthihi na nyambombili) ***Nyito ya U shumisa Luambo (Miniti ya 30 nga vhege)*** ***Kha idzi nyito vhagudi vha ḓo tou fombe kha girama ine ya khou shumiswa. Girama i tea u funzwa kha nyimele i no pfala.*** • U pfesesa na u shumisa ḽikhathi ḽa ndi • U pfesesa na u shumisa masumbavhuṋe, tsumbo, gwati ḽa bugu. • U dovhololа iṅwe ya girama yo itwaho kha Gireidi Ṱ/R - 2	
U LINGA **Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:** **U ṅwala: (u ṅwala)** • Hu na thuso, vha ṅwale ndaela dzi sa konḓi **Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa ya 1** **U ṅwala: (u ṅwala)** • U ṅwala pharagirafu dza mafhungo a 4-6 nga ṱhoho i no ḓivhea **Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:** **U shumisa luambo: (u ṅwala)** • U ṅwala mafhungo a no amba vha shumisa masumbavhuṋe nga ngona **Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa ya 1** **U ṅwala: (u ṅwala)** • U ṅwala mafhungo a kha tshifhinga tsha zwino nga nḓila yavhuḓi	

THEMO YA 2	
U THETSHELESA NA U AMBA (ORALA)	**TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA** Awara nthihi nga vhege

MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI

Vhege 1-5

Vhagudisi vha nanga thero mbili dzine dza vha tendela u ḓivhadza na u vusuludza ḓivhaipfi, na u katela nyito dzi tevhelaho. Dzhielani nzhele uri mihumbulo mihulwane yo ṋekedzwaho/ṯhoho ndi tsivhudzo dzi sa konḓi. Vhagudisi vha tea u nanga thero dzavho dzo teaho dzo ḓisendekaho kha zwi re mafhungoni na zwishumiswa zwi re hone. Vha tea u ita uri vha vhe na Bugu Khulwane/phosiṱara, zwidade, nyimbo, mitambo na tshumiswa dza vhukuma kha thero dze dza nangiwa.

Vhagudisi vha lingedze u katela vhunzhi ha nyito hune zwa konadzea kha tshifhinga tshi re hone. Vha tea u linga vhagudi vha tshi shumisa Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa dzo dzudzanyelwaho Vhege 1-5.

Vhege 6-10

Vhagudisi vha nanga thero ntswa mbili dzine dza ḓo vha tendela u fhaṱa kha zwe vha ita kha vhege ṱhanu dza u thoma. Thero dzi tea u vha tendela u ḓivhadza ḓivhaipfi ntswa na u khwaṱhisedza yo no funzwaho. Thero dzi tea u tendela mugudisi u vusuludza nga misi zwivhumbeo zwa luambo zwa mutheo zwi sa konḓi musi hu tshi itwa nyambedzano na vhagudi nga Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma.

Vhagudisi vha lingedze u katela vhunzhi ha nyito hune zwa konadzea kha tshifhinga tshi re hone. Vha tea u linga vhagudi vha tshi shumisa Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa dzo dzudzanyelwaho Vhege 6-10. Vha tea u ita Nyito dza U linga dza Fomaḽa.

Nyito dza ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe (Miniti ya 30 nga vhege)

Nyito dzi fhambana nga vhulapfu. Mugudisi a nga ita mushumo mulapfu muthihi kana mivhili kana miraru mipfufhi nga vhege.

- U isa phanḓa na u bveledzisa ḓivhaipfi ya orala (U thetshelesa na u amba) u tshi shumisa thero kana ṯhoho sa ‘U ṯavha zwithu’
- U tevhela ndaela, tsumbo, ‘U ḓadza bodo nga mavu. U gobela mbeu. U fukedza mbeu nga mavu. U sheledza mbeu.’
- U ṋea ndaela dzi sa konḓi, tsumbo, ‘U sheledza mbeu.’
- U pfesesa na u fhindula mbudziso dzi sa konḓi sa ‘Lini …?’ ‘Ngani …?’ ‘Mini …?’ , tsumbo, ‘Naa ni humbula uri mbeu i ḓo mela ya vha mini?’
- U vhudzisa u itela u bviselwa khagala, tsumbo, A thi zwi pfesesi. Ṯalutshedzani hafhu.
- U fhindula na u ita khumbelo, tsumbo, ‘Ndi nga shumisa ṯhalusamaipfi?’
- U shela mulenzhe kha u haseledza hu pfufhi kha ṯhoho i no ḓivhea, tsumbo, Khonani dzavho na zwine vha khou ita
- U ṯalusa zwithu u bva kha ṯhalutshedzo nga u tou amba zwi sa konḓiho,
- U amba nga ha zwithu kha tshifanyiso kana tshinepe hu u fhindula ndaela dza mugudisi, tsumbo, ‘Ndi mini zwine na khou vhona kha tshinepe? Mmbudzeni zwine na khou vhona kha tshinepe.’
- U thetshelesa muvhigo u sa konḓiho, tsumbo, mugudisi u amba nga ha kuṱavhele kwa muri. ‘Ndi thoma nga u shela mavu kha bodo. Nda kona u ṱavhambeu kha bodo nda fukedza nga mavu. Nga murahu nda kona u sheledza. Nda kona u vhona tshi tshi mela.’
- U fha mivhigo i sa konḓi.
- U pfesesa na u shumisa zwivhumbeo zwa luambo kha kushumisele, tsumbo, tshifhinga tsho fhelaho: Ndo sheledza ngade
- U rwela ngomani na u ita zwidade, nyimbo na zwirendo zwi sa konḓi.
- U tamba mitambo ya luambo.

U thetshelesa na u amba nga u tou fombe (Miniti ya 30 nga vhege)

U thetshelesa zwiṱori zwo anetshelwaho na zwo vhaliwaho (U vhala na Vhagudi)

Luvhili nga vhege, zwi tshi bva kha tshifhinga tshine tsha vha hone, mugudisi u anetshela kana u vhala tshiṱori (kana u vhiga nga ha zwiwo). Zwiṱori zwine zwa anetshelwa zwi a tambea nga u shumisa ngafhadzo dza muvhili u itela u tikedza zwine zwa khou ambiwa. Zwiṱori zwine zwa vhaliwa zwi tea u bva kha Bugu Khulwane kana phosiṱara i re na zwifanyiso hune vhagudi vhoṯhe vha kona u vhona zwifanyiso.

U thetshelesa nganeapfufhi, nganetshelo kana maṅwalwa a si a fikishini, tsumbo, nganetshelo dza vhukuma, ndaela, muvhigo wa zwine zwa khou ambiwa, zwo anetshelwaho kana u vhaliwa u bva kha Bugu Khulwane kana phosiṱara u itela u ḓiphiṉa

- U thetshelesa tshiṱori (Tsumbo: The Enkormous Turnip) na nganetshelo ya vhuṉe na u fhindula mbudziso dza tholokanyonḓivho.
- U bvumba zwine zwa ḓo bvelela tshiṱorini kana tshenzhemo yawe .
- U amba vhuḓipfi nga ha tshiṱori
- U dovha u anetshela tshiṱori
- U thetshelesa ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini sa nganetshelo ya ndeme kana muvhigo wa zwine zwa khou ambiwa, tsumbo, U ṯavha zwimela, na u fhindula mbudziso dza tholokanyonḓivho, tsumbo, 'Mini, ni ṯoḓa u ṯavha zwimela?'
- Nga thuso ya mugudisi, vha ṋee manweledzo a sa konḓi nga ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini
- U bveledza khontseputi, zwivhumbeo zwa luambo na ḓivhaipfi
- Nga u dzhenelelaa kha mishumo i re afho nṯha:
- u isa phanḓa na u fhaṱa ḓivhaipfi ya orala, u angaredza ḓivhaipfi ya khontseputi, sa tsumbo u ṯalusa maitele - mutevheṯhanḓu wa vhutshilo
- U thoma u bveledza u pfesesa na u kona u shumisa zwivhumbeo zwa luambo zwi sa konḓi kha nyimele ya luambo i pfadzaho.

U LINGA

Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:

U thetshelesa na u amba: (orala na/kana nḓowenḓowe)

Vhege 1-5

- U amba nga ha tshifanyiso kana tshinepe
- U shela mulenzhe kha u haseledza hu pfufhi kha ṯhoho i no ḓivhea

Vhege 6-10

- U thetshelesa tshenzhemo ya orala i sa konḓi
- U fha mivhigo i sa konḓi

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa ya 2:

U thetshelesa na u amba (orala na/kana nḓowenḓowe)

- U thetshelesa ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini na u fhindula mbudziso dza kupfesesele nga u tou amba
- U sumbedza u pfesesa ḓivhaipfi ya orala nga u sumba zwithu kiḽasini kana kha tshifanyiso hu u fhindula mbudziso/ndaela u bva kha mugudisi.

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa ya 3:

U thetshelesa na u amba (orala na/kana nḓowenḓowe)

- U thetshelesa tshiṱori na u anetshela
- U sumbedza u pfesesa ḓivhaipfi ya orala nga u sumba zwithu kiḽasini kana kha tshifanyiso hu u fhindula mbudziso/ndaela u bva kha mugudisi, sa tsumbo, 'Izwo ndimini?' Sumbani kha midzi.

THEMO YA 2	
U VHALA NA FONIKI	**TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA** Tshifhinga tsha fhasisa: Awara nthihi nga vhege Tshifhinga tsha nṱhesa: Awara nthihi na miniti ya 30 nga vhege

MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI

Foniki (Miniti ya 15 nga vhege)

Mugudisi u ḓivhadza pfalandoṱheṱhe dza madungo mavhili dzo ḓoweleaho, thembamvanganyi na 'e' yo fhumulaho, nga u shumisa maipfi ane vhagudi vha vho a ḓivha kana maipfi a no shumesesiwa. Musi hu tshi ḓivhadzwa ipfi ḽiswa, mugudisi u ita uri vhagudi vha pfesese u shumisa mafhungo. U ṋekedza nyito dza u thetshelesa dzine dza ṱoḓa mugudi u ḓivhadza maipfi a u raima. Mishumo iyi i tea u vha mipfufhi (miniti ya 5- 10) hafhu yo dzudzanywa kha tshikhala tsha vhege. I nga kha ḓi ṱanganywa na 'U thetshelesa na u amba' na nyito dza u vhala.

- Ndovhololo ya mibvumo
- Mibvumo yoṱhe ya Tshivenḓa (ḽeḓere ḽithihi, maḽeḓere mavhili, maḽeḓere mararu, maḽeḓere maṋa, na maḽeḓere maṱanu - u bvela phanḓa na u lavhelesa mibvumo yo itwaho kha Gireidi ya 1 na ya 2)

Vhege 1 - 5

- U vhona a ḓivha pfalandoṱheṱhe ntswa dzi si fhasi ha tharu dza madungo mavhili (Tsumbo: ea- tshea, ii-hwii)
- U vhona a ḓivha 'e' i sa pfali nga maipfi
- U fhaṱa na u ita mibvumo ya maipfi vha tshi khou shumisa mibvumo ye vha guda

Vhege 6 - 10

- U shumisa thembamvanganyi u fhaṱa na u fhandekanya maipfi.
- U vhona a ḓivha maipfi a no raima
- U ṱalusa mibvumo mipfufhi na milapfu ya pfalandoṱhe
- U fhaṱa mibvumo vha tshi khou shumisa mibvumo ine vha i ḓivha

U vhala na Vhagudi (Tshifhinga tsho avhelwa fhasi ha 'U thetshelesa na u amba')

U vhala na Vhagudi ndi nyito ya u vhala na u thetshelesa; i dzhenisa u amba ngauri vhagudi vha amba nga ha mafhungo na mugudisi wavho. Kha Gireidi ya 3, U vhala na Vhagudi hu ḓo bvela phanḓa, fhedzi sa tshipiḓa tsha 'U thetshelesa na u amba'

- U vhala mafhungo mapfufhi (Bugu Khulwane kana mańwala o hudzwaho) na mugudisi, vha shumisa ṱhoho u bvumba
- U fhindula mbudziso zwadzo nga ha tshiṱori.
- U buletshedza nḓila ine tshiṱori tsha ita uri a ḓipfise zwone, u ṱanganyisa nyambo arali zwo tea

U vhala ha u sumbiwa nḓila (Tshifhinga tsha fhasisa miniti ya 45, Tshifhinga tsha nṱhesa: Awara nthihi na miniti ya 15 nga vhege)

Hune vhagudisi vha shumisa tshifhinga tsha nṱhesa kha Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma, vha khethekanya kiḽasi nga zwigwada zwa 5 zwi no fana - u ri vha kone u vhala nga zwigwada. Vha tea u shumisa zwikimu zwa bugu dzo dzudzanywaho dza u vhala na u ita uri tshigwada tshiṅwe na tshiṅwe tshi shuma na tshibveledzwa kha vhuimo ha u ṋewa ndaela (u kona u ṱalusa maipfi are vhukati ha 90%-95% zwavhuḓi). Mugudisi u tea u shuma na tshigwada tshithihi ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe lwa miniti dza 15. Musi a tshi khou shuma na tshiṅwe tshigwada, vhaṅwe vhagudi vha vhala nga vhavhili kana u vhala a eṱhe kana u ita nyito dzi re na vhushaka na mafhungo ane a khou vhaliwa.

Hune vhagudisi vha shumisa tshifhinga tsha fhasisa kha Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma, vha tea u vhala na vhagudi luraru nga vhege hu na u sumbiwa nḓila.

- U vhalela nṱha vha tshi khou shumisa bugu dzavho kha tshigwada tshine tsha sumbwa nḓila nga mugudisi. Hezwi zwi amba uri tshigwada tshoṱhe tshi vhala tshiṱori tshithihi kana ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini na mugudisi
- U shumisa zwiṱirathendzhi zwa u vhala zwo funzwaho kha Luambo lwa Hayani u ita zwi no amba musi vha tshi vhala (foniki, nyimele ya mafhungoni, tsenguluso ya tshivhumbeo, maipfi o ḓoweleaho nga zwivhumbeo)
- U vhala vha tshi engedza luvhilo lwa u vhala na sumbedza vhuḓipfi na vhuḓinyanyuli
- U sumbedza u pfesesa zwiga zwa u vhala musi a tshi khou vhalela nṱha
- U isa phanḓa u fhaṱa maipfi o ḓoweleaho kha tshivhumbeo u bva kha u sumbiwa nḓila na u vhala u woṱhe, u vhala na vhagudi na u vhala a eṱhe

U vhala a eṱhe (nga tshifhinga tsha vhagudi vhone vhaṋe hu nga vha tshikoloni kana hayani)

Vhagudi vha tea u ṱuṱuwedzwa u vhala nga vhoṱhe Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma musi vhe na tshifhinga tshiṅwe tsha nnḓa tshi si ho kha tsho kovhelwaho, tsumbo, arali mugudisi a tshi khou shuma na tshigwada tshine tsha khou sumbedzwa nḓila kha u vhala zwigwada, kana musi vho ṱavhanya u fhedza mushumo nga tshifhinga. Ndi zwa ndeme uri tshifhinga tshiṅwe na tshiṅwe tshine tsha wanala kiḽasini, tshi shumisiwe u bveledza u vhala havho. Vhagudi vha ṱuṱuwedzwe u vhala musi vhe mahayani avho na u ita tshuṅwahaya.

- U vhala mafhungo e vha ṅwala vhone vhaṋe kana o ṅwalwaho nga vhaṅwe
- U vhala nga vhone vhaṋe bugu dze dza vhalwa nga tshifhinga tsha musi vha tshi khou vhala hune vha sumbedzwa nḓila nga mugudisi na bugu dza khephisheni i sa konḓi na bugu dza zwiṱori na zwifanyiso kha Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma u bva kha kha khuḓa ya bugu
- U vhala zwirendo zwi no ḓivhea, zwidade na zwirendo
- U shumisa bugu ya Ṱhalusamaipfi ya vhana i re na zwifanyiso (luambo luthihi na nyambombili) u ṱoḓisisa ṱhalutshedzo ya ipfi ḽine vha si ḽi ḓivhe

U LINGA

Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:

Foniki: (orala na/kana nḓowenḓowe na/kana u ṅwala)

- U ṱalusa vhukati ha mibvumo mipfufhi na milapfu ya pfalandoṱhe

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa ya 2:

Foniki: (orala na/kana nḓowenḓowe na/kana u ṅwala)

- U vhon a ḓivha pfalandoṱhe ntswa dzi si fhasi ha tharu dza madungo mavhili
- U vhona a ḓivha ‘e’ i sa pfaliho kha maipfi

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ha Fomaḽa ya 3:

Foniki: (orala na/kana nḓowenḓowe na/kana u ṅwala)

- U shumisa thembamvanganyi u fhaṱa na u khethekanya maipfi
- U fhaṱa mibvumo vha tshi khou shumisa mibvumo ine vha i ḓivha

Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:

U vhala: (orala na/kana nḓowenḓowe)

U vhala na Vhagudi

- U fhindula mbudziso pfufhi dza orala nga ha maṅwalwa
- U dovhololа u amba tshiṱori nga thuso ya mugudisi

U vhala ha u sumbiwa nḓila

- U sumbedza u pfesesa na u elela musi vha tshi vhala kha vhuimo havho ha u vhala na mugudisi.

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ha Fomaḽa

U vhala (orala na/kana nḓowenḓowe)

U vhala na Vhagudi

- U fhindula mbudziso zwadzo nga ha tshiṱori kana ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini
- U sumbedza u pfesesa na u elela musi vha tshi vhala kha vhuimo havho ha u vhala na mugudisi

U vhala na muṅwe/U vhala a eṱhe

- U sumbedza u pfesesa na u elela musi vha tshi vhala nga vhone vhaṋe

THEMO YA 2	
U ṅWALA **KUSHUMISELE KWA LUAMBO**	**TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZAU ṅwala:** Tshifhinga tsha fhasisa: Miniti ya 30 nga vhege Tshifhinga tsha nṯhesa: Awara nthihi nga vhege **Kushumisele kwa luambo**: Miniti ya 30 nga vhege

MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI

Nyito dza u ṅwala (Tshifhinga tsha fhasisa miniti ya 30, Tshifhinga tsha nṯhesa Awara nthihi nga vhege)

Mushumo muthihi kana mivhili ya u ṅwala hune Tshifhinga tsha nṯhesa tsha shumiswa na nyito nthihi hune tshifhinga tsha fhasisa tsha shumiswa

- U shumisa zwikili zwa muṅwalo zwo funzwaho kha Luambo lwa Hayani
- U ṅwala mitevhe ine ya vha na ṯhoho, a tsumbo, Zwithu zwine zwimela zwa ṯoḓa: maḓi, mavu, muya, masana.
- Nga thuso, u ṅwala ndaela dzi sa konḓi, sa tsumbo, kuṯavhelwe kwa tshimela.
- U ṅwala phara dza 4-6 dza mafhungo nga ha ṯhoho ya mafhungo i no ḓivhea.
- U dzudzanya mafhungo a re kha tshathi, thebuḽu kana baaigirafu, sa tsumbo, mutevheṯhanḓu wa vhutshilo ha tshimela
- U shumisa maitele a u ṅwala (u ita mvetomveto, u ṅwala, u dzudzanya, u ganḓisa)
- U shumisa zwiga zwa u vhala zwo no funzwaho kha Luambo lwa Hayani (tshitoma, khoma, tshivhudzisi, tshigarukela na zwiḓevhe)
- U peleṯa maipfi o ḓoweleaho nga ngona na u lingedza maipfi a so ngo ḓoweleaho u shumisa nḓivho ya foniki
- U ḓifhaṯela tshisiku tsha maipfi na bugu ya Ṯhalusamaipfi ya vhuṉe
- U shumisa ṯhalusamaipfi ya vhana (luambo luthihi na nyambombili)
- Nyito dza kushumisele kwa luambo (Miniti ya 30 nga vhege)
- Kha idzi nyito vhagudi vha ḓo tou fombe kha girama ine ya khou shumiswa. Girama i tea u funzwa kha nyimele i no pfala.
- U pfesesa na u shumisa makhathi, sa tsumbo, ‘Ri khou gobela mbeu’.
- U dovholola iṅwe ya girama yo itwaho kha Gireidi ya 1 - 2

U LINGA

Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:

U ṅwala: (u ṅwala)

- U dzudzanya mafhungo kha tshati, thebuḽu na baagirafu

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ha Fomaḽa ya 2

U ṅwala: (u ṅwala)

- U ṅwala phara ine ya vha na mafhungo ane a lingana 6-8 nga ha ṯhoho ine vha i ḓivha

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ha Fomaḽa ya 3

- Hu na thuso, u ṅwala ndaela dzi sa konḓi, tsumbo, risipi

Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:

Kushumisele kwa luambo: (u ṅwala)

- U ṅwala mafhungo a no amba a tshi khou shumisa madzina zwavhuḓi.

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa ya 2

Kushumisele kwa luambo: (u ṅwala)

- U fhedzisa mafhungo hu khou shumiswa tshifhinga tsha zwino tshine tsha kha ḓi ya phanḓa

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa ya 3

Kushumisele kwa luambo: (u ṅwala)

- U ṅwala mafhungo a pfalaho a kha tshifhinga tsha zwino tshine tsha kha ḓi ya phanḓa nga nḓila yo teaho nahone zwavhuḓi

THEMO YA 3	
U THETSHELESA NA U AMBA (ORALA)	**TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA** Awara nthihi nga vhege

MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI

Vhege 1-5

Vhagudisi vha nanga thero mbili dzine dza ḓo vha tendela u ḓivhadza na u vusuludza ḓivhaipfi, na u katela nyito dzi tevhelaho. Dzhielani nzhele uri mihumbulo mihulwane yo ṅekedzwaho/ṯhoho ndi tsivhudzo dzi sa konḓi. Vhagudisi vha tea u nanga thero dzavho dzo teaho dzo ḓisendekaho kha zwi re mafhungoni na zwishumiswa zwi re hone. Vha tea u ita uri vha vhe na Bugu Khulwane/phosiṱara, zwidade, nyimbo, mitambo na tshumiswa dza vhukuma kha thero dze dza nangiwa. Vha lingedze u katela vhunzhi ha nyito hune zwa konadzea kha tshifhinga tshi re hone.

Vhagudisi vha tea u linga vhagudi nga u shumisa Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa dzo dzudzanyelwaho Vhege 1-5.

Vhege 6-10

Vhagudisi vha nanga thero ntswa mbili dzine dza ḓo vha tendela u fhaṱa kha zwe vha ita kha vhege ṯhanu dza u thoma. Thero dzi tea u vha tendela u ḓivhadza ḓivhaipfi ntswa na u khwaṯhisedza yo no funzwaho. Thero dzi tea u tendela mugudisi u vusuludza nga misi zwivhumbeo zwa luambo zwa mutheo zwi sa konḓi musi hu tshi itwa nyambedzano na vhagudi nga Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma.

Vhagudisi vha lingedze u katela vhunzhi ha nyito hune zwa konadzea kha tshifhinga tshi re hone. Vha tea u linga vhagudi nga u shumisa Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa dzo dzudzanyelwaho Vhege 6-10. Vha tea u ita Nyito dza U linga dza Fomaḽa.

Nyito dza ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe (Miniti ya 30 nga vhege)

- U isa phanḓa na u bveledzisa ḓivhaipfi ya orala (U thetshelesa na u amba) u tshi shumisa thero kana ṯhoho.
- U tevhela ndaela.
- U ṅea ndaela dzi sa konḓi.
- U pfesesa na u fhindula mbudziso dzi sa konḓi.
- U vhudzisa u itela u bviselwa khagala.
- U fhindula na u ita khumbelo.
- U shela mulenzhe kha u haseledza hu pfufhi kha ṯhoho i no ḓivhea.
- U ṯalusa zwithu u bva kha ṯhalutshedzo nga u tou amba zwi sa konḓiho, tsumbo, u vhekanya zwifanyiso u ya nga u tevhekana nga murahu ha u thetshelesa ndaela ya kuitele kwa masiki.
- U amba nga ha zwithu kha tshifanyiso kana tshinepe hu u fhindula ndaela dza mugudisi, tsumbo, ‘Ndi mini zwine na khou vhona kha tshinepe? Mmbudzeni zwine na khou vhona kha tshinepe.’
- U thetshelesa muvhigo u sa konḓiho.
- U fha mivhigo i sa konḓi.
- U pfesesa na u shumisa zwivhumbeo zwa luambo kha kushumisele.
- U rwela ngomani na u ita zwidade, nyimbo na zwirendo zwi sa konḓi, tsumbo, kha vha itise vhana zwidade, nyimbo na zwirendo zwo ḓoweleaho.
- U tamba mitambo ya luambo.

U thetshelesa na u amba nga u tou fombe (Miniti ya 30 nga vhege)

U thetshelesa zwiṱori zwo anetshelwaho na zwo vhaliwaho (U vhala na Vhagudi)

Luvhili nga vhege, mugudisi u anetshela kana u vhala tshiṱori (kana u vhiga nga ha zwiwo). Zwiṱori zwine zwa anetshelwa zwi a tambea nga u shumisa ngafhadzo dza muvhili u itela u tikedza zwine zwa khou ambiwa. Zwiṱori zwine zwa vhaliwa zwi tea u bva kha Bugu Khulwane kana phosiṱara i re na zwifanyiso hune vhagudi vhoṯhe vha kona u vhona zwifanyiso.

U thetshelesa nganeapfufhi, nganetshelo ya vhuṋe kana maṅwalwa a si a fikishini (Tsumbo: nganetshelo, ndaela, muvhigo wa zwine zwa khou ambiwa) zwo anetshelwaho kana u vhaliwa u bva kha Bugu Khulwane kana phosiṱara u itela u ḓiphiṋa

- U thetshelesa tshitori(tsumbo, Sankambe na nḓou) na u amba hafhu nga ha tshiṱori tshe a vha o thetshelesa a kona u fhindula mbudziso u sumbedza u pfesesa, sa tsumbo, ‘ Ndi zwifhio zwe Sankambe a ita na pfa zwo ni mangadza?’
- U bvumba zwine zwa ḓo bvelela tshiṱorini kana tshenzhemo ya iwe muṋe
- U amba vhuḓipfi nga ha tshiṱori (Ni a tshi funa tshiṱori? Ngani/Ngani ni sa tshi funi?)
- U dovha u anetshela tshiṱori

- U thetshelesa ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini
- Nga thuso ya mugudisi, vha ṋee manweledzo a sa konḓi nga ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini
- U bveledza khontseputi na ḓivhaipfi
- Nga u dzhenelela kha mishumo i re afho nṱha:
- u isa phanḓa na u fhaṱa ḓivhaipfi ya orala, u angaredza ḓivhaipfi ya khontseputi
- u thoma u bveledza u pfesesa na u kona u shumisa zwivhumbeo zwa luambo zwi sa konḓi kha nyimele ya luambo lu pfadzaho, sa tsumbo, makhathi, madzina, masala masumbi.

U LINGA

Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:

U thetshelesa na u amba: (orala na/kana nḓowenḓowe)

Vhege 1-5

- U tevhela na u ṋea ndaela

Vhege 6-10

- U thetshelesa nganetshelo pfufhi ya orala
- U ṋea nganetshelo pfufhi ya orala

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa ya 4:

U thetshelesa na u amba (orala na/kana nḓowenḓowe)

- U thetshelesa zwiṱori na u fhindula mbudziso dza kupfesesele nga u tou amba
- U dovha u anetshela tshiṱori
- U sumbedza u pfesesa ḓivhaipfi ya orala nga u sumba zwithu kiḽasini kana kha tshifanyiso hu u fhindula mbudziso/ndaela u bva kha mugudisi.

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa 5:

U thetshelesa na U amba (orala na/kana nḓowenḓowe)

- U ṋea nganetshelo ya orala nga ha tshenzhemo i kha ḓi bvaho u bvelela

THEMO YA 3	
U VHALA NA FONIKI	**TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA** Tshifhinga tsha fhasisa: Awara nthihi nga vhege Tshifhinga tsha nṱhesa: Awara nthihi na miniti ya 30 nga vhege

MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI

Foniki (miniti ya 15 nga vhege)

Mugudisi u thoma u funza pfalandoṱhe ya madungo mavhili na thembamvanganywa, nga u shumisa maipfi ane vhagudi vha vho a ḓivha kana maipfi a no shumiseswaho. Musi hu tshi ḓivhadzwa ipfi ḽiswa, u ita uri vhagudi vha pfesese zwine zwa khou ambiwa na u zwi shumisa kha mafhungo. U ṋekedza nyito dza u thetshelesa dzine dza ṱoḓa uri mugudi a limuwe phambano vhukati ha mibvumo/mupeleṱo, vhushaka vhukati ha luambo lwa Hayani na luambo lwa u Engedzedza. Mishumo iyi i tea u vha mipfufhi (miniti ya 5- 10) hafhu yo dzudzanywaho kha tshikhala tsha vhege. I nga kha ḓi ṱanganywa na 'U thetshelesa na u amba', na nyito dza u vhala.

Ndovhololo ya mibvumo

Mibvumo yoṱhe ya Tshivenḓa (ḽeḓere ḽithihi, maḽeḓere mavhili, maḽeḓere mararu, maḽeḓere maṋa, na maḽeḓere maṱanu - u bvela phanḓa na u lavhelesa mibvumo yo itwaho kha Gireidi ya 1 na 2)

Vhege 1 - 5

- U fhambanya pfalandoṱhe dzi no pfala dzi tshi bulwa nga nḓila yo fhambanaho
- U vhona a ḓivha phambano vhukati ha mibvumo/mupeleṱo, vhushaka kha luambo lwa Hayani na lwa u Engedzedza
- U vhona a ḓivha pfalandoṱhe ṱhanu dza madungo mavhili, u fhaṱa vha tshi khou shumisa mibvumo ine vha i ḓivha

Vhege 6 - 10

- U fhambanya pfalandoṱheṱhe dzo no pfala dzi tshi bulwa nga nḓila yo fhambanaho
- U vhona a ḓivha phambano vhukati ha mibvumo/mupeleṱo vhushaka kha luambo lwa Hayani na kha lwa u Engedzedza (Tsumbo: 'tshimange')
- U vhona a ḓivha thembamvanganyi dza maḽedere a madungo mararu (Tsumbo: tsh-,)
- Themba dza madungo mavhili kha ipfi.
- U fhaṱa mibvumo vha tshi khou shumisa mibvumo ine vha i ḓivha

U vhala na Vhagudi (Tshifhinga tsho avhelwa fhasi ha u thetshelesa na u amba)

U vhala na vhagudi ndi nyito ya u vhala na u thetshelesa; i dzhenisa u amba ngauri vhagudi vha mba nga ha mafhungo na mugudisi wavho. Kha Gireidi ya 3, U vhala na Vhagudi hu ḓo bvela phanḓa, fhedzi sa tshipiḓa tsha U thetshelesa na U amba

- U vhala mafhungo mapfufhi (Bugu Khulwane kana maṅwala o hudzwaho) na mugudisi, vha shumisa ṱhoho u bvumba
- U fhindula mbudziso zwadzo nga ha tshiṱori.
- U buletshedza nḓila ine tshiṱori tsha ita uri a ḓipfise zwone, u ṱanganyisa nyambo arali zwo tea

U vhala ha u sumbiwa nḓila (Tshifhinga tsha fhasisa miniti ya 45, Tshifhinga tsha nṱhesa Awara nthihi na miniti ya 15)

Hune vhagudisi vha shumisa Tshifhinga tsha nṱhesa kana Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma, vha khethekanya kiḽasi nga zwigwada zwiṱanu zwine zwa fana - u kona u vhala sa zwigwada. Vha tea u shumisa zwikimu zwa bugu dzo dzudzanywaho dza u vhala na u ita uri tshigwada tshiṅwe na tshiṅwe tshi shuma na tshibveledzwa kha vhuimo ha u ṋewa ndaela (u kona u ṱalusa maipfi are vhukati ha 90%-95% zwavhuḓi). Mugudisi u tea u shuma na tshigwada tshithihi ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe lwa miniti dza 15. Musi a tshi khou shuma na tshiṅwe tshigwada, vhaṅwe vhagudi vha vhala nga vhavhili kana nga eṱhe kana nyito dzi re na vhushaka na tshibveledzwa zwa u vhala.

Hune vhagudisi vha shumisa tshifhinga tsha fhasisa kha Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma, kiḽasi yoṱhe i tea u vhala hu na u thusiwa nga mugudisi luraru nga vhege.

- U vhalela nṱha vha tshi khou shumisa bugu dzavho kha tshigwada tshine tsha sumbiwa nḓila nga mugudisi. Hezwi zwi amba uri tshigwada tshoṱhe tshi vhala tshiṱori tshithihi kana ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini na mugudisi
- U shumisa zwiṱirathendzhi zwa u vhala zwo funzwaho kha Luambo lwa Hayani u ita zwi no amba musi vha tshi vhala (foniki, nyimele ya mafhungoni, tsenguluso ya tshivhumbeo, maipfi o ḓoweleaho nga zwivhumbeo)
- U vhala nga u elela vha tshi engedza luvhilo lwa u vhala na u sumbedza vhuḓipfi na vhuḓinyanyuli
- U sumbedza u pfesesa zwiga zwa u vhala musi a tshi khou vhala
- U isa phanḓa na u fhaṱa maipfi o ḓoweleaho kha tshivhumbeo nga u sumbiwa nḓila na u vhala u woṱhe, U vhala na Vhagudi na u vhala a eṱhe

U vhala a eṱhe (nga tshifhinga tsha vhagudi tsha u awela tshikoloni na hayani)

Vhagudi vha tea u ṱuṱuwedzwa u vhala nga vhoṱhe Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma musi vhe na tshifhinga tshiṅwe tsha nnḓa tshi si ho kha tsho kovhelwaho kiḽasini, tsumbo, arali mugudisi a tshi khou shuma na tshigwada tshine tsha khou sumbedzwa nḓila kha u vhala ha tshigwada, kana musi vho no fhedza nyito phanḓa ha tshifhing tsho tiwaho. Ndi zwa ndeme uri tshifhinga tshiṅwena tshiṅwe tshine tsha wanala kiḽasini tshi shumisiwe u bveledza u vhala havho. Vhagudi vha ṱuṱuwedzwe u vhala musi vhe mahayani avho kana tshuṅwahaya.

- U vhala mafhungo e vha ṅwala vhone vhaṋe kana o ṅwalwaho nga vhaṅwe
- U vhala nga vhone vhaṋe bugu dze dza dzudzanyelwa u vhalwa hu na u sumbiwa nḓila.
- U vhala bugu dza khephisheni dzi sa konḓi na bugu dza zwiṱori na zwifanyiso kha Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma u bva kha khuḓa ya bugu
- U vhala zwirendo zwi no ḓivhea na zwidade na zwirendo
- U shumisa bugu ya Ṱhalusamaipfi ya vhana i re na zwifanyiso (luambo luthihi na nyambombili) u ṱoḓisisa ṱhalutshedzo ya ipfi ḽine vha si ḽi ḓivhe

U LINGA

Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:

Foniki: (orala na/kana nḓowenḓowe na/kana u ṅwala)

- U vhona a ḓivha phambano vhukati ha mibvumo/mupeleṱo, vhushaka ha Luambo lwa Hayani na Luambo lwa Nyengedzedzo.

Nyito ya u Linga ya Fomaḽa ya 4:

Foniki: (orala na/kana nḓowenḓowe na/kana u ṅwala)

- U fhambanya pfalandoṱhe dzi no pfala dzi tshi bulwa nga nḓila yo fhambanaho,
- U vhona a ḓivha pfalandoṱhe dzi re na madungo mavhili

Nyito ya u Linga ya Fomaḽa ya 5:

Foniki: (orala na/kana nḓowenḓowe na/kana u ṅwala)

- U vhona a ḓivha thembamvanganyi ya maḽeḓere a madungo mararu
- U vhona a ḓivha themba dza madungo mavhili kha ipfi
- U fhaṱa na u ita mibvumo nga maipfi vha tshi khou shumisa mibvumo ine vha i ḓivha

Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:

U vhala: (na/kana nḓowenḓowe)

U vhala na Vhagudi

- U fhindula mbudziso dza orala pfufhi nga ha zwibveledzwa
- U dovhololа u anetshela tshiṱori nga thuso ya mugudisi

U vhala ha u sumbiwa nḓila

- U sumbedza u pfesesa na u elela musi vha tshi vhala kha vhuimo havho ha u vhala na mugudisi

Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dza Fomaḽa 4 na 5

U vhala (orala na/kana nḓowenḓowe)

U vhala na Vhagudi

- U fhindula mbudziso zwadzo nga ha tshiṱori kana ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini.

U vhala ha u sumbiwa nḓila

- U sumbedza u pfesesa na u elela musi vha tshi vhala kha vhuimo havho ha u vhala na mugudisi

U vhala nga vhavhili/U vhala a eṱhe

- U sumbedza u pfesesa na u vhala nga u elela musi vha tshi vhala nga vhone vhaṋe

THEMO YA 3	
U ṅWALA **KUSHUMISELE KWA LUAMBO**	**TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA** **U ṅwala:** Tshifhinga tsha fhasisa: Miniti ya 30 nga vhege Tshifhinga tsha nṱhesa: Awara nthihi nga vhege **Kushumisele kwa luambo**: Miniti ya 30 nga vhege

MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI

Nyito dza u ṅwala (tshifhinga tsha fhasisa: miniti ya 30, Tshifhinga tsha nṱhesa Awara nthihi nga vhege)

- U shumisa zwikili zwa muṅwalo zwo funzwaho kha Luambo lwa Hayani
- U engedza u ṅwala mutevhetserekano wa ṯhoho.
- U ṅwala phara dza 4-6 dza mafhungo nga ha ṯhoho ya mafhungo o ḓoweleaho.
- U dzudzanya mafhungo kha tshati, thebuḽu na baagirafu.
- Hu na thuso, u ṅwala nga ha tshenzhemo yawe ene muṇe ‘U shumisa maitele a u ṅwala (u ita mvetomveto, u ṅwala na u dzudzanya)
- U shumisa zwiga zwa u vhala zwo no funzwaho kha Luambo lwa Hayani (tshithoma, khoma, tshivhudzisi, tshigarukela na zwiḓevhe)
- U peleṯa maipfi o ḓoweleaho nga ngona na u lingedza maipfi a so ngo ḓoweleaho u shumisa nḓivho ya foniki
- U shumisa tshifhinga tsho fhelaho nga nḓila yone
- U ḓifhaṱela tshisiku tsha maipfi na bugu ya Ṯhalusamaipfi ya vhuṇe
- U shumisa ṯhalusamaipfi ya vhana (luambo luthihi na nyambombili)

Nyito ya u shumisa luambo (Miniti ya 30 nga vhege)

Kha idzi nyito vhagudi vha ḓo tou fombe kha girama ine ya khou shumiswa. Girama i tea u funzwa kha nyimele yo no pfala.

- U pfesesa na u shumisa tshifhinga
- U pfesesa na u shumisa madzina (ndovhololo)
- U dovholola iṅwe ya girama yo itwaho kha Gireidi ya 1–- 2

U LINGA

Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:

U ṅwala: (u ṅwala)

- U dzudzanya mafhungo kha tshati, thebuḽu na baagirafu

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa ya 1

U ṅwala: (u ṅwala)

- U ṅwala pharagirafu dza mafhungo a 4-6 nga ṯhoho i no ḓivhea

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa

- U ṅwala tshenzhemo ya iwe muṇe

Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:

Kushumisele kwa luambo: (u ṅwala)

- U ṅwala mafhungo a no amba nga u kushumisele kwa madzina.

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa ya 1

Kushumsele kwa luambo: (u ṅwala)

- U fhedzisa mafhungo nga u shumisa tshifhinga tsho fhelaho

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa

Kushumisele kwa luambo: (u ṅwala)

- U ṅwala mafhungo a no amba nga tshifhinga tsha zwino

THEMO YA 4	
U THETSHELESA NA U AMBA (ORALA)	**TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA** Awara nthihi nga vhege

MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI

Vhege 1-5

Vhagudisi vha nanga thero mbili dzine dza vha tendela u ḓivhadza na u vusuludza ḓivhaipfi, na u katela nyito dzi tevhelaho. Dzhielani nzhele uri mihumbulo mihulwane yo ṋekedzwaho/ṱhoho ndi tsivhudzo dzi sa konḓi. Vhagudisi vha tea u nanga thero dzavho dzo teaho dzo ḓisendekaho kha zwi re mafhungoni na zwishumiswa zwi re hone. Vha tea u ita uri vha vhe na Bugu Khulwane/phosiṱara, zwidade, nyimbo, mitambo na tshumiswa dza vhukuma kha thero dze dza nangiwa.

Vhagudisi vha lingedze u katela vhunzhi ha nyito hune zwa konadzea kha tshifhinga tshi re hone. Vha tea u linga vhagudi vha tshi shumisa Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa dzo dzudzanyelwaho Vhege 1-5.

Vhege 6-10

Vhagudisi vha nanga thero ntswa mbili dzine dza ḓo vha tendela u fhaṱa kha zwe vha ita kha vhege ṱhanu dza u thoma. Thero dzi tea u vha tendela u ḓivhadza ḓivhaipfi ntswa na u khwaṱhisedza yo no funzwaho. Thero dzi tea u tendela mugudisi u vusuludza nga misi zwivhumbeo zwa luambo zwa mutheo zwi sa konḓi musi hu tshi itwa nyambedzano na vhagudi nga Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma.

Vhagudisi vha lingedze u katela vhunzhi ha nyito hune zwa konadzea kha tshifhinga tshi re hone. Vha tea u linga vhagudi nga u shumisa nyito dza u linga dzi si dza Fomaḽa dzo dzudzanyelwaho Vhege 6-10. Vha tea u lingiwa lwa fomaḽa mafheloni a themo.

Nyito dza ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe (Miniti ya 30 nga vhege)

Nyito dzi fhambana nga vhulapfu. Mugudisi a nga ita mushumo mulapfu muthihi kana mivhili kana miraru miṱuku nga vhege.

- U isa phanḓa na u bveledzisa ḓivhaipfi ya orala (U thetshelesa na u amba) u tshi shumisa thero kana ṱhoho sa 'Vhuendedzi'
- U tevhela na u fha ndaela
- U pfesesa na u fhindula mbudziso dzi sa konḓi sa 'Lini …?' 'Ngani …?' 'Hani…?' ('Ni tshimbila hani ni tshi ya tshikoloni?')
- U vhudzisa u itela u bviselwa khagala, tsumbo, 'Vhuendedzi zwi amba mini?'
- U fhindula na u ita khumbelo, tsumbo, 'Ndi khou hadzima rula?'
- U shela mulenzhe kha u haseledza hu pfufhi kha ṱhoho i no ḓivhea, tsumbo, lwendo lwa u ya tshikoloni
- U ṱalusa zwithu u bva kha ṱhalutshedzo nga u tou amba zwi sa konḓiho, tsumbo, 'Ndi goloi. Yo hula ya dovha ya lapfa. I hwala zwithu zwi tshi ḓa suphamakhethe. Ndi mini?'
- U amba nga ha zwithu kha tshifanyiso kana tshinepe hu u fhindula ndaela dza mugudisi, tsumbo, 'Ni kona u vhona tshidimela kha tshinepe? Ntsumbedzeni tshidimela.'
- U thetshelesa na u ṋea nganetshelo i sa konḓi, tsumbo, lwendo lwa u ya tshikoloni matsheloni a ṋamusi
- U pfesesa na u shumisa zwivhumbeo zwa luambo kha kushumisele
- U rwela ngomani na u ita zwidade, nyimbo na zwirendo zwi sa konḓi, tsumbo, kha vha itise vhana zwidade, nyimbo na zwirendo zwo ḓoweleaho
- U tamba mitambo ya luambo.

U thetshelesa na u amba nga u tou fombe (Miniti ya 30 nga vhege)

U thetshelesa zwiṱori zwo anetshelwaho na zwo vhaliwaho (U vhala na Vhagudi)

Luvhili nga vhege, mugudisi u anetshela kana u vhala tshiṱori (kana u vhiga nga ha zwiwo). Zwiṱori zwine zwa anetshelwa zwi a tambea nga u shumisa ngafhadzo dza muvhili u itela u tikedza zwine zwa khou ambiwa. Zwiṱori zwine zwa vhaliwa zwi tea u bva kha Bugu Khulwane kana phosiṱara i re na zwifanyiso hune vhagudi vhoṱhe vha kona u vhona zwifanyiso.

U thetshelesa nganeapfufhi, nganetshelo nga ha tshenzhemo yawe kana maṅwalwa a si a fikishini, tsumbo, nganetshelo dza vhukuma, ndaela, muvhigo wa zwine zwa khou ambiwa zwo anetshelwaho kana u vhaliwa u bva kha Bugu Khulwane kana phosiṱara i re na zwifanyiso kana muḓifho

- U thetshelesa zwiṱori (Tsumbo: Thomas the Tank Engine) na nganetshelo ya tshenzhemo yawe na u fhindula mbudziso dza tholokanyonḓivho.
- U bvumba zwine zwa ḓo bvelela tshiṱorini kana tshenzhemo ya iwe muṋe .
- U amba vhuḓipfi nga ha tshiṱori (no tshi funa tshiṱori? Ngani/Ngani ni so ngo tshi funa?)
- U dovha u anetshela tshiṱori

- U thetshelesa ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini .
- Nga thuso ya mugudisi, vha ṋee manweledzo a sa konḓi nga ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini
- U bveledza khontseputi, zwivhumbeo zwa luambo na ḓivhaipfi
- Nga u dzhenelela kha mishumo i re afho nṱha:
- U isa phanḓa na u fhaṱa ḓivhaipfi ya orala, u angaredza ḓivhaipfi ya khontseputi, tsumbo, u vhambedza
- U thoma u bveledza u pfesesa na u kona u shumisa zwivhumbeo zwa luambo zwi sa konḓi zwi kha nyimele ya luambo i pfadzaho.

U LINGA

Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:

U thetshelesa na u amba: (orala na/kana nḓowenḓowe)

Vhege 1-5

- U amba nga ha tshifanyiso kana tshinepe
- U shela mulenzhe kha u haseledza hu pfufhi nga ṯhoho i no ḓivhea

Vhege 6-10

- U thetshelesa tshiṯori na u fhindula mbudziso dza kupfesesele nga u tou amba
- U dovha u anetshela tshiṯori

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa 6:

U thetshelesa na u amba (orala na/kana nḓowenḓowe)

- U thetshelesa ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini na u fhindula mbudziso dza kupfesesele nga u tou amba
- U ṋea manweledzo a tshibveledzwa a sa konḓi
- U sumbedza u pfesesa ḓivhaipfi ya orala nga u sumba zwithu kiḽasini kana kha tshifanyiso hu u fhindula mbudziso/ndaela u bva kha mugudisi

THEMO YA 4	
U VHALA NA FONIKI	**TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA** Tshifhinga tsha fhasisa: Awara nthihi nga vhege Tshifhinga tsha nṱhesa: Awara nthihi na miniti ya 30 nga vhege

MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI

Foniki (miniti ya 15 nga vhege)

Mugudisi u ḓivhadza pfalandoṱhe ntswa ya madungo mavhili na miṱa ya maipfi ya tserekano minzhi. Musi hu tshi ḓivhadzwa ipfi ḽiswa u ita uri vhagudi vha pfesese zwine zwa khou ambiwa na u shumisa mafhungoni. U vhala na vhagudi zwibveledzwa zwi shumiswaho u ṱalusa mitshila yo fhambanaho. Mishumo iyi i tea u vha mipfufhi (miniti ya 5- 10) na yo dzudzanywaho kha tshikhala tsha vhege. I nga kha ḓi ṱanganywa na 'U thetshelesa na u amba', na nyito dza u vhala.

U ita ndovhololo ya foniki yo no funziwaho u swika zwino na mvulatswinga ya zwi no konḓa.

Ndovhololo ya mibvumo

Mibvumo yoṱhe ya Tshivenḓa (ḽeḓere ḽithihi, maḽeḓere mavhili, maḽeḓere mararu, maḽeḓere maṋa, na maḽeḓere maṱanu - u bvela phanḓa na u lavhelesa mibvumo yo itwaho kha Gireidi ya 1 na ya 2)

Vhege 1-5

- U vhona a ḓivha vhuṱuku ha pfalanoṱhe ṱhanu ntswa dza madungo mavhili
- U vhona a ḓivha mibvumo ya u thoma na madungo a u fhedziselale kha phetheni ya tserekano.
- U fhaṱa mibvumo vha tshi khou shumisa mibvumo ine vha i ḓivha

Vhege 6-10

- U vhona a ḓivha miṅwe miṱa ya maipfi i no konḓa
- U vhona a ḓivha na u shumisa miṅwe mitshila (Tsumbo: '-el', '-iw', '-ol', '-an', '-ul')
- U fhaṱa mibvumo vha tshi khou shumisa mibvumo ine vha i ḓivha

U vhala na Vhagudi (Tshifhinga tsho avhelwaho fhasi ha u thetshelesa na u amba).

U vhala na vhagudi ndi nyito ya u vhala na u thetshelesa; i dzhenisa u amba ngauri vhagudi vha amba nga ha mafhungo na mugudisi wavho. Kha Gireidi ya 3, U vhala na Vhagudi hu ḓo bvela phanḓa, fhedzi sa tshipiḓa tsha u thetshelesa na u amba

- U vhala mafhungo mapfufhi (Bugu Khulwane kana maṅwala o hudzwaho) na mugudisi, vha shumisa ṱhoho u bvumba
- U fhindula mbudziso zwadzo nga ha tshiṱori.
- U buletshedza uri tshiṱori tsho ita uri vha ḓipfe hani, u ṱanganyisa nyambo arali zwo tea

U vhala ha u sumbiwa nḓila (Tshifhinga tsha fhasisa: miniti ya 45, Tshifhinga tsha nṱhesa: Awara nthihi na miniti ya 15 nga vhege)

Hune vhagudisi vha shumisa tshifhinga tsha nṱhesa kana Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma, vha khethekanya kiḽasi nga zwigwada zwiṱanu vha kona u vhala sa tshigwada. Vha tea u shumisa zwikimu zwa bugu dzo dzudzanywaho dza u vhala na u ita uri tshigwada tshiṅwe na tshiṅwe tshi shuma na tshibveledzwa kha vhuimo ha u ṉewa ndaela (u kona u ṱalusa maipfi are vhukati ha 90%-95% zwavhuḓi)). Mugudisi u tea u shuma na tshigwada tshithihi ḓuvha ḽiṅwe na ḽiṅwe lwa miniti dza 15. Musi a tshi khou shuma na tshiṅwe tshigwada, vhaṅwe vhagudi vha ḓo vha vha tshi khou vhala nga vhavhili kana a eṱhe kana u ita muṅwe mushumo u no yelana na u vhala.

Hune vhagudisi vha shumisa tshifhinga tsha fhasisa kana Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma, kiḽasi yoṱhe i tea u vhala hu na u thusiwa nga mugudisi luraru nga vhege.

- U vhalela nṱha vha tshi khou shumisa bugu dzavho kha tshigwada tshine tsha sumbwa nḓila nga mugudisi, zwi amba u ri, tshigwada tshoṱhe tshi vhala tshiṱori tshithihi kana ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini na mugudisi
- U shumisa zwiṱirathendzhi zwa u vhala zwo no funzwaho kha Luambo lwa Hayani u ita uri zwine vhakhou u vhala vha pfe zwi tshi amba (foniki, nyimele ya mafhungoni, tsenguluso ya tshivhumbeo, maipfi o ḓoweleaho nga zwivhumbeo)
- U vhala vha tshi engedza luvhilo lwa u vhala na u sumbedza vhuḓipfi na vhuḓinyanyuli
- U sumbedza u pfesesa zwiga zwa u vhala musi a tshi khou vhalela nṱha
- U isa phanḓa na u fhaṱa maipfi o ḓoweleaho nga tshivhumbeo nga u sumbiwa nḓila na u vhala u woṱhe, u vhala na vhagudi na u vhala a eṱhe

U vhala a eṱhe (nga tshifhinga tsha vhagudi tsha u awela tshikoloni na hayani)

Vhagudi vha tea u ṱuṱuwedzwa u vhala nga vhoṱhe Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma musi vhe na tshifhinga tshiṅwe tsha thungo tshi si ho kha tsho kovhelwaho tsha kiḽasini, tsumbo, arali mugudisi a tshi khou shuma na tshigwada tshine tsha khou sumbedzwa nḓila kha u vhala sa tshigwada, kana musi vho ṱavhanya u fhedza mushumo. Ndi zwa ndeme uri tshifhinga tshiṅwe na tshiṅwe tshine tsha wanala kiḽasini tshi shumisiwe u bveledza u vhala havho. Vhagudi vha ṱuṱuwedzwe u vhala musi vhe mahayani avho kana tshuṅwahaya.

- U vhala mafhungo e vha ṅwala vhone vhaṉe kana o ṅwalwaho nga vhaṅwe
- U vhala nga vhone vhaṉe bugu dze dza vhalwa musi vha tshi vhala hu na u sumbiwa nḓila nga mugudisi, u vhala bugu dza khephisheni dzi sa konḓi na bugu dza zwiṱori na zwifanyiso kha Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma u bva kha kha khuḓa ya bugu
- U vhala zwirendo zwi no ḓivhea na zwidade na zwirendo
- U shumisa bugu ya Ṱhalusamaipfi ya vhana i re na zwifanyiso (luambo luthihi na nyambombili) u ṱoḓisisa ṱhalutshedzo ya ipfi ḽine vha si ḽi ḓivhe

U LINGA

Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:

Foniki: (orala na/kana nḓowenḓowe na/kana u ṅwala)

- U vhona a ḓivha mibvumo ya u thoma na madungo a mafheleloni kha phetheni ya tserekano
- U vhona a ḓivha miṱa ya maipfi yo itesaho tserekano

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa 6:

Foniki: (orala na/kana nḓowenḓowe na/kana u ṅwala)

- U vhona a ḓivha pfalanoṱhe dzi si fhasi ha ṱhanu dza madungo mavhili
- U vhona a ḓivha na u shumisa miṅwe mitshila (Tsumbo: '-el', '-ol', '-iw', '-ni', '-ul')
- U fhaṱa na mibvumo vha tshi khou shumisa mibvumo ine vha i ḓivha

Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:

U vhala: (orala na/kana nḓowenḓowe)

U vhala na Vhagudi

- U fhindula mbudziso dza orala pfufhi nga ha tshibveledzwa
- U dovha u anetshela tshiṱori hu na thuso ya mugudisi

U vhala ha u sumbiwa nḓila

- U sumbedza u pfesesa na u elela musi vha tshi vhala kha vhuimo havho ha u vhala na mugudisi

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa 6

U vhala (orala na/kana nḓowenḓowe)

U vhala na Vhagudi

- U fhindula mbudziso zwadzo nga ha tshiṱori kana ḽiṅwalwa ḽi si ḽa fikishini, tsumbo, 'nnyi/ifhio?'

U vhala ha tshigwada ha u sumbiwa nḓila

- U sumbedza u pfesesa na u elela musi vha tshi vhala kha vhuimo havho ha u vhala na mugudisi

U vhala nga vhavhili/U vhala a eṱhe

- U sumbedza u pfesesa na u elela musi vha tshi khou vhala nga vhone vhaṉe

THEMO YA 4	
U ṄWALA **KUSHUMISELE KWA LUAMBO**	**TSIVHUDZO YA TSHIFHINGA TSHA U FUNZA** **U ṅwala:** Tshifhinga tsha fhasisa: Miniti ya 30 nga vhege Tshifhinga tsha nṱhesa: Awara nthihi nga vhege **Kushumisele kwa luambo**: Miniti ya 30 nga vhege

MAGUDISWA/KHONTSEPUTI/ZWIKILI

Nyito dza u ṅwala (Miniti ya 30 nga vhege)

Nthihi kana mbili dza nyito dza u ṅwala hune Tshifhinga tsha nṱhesa tsha shumiswa na nyito nthihi hune tshifhinga tsha fhasisa tsha shumiswa

Mugudisi u ṱoḓa u ḓivhadza lushaka luswa lwa tshibveledzwa - u ṅwala tshiṱori. Vhagudi vha ḓo ṱoḓa thikhedzo na mugudisi u tea u ṅwala tshiṱori khathihi na vhagudi kiḽasini. Tsha u thoma, mugudisi u vhudza vhagudi tshiṱori tshine vha tshi ḓivha. Zwenezwo ha mugudisi u vhudzisa vhagudi uri vhaanewa ndi vha vhafhio, ndi ngafhi hune tshiṱori tsha khou itea hone na uri ho itea mini, u vha vhudzisa uri ndi ḽikhathi ḽifhio ḽine ḽa khou shumiswa u ṱalutshedza tshiṱori. U vhudza kiḽasi u humbula nga ha vhaanewa vhavho na tshiṱori tshavho uri tshi itea ngafhi na uri ho itea mini. Vhagudi vha ita tshiṱori na mugudisi, ane a khou ṅwala kha bodo. Musi mugudisi o fhedza u humbela vhagudi u vhalele nṱha tshiṱori vha kona u tshi kopa kha bugu dzavho dza u ṅwalela

- U shumisa zwikili zwa muṅwalo zwo funzwaho kha Luambo lwa Hayani
- U ṅwala mitevhe tserekano ine naya vha na ṱhoho, sa tsumbo, Tshaka dzo fhambanaho dza vhuendi; baisigira, goloi, tshidimela , tshithuthu, bisi, tshikepe, bufho, thekhisi
- U ṅwala phara ya mafhungo a 6-8 nga ha ṱhoho ya mafhungo yo ḓoweleaho
- U dzudzanya mafhungo kha tshati, thebuḽu na girafu ya baa, sa tsumbo, baagirafu nga murahu ha u ita tsedzuluso/savei ya tshaka dza vhuendi dzine vha dzi shumisa u ya tshikoloni
- U ṅwala tshenzhemo ya iwe muṉe, sa tsumbo, 'Vhege yo fhelaho ndo…' Ndo thoma nda… nz
- Na mugudisi vha ṅwala tshiṱori tshi sa konḓi na u tshi kopa (U ṅwala na vhagudi)
- U shumisa maitele a u ṅwala (u ita mvetomveto, u ṅwala, u dzudzanya na u ganḓisa)
- U shumisa zwiga zwa u vhala zwo no funzwaho kha Luambo lwa Hayani (tshitoma, khoma, tshivhudzisi, tshigarukela na zwiḓevhe)
- U peleṱa maipfi o ḓoweleaho nga ngona na u lingedza maipfi a so ngo ḓoweleaho u shumisa nḓivho ya foniki
- U shumisa tshifhinga tsho fhelaho na u engedza nga vhuronwane
- U ḓifhaṱela tshisiku tsha maipfi na bugu ya Ṱhalusamaipfi ya vhuṉe
- U shumisa ṱhalusamaipfi ya vhana (luambo luthihi na nyambombili)

Nyito ya U shumisa Luambo (Miniti ya 30 nga vhege)

Kha idzi nyito vhagudi vha ḓo tou fombe kha girama ine ya khou shumiswa. Girama i tea u funzwa kha nyimele i pfalaho.

- U pfesesa na u shumisa tshifhinga tshiḓaho, sa tsumbo, Ndi ḓo ya ḓoroboni matshelo.
- U pfesesa na u shumisa maṱaluli, tsumbo, Goloi i ṱavhanyedza nga maanḓa u fhira baisigira. Bufho ḽi a ṱavhanyedzesa.
- U dovhololа iṅwe ya girama yo itwaho kha Gireidi ya 1 - 2

U LINGA

Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:

U ṅwala: (u ṅwala)

- U ṅwala tshiṱori zwatsho nga thikhedzo ya mugudisi
- U shumisa maitele a u ṅwala (u ita mvetomveto, u ṅwala, u dzudzanya na u ganḓisa)

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa 6

- U ṅwala: (u ṅwala)
- U ṅwala pharagirafu dza mafhungo a 4-6 nga ṱhoho i no ḓivhea

Tsivhudzo dza Nyito dza u Linga dzi si dza Fomaḽa:

Kushumisele kwa luambo: (u ṅwala)

- U fhedzisa mafhungo nga u shumisa maṱaluli

Tsivhudzo ya Nyito ya u Linga ya Fomaḽa 6

Kushumisele kwa luambo: (u ṅwala)

- U ṅwala mafhungo a no amba nga u shumisa maṱaluli

ZWISHUMISWA / ZWIBVELEDZWA ZWO THEMEMDELWAHO ZWA ṄWAHA

U THETSHELESA NA U AMBA

- Zwifanyiso na phosiṱara
- Tshumiswa dza vhukuma dzi re na vhushaka na thero, dziphaphete, na zwiṅwe
- Zwifanyiso zwa thevhekano
- Madzadza a u ita ngao matambwa na u ita dziṅwe nyito dza orala
- CD kana theiphi dzi re na zwiṱori (zwo no vhalwaho kana zwo ambiwaho), zwirendo, zwidade, na nyimbo, tshitamba-CD kana theiphirekhoda, T.V na video theiphi/DVD
- Bugu dza zwiṱori na ngano
- Nyimbo na zwidade na zwirendo
- Mutambo wa luambo (orala)

U VHALA NA FONIKI

- Zwifanyiso na phosiṱara
- Bugu khulwane - ya fikishini na i si ya fikishini
- Tshikimu tsha u vhala tshi themendelwaho (vhuṱuku ha zwiṱori/bugu dza 10 nga themo)
- Maṅwe maṅwalwa o hudzwaho Tsumbo: nyimbo, zwidade na zwirendo (kha vha itise vhana zwidade, nyimbo na zwirendo zwo ḓoweleaho)
- Bugu dza zwiṱori zwa tseiso na mafhungo a 1-2 kha siaṱari kana khuḓa ya dzibugu.
- Ḽebuḽu dza garaṱatai kana zwithu zwa kiḽasini, zwithu zwo ṱaniwaho na maipfi o ḓoweleaho nga zwivhumbeo
- Tshati ya aḽifabethe
- Thanda ya u sumba musi vha tshi vhala maṅwalwa o hudzwaho, zwiṱori zwo nambatedzwaho kha luvhondo, zwithu zwo ṱaniwaho
- Bugu ya ṱhalusamaipfi ya vhana i re na zwifanyiso (luambo luthihi na nyambo mbili)

U ṄWALA NA MUṄWALO

- Tshumiswa dza u ṅwala (sa, penisela, khirayoni dza penisela, khirayoni dza mapfura, mabammbiri a sa lingani a (A3, A4, A5), rula, raba, zwibugwana zwa mitalo ya 8.5mm na bugu dza u ṅwalela
- Fiḽipitshati na kokipheni ndenya
- Bugu ya ṱhalusamaipfi ya vhana i re na zwifanyiso (luambo luthihi na nyambo mbili)

KHETHEKANYO 4: MAIPFI ANE A SHUMISESWA

Afha fhasi ndi maipfi ane a shumiseswa kha Tshivenḓa. Maipfi aya o sokou vilinganywa lune thevhekano yao a zwi ambi uri ḽiṅwe ndi ḽone ḽine ḽa shumiseswa u fhira maṅwe. Mutevhe uyu wo itelwa uri vhagudi vha vhe na nḓivho ya maipfi ane a shumiseswa ho sedzwa maimo avho. Ho katelwa ngomu na ḓivhaipfi ya zwiṱori zwa vhana.

Mutevhe wo dzheniswa u ṋetshedza vhagudisi ḓivhaipfi ine vhagudi vha tea u vha nayo kha luambo lwavho lwa nyengedzedzo. Vha ḓo wana ḓivhaipfi iyi nga u thetshelesa na u vhala Tshivenḓa, vha ita tshipiḓa tsha ḓivhaipfi yavho i no shuma nga u a amba na u a ṅwala. Maipfi a songo funzwa a siho mafhungoni.

Maipfi ane vhagudi vha a guda kha kiḽasi dza Luambo lwa Nyengedzedzo lwa u Thoma a nga si tou fana na o dodombedzwaho afha fhasi. Maipfi ane vha guda a ḓo vha o ḓisendeka kha thero dzine mugudisi a dzi shumisa na bugu dze a vhala na vhana. Ngauri luambo lwa u engedzedza lu gudiwa nga u thetshelesa khathihi na u vhala, ri ḓo lavhelela u vhona u shumiswa lunzhi ha tshifhinga tsha zwino.

Maipfi ane a shumiseswa a 100

1.	ya	2.	nga
3.	kha	4.	vha
5.	dza	6.	vhala
7.	i	8.	kana
9.	sa	10.	lwa
11.	tshi	12.	luambo
13.	shumisa	14.	tsha
15.	tsumbo	16.	zwa
17.	vhagudi	18.	ha
19.	dzi	20.	zwi
21.	tshifhinga	22.	nyito
23.	vhege	24.	mugudisi
25.	livhala	26.	ndo
27.	konḓa	28.	ola
29.	tea	30.	ndi
31.	amba	32.	thoma
33.	hu	34.	linga
35.	maipfi	36.	thetshelesa
37.	ita	38.	bugu
39.	khou	40.	si
41.	re	42.	no
43.	pfesesa	44.	mafhungo
45.	nyengedzedzo	46.	orala
47.	fhindula	48.	fhumula
49.	hulu	50.	bva
51.	miniti	52.	tshiṱori

53.	fomaḽa	54.	ḓivhaipfi
55.	zwo	56.	zwifanyiso
57.	yo	58.	uri
59.	mbudziso	60.	gireidi
61.	e	62.	iṅwe
63.	ila	64.	mibvumo
65.	zwine	66.	musi
67.	thero	68.	dzo
69.	wa	70.	tsivhudzo
71.	hayani	72.	ḓoweleaho
73.	vhagudisi	74.	ndaela
75.	ivha	76.	zwithu
77.	tou	78.	foniki
79.	tshifanyiso	80.	zwiṱori
81.	zwivhumbeo	82.	sumbedza
83.	kona	84.	fhaṱa
85.	ha	86.	kha
87.	konou	88.	tsumbo
89.	fhasisa	90.	khontseputi
91.	yawe	92.	awara
93.	ṱhoho	94.	nṱhesa
95.	zwikili	96.	vhana
97.	hune	98.	bveledza
99.	tshigwada	100.	khulwane

Kha siaṱari ḽi tevhelaho hu na maipfi a tevhelaho a shumiseswaho u swika kha maipfi a 300 o ḓoweleaho. Arali ni tshi nga ṱoḓa u vhona maṅwe maipfi o ḓoweleaho ni nga sedza kha webusaithi i tevhelaho: www.essex.ac.uk/psychology/cpwd

Mitevhe iyi yo katelwa sa ndededzi fhedzi. Vhagudisi vhone vhaṋe vha tea u vha na rekhodo ya maipfi ane vhagudi vhavho vha a pfa na u a vhala. Nga murahu ha musi vhagudi vha tshi kona u vhala nga luambo lwavho lwa nyengedzedzo, mugudisi a nga thoma Luvhondo lwa Mipfi a Tshivenḓal kiḽasini, a nga ṱuṱuwedza vhagudi u shumisa ṱhalusamaipfi ya vhana. Musi vhagudi vha tshi vho kona u ṅwala, mugudisi a nga vha ṱuṱuwedza u ṅwala maipfi maswa ane vha ṱangana nao kha kha bugu ya Ṱhalusamaipfi ya vhuṋe (kana bugu ya ḓivhaipfi). Mugudisi a nga ṉea vhagudi khanganyiso dza ḓivhaipfi na khwizi ya mupeleṱo.

Maipfi o ḓoweleaho a 100

101.	tsho	102.	kwo
103.	themo	104.	ṱalusa
105.	qaraṱa	106.	nyimbo
107.	funzwaho	108.	luthihi
109.	phanḓa	110.	guda
111.	fikishini	112.	ine
113.	isa	114.	mini
115.	vhona	116.	tshiṅwe
117.	ḓivhadza	118.	zwirendo
119.	zwidade	120.	ri
121.	sumbiwa	122.	dzielwa
123.	nyimele	124.	zwe
125.	ipfi	126.	tendela
127.	ma	128.	nḓivho
129.	nṱha	130.	hone
131.	fhasi	132.	dzine
133.	thuso	134.	tshivhumbeo
135.	tevhelaho	136.	anetshela
137.	maṅwalwa	138.	madungo
139.	kea	140.	ḓuvha
141.	shumiswa	142.	vhuimo
143.	ane	144.	arali
145.	muvhigo	146.	sumba
147.	ambiwa	148.	ni
149.	nganetshelo	150.	tshine
151.	vho	152.	vhu
153.	zuu	154.	itela
155.	ṱangana	156.	magudiswa
157.	ntswa	158.	tamba
159.	mitambo	160.	mutheo
161.	mushumo	162.	tsivhudzo
163.	vhushaka	164.	shuma
165.	nnyi	166.	Vhoṱhe
167.	zwiga	168.	vhaliwa
169.	vhashu	170.	ndeme
171.	zwigwada	172.	vhe
173.	mishumo	174.	wo
175.	nanga	176.	dovha
177.	inga	178.	pfufhi
179.	mavhili	180.	teaho

181.	guma	182.	ntsumbedzeni
183.	mafhungoni	184.	na
185.	mutevhe	186.	mbili
187.	Tshipiḓa	188.	ṱhalutshedzo
189.	konadzea	190.	fhedzi
191.	fombe	192.	tsini
193.	ya	194.	vhone
195.	luvhili	196.	izwi
197.	luambo	198.	zwima
199.	vhunzhi	200.	vhukati

Maṅwe a maipfi o ḓoweleaho a 100

201.	lushaka	202.	girama
203.	vusuludza	204.	maṅwe
205.	mugudi	206.	ho
207.	tshenzhemo	208.	shela
209.	vhalela	210.	funa
211.	dzudzanya	212.	vhoṱhe
213.	mulenzhe	214.	Vhaṅwe
215.	gireidi	216.	ṱhalusamaipfi
217.	mihumbulo	218.	murahu
219.	lu	220.	katela
221.	fhira	222.	vhupo
223.	sokou	224.	ḓivhea
225.	wanala	226.	tevhela
227.	ola	228.	madzina
229.	awara	230.	zwibveledzwa
231.	mihulwane	232.	dzema
233.	tshithihi	234.	dzudzanyelwaho
235.	havho	236.	fana
237.	tshumiswa	238.	muvhili
239.	kiḽasi	240.	zwadzo
241.	zwishumiswa	242.	vhukoni
243.	zwipuka	244.	tikedza
245.	tshoṱhe	246.	luambo
247.	muthihi	248.	nyolo
249.	nyengededzo	250.	tshibveledzwa
251.	lingedza	252.	nzhele
253.	lune	254.	fikishini
255.	iyi	256.	miungo
257.	leluwaho	258.	ngomu
259.	dzwala	260.	itwa
261.	mipfufhi	262.	ndo
263.	fhelaho	264.	pfadzaho
265.	afho	266.	mpho
267.	zwino	268.	kanga
269.	vhudzisa	270.	maitele

271.	mapfufhi	272.	raimi
273.	nyambo	274.	imba
275.	zwikhala	276.	dzulela
277.	bvela	278.	ngona
279.	thusa	280.	nangiwa
281.	kwa	282.	avhelwa
283.	angaredza	284.	hani
285.	lini	286.	hudzwaho
287.	tshifanyiso	288.	khumbelo
289.	bvelela	290.	vhukuma
291.	dovholosa	292.	khethekanya
293.	funza	294.	tshinepe
295.	ngani	296.	idzi
297.	hafhu	298.	ṱhanu
299.	bvumba	300.	fhufha

Vhubvo: Masterson, J., Stuart, K., Dixon, M. & Lovejoy, S. (2003). Children's printed word database: Economic and Social Research Council (UK) funded project.

KHETHEKANYO 5: TSHAKA DZA ZWIBVELEDZWA ZWO SHUMISWAHO KHA VHUIMO HA FHASI

Kha Vhuimo ha Fhasi, vhagudi vha ḓo thetshelesa tshaka dza zwibveledzwa kana mańwalwa a tevhelaho:

- nganetshelo ya tshenzhemo ya muthu ene muṋe
- maga ane a fanela u tevhedzelwa (ndaela)
- muvhigo wa zwine zwa khou ambiwa
- nganetshelo (zwiṱori)

Kha Gireidi ya 3, vhagudi vha ḓo lavhelelwa hafhu u ita nganetshelo dzo leluwaho nga u tou amba na u tevhedzela ndaela.

Musi vhagudi vha tshi thoma u vhala na u ńwala nga luambo lwa nyengedzedzo, vha tea u guda nga u **vhala** nganetshelo ya tshenzhemo ya muthu ene muṋe, maga ane a fanela u tevhedzelwa, muvhigo wa zwine zwa khou ambiwa na nganetshelo dzi sa konḓi. Vhagudi, kha Gireidi ya 3, vha ḓo **ńwalavho** nganetshelo ya tshenzhemo,maga ane a fanela u tevhedzwa ngaa muthu ene muṋe hu na thikhedzo ya mugudisi.

Afha fhasi ndi tsumbo dza tshaka dza zwibveledzwa kana mańwalwa ane a shumiswa kha Vhuimo ha Fhasi.

TSHENZHEMO YA MUTHU ENE MUṊE

Tsumbo	Tshivhumbeo na zwiṱalusi
Muṱaṱisano wa u vhala tshikoloni Vhege yo fhelaho ro vha na muṱaṱisano wa u vhala tshikoloni tshashu. Wo farelwa holoni. Tsha u thoma, vhagudi vha Gireidi ya Ṱ/R vho imba nyimbo nga Tshivenḓa na nga English. Muńwe na muńwe o vhanda zwanḓa. Tshavhuvhili, vhańwe vhagudi vha Gireidi ya 1 vho vhala tshiṱori tsha Tshivenḓa. Muńwe na muńwe o vhanda zwanḓa hafhu. Tshińwe hafhu, vhańwe vhagudi vha Gireidi ya 2 vho tamba ḽitambwa ḽa Tshivenḓa. Haaaa, a si u takadza ha ḽitambwa ndi iḓa u vhone. Muńwe na muńwe o fa nga zwiseo. Tsha u fhedzisela, vhańwe vhagudi vha Gireidi ya 3 vho vhala zwiṱori zwa Tshivenḓa na zwa English. Muńwe na muńwe o vhanda zwanḓa. Ha tevhela ṱhohoyatshikolo, vha ṋea pfufho. Muńwe na muńwe o vhanda zwanḓa hafhu. Tsha u fhedzisela tshoṱhe, ro ḓikanzwa nga dzhusi na mabesikitsi. Zwo vha zwi zwa nṱhesa!	**1. Ṱhoho** **1. U pfesesa zwi re mafhungoni:** Ri vhudzeni uri - ho bvelela/itea mini - zwo bvelela/itea lini - ndi vhonnyi vho kwameaho **2. Zwiwo kana zwo iteaho** nga nḓila ye zwa lunzhekana ngayo *Zwiṱanganyi zwa tshifhinga* tsha u thoma, tshavhuvhili, tshińwe, zwino, tsha u fhedzisela *Tshifhinga tsho fhelaho* 'o' tsumbo 'Ndo ṱuwa' **3. Mihumbulo yau iwe muṋe** u khunyeledza tshibveledzwa kana mańwalwa

NGANETSHELO YA MIVHIGO

Tsumbo	Tshivhumbeo na zwiṱalusi
U gobela ṋawa Nga ḽa 3 Tshimedzi, kiḽasi yashu yo gobela ṋawa. Dzo mela dza aluwa phanḓa hashu. Tsha u thoma, ro ṱavha ṋawa dza 5. Ro ṱavha/gobela ṋawa iṅwe na iṅwe kha ngilasi uri ri kone u dzi vhona dzi tshi aluwa. Ro thivhedza ṋawa iṅwe na iṅwe nga mavu ra sheledza. Tshigwada tshashu tsho ṱhogomela ṋawa nthihi. Nga murahu ha vhege, ra vhona kudzi bvelele. Nga murahu ha vhege 2, mudzi wa hula. Ra vhona na tsinde ḽi tshi thunyuwa. Nga murahu ha vhege 3, tsinde ḽa aluwa ḽa bvela nnḓa ha mavu. Nga ḽa 26 Khubvumedzi ro dzhenisa muṋawa bodoni. Nga murahu ha vhege 8, vhulapfu ha muṋawa ho vha hu 20cm. Wo vha u na maṱari a 10. Nga ḽa 5 Ḽara, ro ṱavha muṋawa washu ngadeni ya tshikolo. Wo vha u na maluvha manzhisa. Maluvha a fa a bveledza ṋawa. Ṋawa dza hula dza hulesa. Dza khwaṱha lune dza gobelea. Ri nga gobela hedzi ṋawa ra vha na zwimela zwiswa.	**5. Ṱhoho** **2. U pfesesa zwi re mafhungoni** Fhindulani mbudziso: Nnyi? Mini? Lini? **6. Zwiwo kana zwo iteaho** Nga nḓila kana nzudzanyo ye zwa itea ngayo *Zwiṱanganyi zwa tshifhinga* Tsha u thoma, nga murahu *Zwidodombedzwa zwa vhukumakuma zwa tshifhinga* Nga ḽa 5 Ḽara Ḓivhaipfi mudzi, thunyuwa, bodo **7. Mvelelo** u khunyeledza tshibveledzwa kana maṅwalwa

MAGA ANE A FANELA U TEVHEDZELWA (NDAELA)

Tsumbo	Tshivhumbeo na zwiṱalusi
Kuitele kwa sangwedzhi ya boṱoro ya nḓuhu *Ni ḓo ṱoḓa kana u tea u vha na zwi tevhelaho:* - zwiḽai zwa 2 zwa vhurotho - boṱoro ya nḓuhu - madzharini kana boṱoro - lufhanga - phulethi *Ngona* 4. Ḓodzani madzharini kana boṱoro kha tshiḽai tshiṅwe na tshiṅwe tsha vhurotho. 5. Ḓodzani boṱoro ya nḓuhu lurumbu luthihi lwa tshiḽai tshithihi. 6. Nambatedzani zwiḽai zwivhili zwa vhurotho khathihi. 7. Tsikeledzani nga vhuronwane. 8. Tsheani sangwedzhi i bve zwipiḓa zwivhili zwine zwa eḓana. 9. Iḽani sangwedzhi yaṋu!	**3. Ṱhoho** U amba zwipikwa zwa ndaela **4. Zwishumiswa** U amba zwithu zwine zwa ḓo ṱoḓea. Hu nga shumiswa buḽethe. **5. Ngona** Ndaela iṅwe na iṅwe i tea u thoma kha mutala muswa khathihi na u ṋewa nomboro *Maiti a ndaela* Ḓodzani, nambatedzani, tsikeledzani, tsheani, iḽani (Vhunzhi ha mafhungo a thoma nga maiti) *Ndaela kwayo* Tsikeledzani nga vhuronwane

MUVHIGO WA MAFHUNGO

Tsumbo	Tshivhumbeo na zwiṱalusi
Ṋowa Ṋowa ndi zwikokovhi. Zwikokovhi zwoṯhe zwi na makwanda. Zwikokovhi a zwi koni u langula thempharetsha (u fhisa na u rothola) ya muvhili wazwo. Muvhili wazwo u dzhia thempharetsha ya vhupo hune zwa vha khawo. Zwi vhidziwa zwipuka zwa malofha a rotholaho. Fhedzi musi tshikokovhi tsha nga ḓiwana tshi ḓuvhani lwa tshifhinga tshilapfunyana, muvhili watsho u fhedzisela u khou dudela. Zwikokovhi zwoṯhe zwi kudzela makumba. *Tshaka dza ṇowa* Tshaka mbili dza ṇowa ndi vuluvulu na ṯharu. Vuluvulu ndi ṇowa ya tshitopana kana buraweni, hu na muvhala mutswu, na phetheni ya tshivhumbeo tsha 'V'. Vhulapfu ha vuluvulu vhu a hovhelela henefha kha mithara. Ṯharu ndi khulwane kha vuluvulu. Muvhala wadzo ndi buraweni ya khirimu. Dzi na phetheni ya vhuburaweni. Vhulapfu ha ṯharu vhu nga swika henefha kha mithara Vuluvulu ḽi ḽesa mbevha na mabuku. Dzi shumisa vhuṱungu u vhulaha zwipuka. Ṯharu i ḽa zwipuka zwihulwanesa sa mbila, muvhuḓa na ntsa mbavhala. I tshi vhulaha i tou zwi pomba ya kwanyeledza.	**6. Ṯhoho** **7. Tshitatamennde tsha u angaredza** Kanzhisa ndi ṯhalutshedzo *Ṯhoho i a khethekanya* Ṇowa dzi khethekanywa fhasi ha zwikokovhi *Ḓivhaipfi* Zwikokovhi, thempharetsha *Zwithu zwi ṯalutshedzwa nga u tou angaredza* Zwikokovhi, ṇowa **8. Mbuno** u khethekanya tshigwada nga pharagirafu, tsumbo, mbonalo, zwine zwa ḽa *tshifhinga tsha zwino* *kanzhisa mafhungo a thoma nga maipfi a u thoma a re kha ṯhoho* Ṯharu …. Vuluvulu …

NGANETSHELO

Tsumbo	Tshivhumbeo na zwiṱalusi
Nḓila ye nḓou ya wanisa zwone musingo Miṅwahani ye mulambo wa Maḓanzhe wa vha wo tikwa nga philiphili dza khekhe, hu tshi ela mafhi, nḓou dzo vha dzi si na musingo. Ḽiṅwe ḓuvha nḓohwana yo vha i khou ṱoḓou ḓibambelela henefho mulamboni wa Maḓanzhe. Fhedzi mme vha ri, 'Ni fanywe ni ye bambeloni, ni ḓo zhotwa nga ngweṇa ni ḓo mmbudza!' Hunoha, nḓohwana yo konyolela matanda nḓevheni. Ndi izwi i tshi mbo ḓi tsela mulamboni ya ima nṱha ha philiphili. 'Ndi ḓo tou nwa maḓi fhedzi,' ndi nḓohwana i tshi amba i yoṯhe. U ralo ya mbo ḓi mulomo maḓini. A si u ṱoḓou nwa one maḓi. U sa ḓivha nandi! Ho vho sokou pfala HWAAAAA, ngweṇa yo gavha ningo ya nḓohwana. Ha sokou pfala, 'MAWEEE!' musi nḓohwana i tshi khou vhea gosi. Ya lingedza u kokodza. Ngweṇa ya sa litshedze. Ya kokodzesa. Ngweṇa ya sa litshedze. Ya kokodzesesa. Ngweṇa ya sa litshedze. Ya kokodza yo kokodza. Ngweṇa ya sa litshedze. Ningo ya nḓohwana ya tatamuwa ya vha nngafha. A si musingo hafhu. Ngweṇa ya neta ya mbo ḓi ṅala ya litshedza nga maneto. Nḓohwana ya tou tshi khwii i tshi livha hayani kha mme. Mme vha mangala musingo. Fhedzi hu si kale ya mangala uri nḓohwana i a kona u ita zwithu zwinzhi zwine yone ya kundelwa hu tshi khou shumiswa musingo. U bva wonoyo ṅwaha, nḓou dzo mbo ḓi thoma u vha na musingo.	**3. Ṯhoho** **4. U pfesesa zwi re mafhungoni** U ḓivhadza vhabvumbedzwa na vhupo **5. Zwiwo zwo livhisaho kha tserekano** *Zwiṱanganyi zwi sumbedzaho tshifhinga* Miṅwahani ye; ḽiṅwe ḓuvha *Mufhindulano* "'Ni fanywe ni ye bambeloni, ni ḓo zhotwa …" *Luambo lwo shumiswaho u khwaṯhisedza mutsindo kha muvhali* Kokodza, kokodzesa, kokodzesesa HWAAAAA, MAWEEE! **6. Thandululo na mafhedzele**

GUḽOZARI

Antonimi – ipfi ḽine zwine ḽa amba ḽa fhambana na ḽa ḽiṅwe ipfi, tsumbo, mutukana – musidzana, mulapfu – mupfufhi.

aḽitheresheni **–** ndovhololo ya mubvumo muthihi, kanzhisa kha mutala wa tshirendo. Ndovhololo ya pfalandoṱhe ndi asonentsi (ndovhololo ya pfalandoṱhe); ngeno ya themba hu khonsonentsi (ndovhololo ya themba).

foniki - vhushaka ha mibvumo na kupeleṱele. Foniki u shumiswa kha u vhala na u ṅwala.

fonimi (*phoneme*) – mibvumo i re kha maipfi hune u ṱuswa ha mubvumo mithihi ha shumiswa muṅwe zwi sia zwo shandukisa zwine ipfi iḽo ḽa amba zwone. Tsumbo, kha maipfi **p**ala, **t**ala, **ṱ**ala, **d**ala, **ḓ**ala, maḽeḓere o swifhadzwaho ndi fonimi. U ṱuswa ha maḽeḓere o swifhadzwaho zwi sia zwi khou fhambanyisa zwine maipfi ayo a amba zwone.

ḽiṅwalo ḽa girafiki (*graphic text*) – ḽiṅwalo ḽine mafhungo a ṋekedzwa nga u tou vhona (sa kha diagiramu, girafu, n.z.).

maipfi o ḓoweleaho (*sight words*) – maipfi ane muvhali a a ḓivha nga u tou vhona.

muṅwalo wa u pomba (*cursive writing*) – U ṅwala hu sa ṱhukhuwi hune maḽeḓere a ṅwalwa tshanḓa tshi so ngo takulwa.

nḓivho ya mibvumo (*phonological awareness*) – vhukoni ha u ṱalusa mibvumo ya luambo sa yo fhambanaho na ṱhalutshedzo.

thangelapfalandoṱhe (*onset*) – tshipiḓa tsha silabulu tsho rangelaho pfalandoṱhe ya u thoma (tsumbo **m** –apa).

raimi (*rhyme*) – maipfi kana mutaladzi kha tshirendo i no fhela nga mibvumo yo no fana hu tshi dzheniswa na pfalandoṱhe (tsumbo, ine, Dzine, vhane).

raimi (*rime)* – tshipiḓa tsha silabulu u bva kha pfalandoṱhe ya u thoma u ya phanḓa (tsumbo m-**apa**), tshine tsha konou raima.

Ṱhanganyiso (*blends, blending*)– tshipiḓa tsha foniki hune vhagudi vha guda u ṱanganyisa maḽeḓere mavhili kana mararu na u fhira zwa bveledza mubvumo muthihi, sa kha **kh**, hune ha vha ho ṱanganiswa maḽeḓere **k** na **h**, **tsh** hune ha vha ṱanganiswa maḽeḓere **t, s** na **h**. ḽiṅwe na ḽiṅwe ḽa maḽeḓere ayo a vha na mubvumo wao. Hu dovha hafhu ha vha na ṱhanganyiso ine maḽedere a vha na mubvumo wayo, tsumbo, ṱhanganyiso ine ya bveledzwa nga nṱhani ha ṱhuṱhuwedzo ya nasala silabiki **n** na **m.** Tsumbo, **mm**ama – vhuvhili ha maḽeḓere o swifhadzwaho a na mubvumo wao; **nt**ota – **n** na **t** ḽiṅwe na ḽiṅwe ḽi na mubvumo waḽo. Dziṅwe tsumbo kha Tshivenḓa dzi wanala kha maipfi o pambiwaho, sa kha kho**mphy**utha, A**fr**ika, **phr**ofesa na maṅwe. Kha **mphy**, hu na maḽeḓere maṇa, fhedzi kha maḽeḓere ayo hu na mibvumo miraru. Kuitele hoku ku tea u fhambanywa na mubvumo muthihi une wa bveledzwa nga maḽeḓere mavhili kana u fhira, sa kha **tsh,** hune ṱhanganyiso ya vhuraru ha maḽeḓere ayo ya vha na mubvumo muthihi. Hu a dovha ha vha na ṱhanganyiso ya pfalandoṱhe dzine dza fana (aa, ee, ii, oo, na uu) na dzi sa fani (ae, ai, ea, ei, io, iu, ou, oi, ua, ui, na maṅwe).

U linga (*assessment*) – U wana mafhungo nga ha kushumele kwa mugudiswa nga nḓila ya fomaḽa kana i si ya fomaḽa.

U linga ha mutheo (*baseline assessment*) – U linga ha mathomoni ha u ṱoḓou ḓivha zwine vhagudiswa vha zwi ḓivha.

U linga ha u dzulela u itwa (*continuous assessment*) – U dzulela u linga linga zwine zwa vha tshipiḓa tsha u funza na u tikedza mveledziso ya vhukoni ha u ṅwala na u vhala ha vhagudi nga u dzulela u ṋea muvhigo murahu.

u ṅwala na tshigwada (*guided writing*) – u ṅwala hune ha vha hone nga murahu ha musi mugudisi o thoma a ṋea pfunzo nga ha zwipiḓa zwa kuṅwalele sa, tshivhumbeo, kushumisele kwa zwiga zwa u vhala, girama kana kuṅwalele.

U simuwa ha vhuṅwali (*emergent literacy/ growing literacy knowledge*) – zwi amba uri vhagudi vha vha na nḓivho ya maipfi o ganḓiswaho. Vhagudi vha vhona khanḓiso vha konou ḓivha ndivho yadzo, vha guda nga ha bugu na zwiṱori nga u vhalelwa nga vhaaluwa na vhagudi vhahulwane. Vha lingedza u ṅwala madzina avho nga u shumisa mihumbulo yavho sa vha konaho u vhala bugu, zwa vha ita uri vha takuwe siani vhuṅwali.

u vhala na tshigwada (*guided reading*) – u vhala ha mudededzi na tshigwada tshine tsha vha tsho vhumbwa zwo sedza vhukoni. Mudededzi u dededza vhagudi vha tshigwada itsho sa murangaphanda.

U vhala na vhagudi (*Shared Reading*) – nyito ine mudededzi a vhala na vhagudi kiḽasini. Mudededzi u vhala na kiḽasi yoṯhe. Hu nga shumiswa ḽiṅwalo ḽihulwane kana bugu khulu u itela uri mugudi munwe na munwe a kone u vhona zwine zwa khou vhaliwa.